

A

A RENDSZERVÁLTÁS TÖRTÉNETÉT KUTATÓ INTÉZET ÉS
ARCHÍVUM FOLYÓIRATA

RENDSZERVÁLTÓ

C
H
Í
V
U
M**Archívum az archívumban**

- Válogatás a Lakiteleki Rendszerváltó Archívum, a Kisgazda Levéltár, Püski Sándor, Vigh Károly és Pozsgay Imre írataiból
- Lezsák Sándor köszöntése
- Halmy Kund: Hídverés kelet felé

2019. szeptember

RETÖRKI
RENDSZERVÁLTÁS TÖRTÉNETÉT KUTATÓ
INTÉZET ÉS ARCHÍVUM

IV. évfolyam 3. szám

Tartalomjegyzék

Szerkesztői előszó	3
------------------------------	---

Vezérfonal

Házi Balázs: Archívum az Archívumban. A Lakiteleki Rendszerváltó Archívumról	4
Lezsák Sándor: A gyümölcsöt tartó ág.	18

Műhely

Isó Gergely: Egy történelmi párt hagyatéka. A Kiszeg Leveletár bemutatása	21
Bakos István: Emlékek a Kerepesi temető 21-es parcellájáról. Egy dokumentum Püski Sándor hagyatékából	40
Pálincás Barnabás: Történeti hagyatékok történeti szemmel. A Vigh Károly-hagyaték ismertetése	49
Jónás Róbert: Néhány gondolat Pozsgay Imre és a népi ellenzék kapcsolatához.	62
Madácsy Tamás: Az oral history kutatásról	82

Aktuális

Halmy Kund: Hídverés kelet felé. A hagyományos kultúra újraépítésének lehetőségei a posztkommunista térségben a rendszerváltozást követően.	85
Az elmúlt negyedév fontosabb eseményei	93
A Rendszerváltó Archívum 2019/3. számának szerzői.	97

Archívum és történelem

Nem kis büszkeséggel bocsátjuk Olvasóink elé legújabb, rendhagyónak tekinthető számunkat. Bár látszólag magunkról, Archivumunkról beszélünk, reméljük, hogy közben a dokumentumok közlésével egy másfajta kép, történet is kirajzolódhat a szemünk előtt.

Archívum az Archivumban – mondja nem szokványos számunk címe. A műfajból adódóan kevéssé követjük a megszokott rovatstruktúrát, sokkal inkább a dokumentumokra és a bemutatott hagyatékokra fókuszálunk. A bemutatott korszak is nagyobb merítést kínál a szokásosnál – a közölt iratanyag majdnem fél évszázadot ölel át (1945–1994). Ez persze nem gyökeres szakítás eddigi felfogásunkkal: mindig is úgy gondoltuk, hogy egyik történelmi esemény sem ragadható ki abból a korszakból, amelybe be van ágyazva.

Lezsák Sándor, Független Kisgazdapárt, Püski Sándor, Vigh Károly, Pozsgay Imre. Olyan személyiségek és szervezetek iratanyagából közlünk részleteket, akik/amelyek valamilyen módon formálták vagy legalábbis leképezik a második világháború utáni magyar történelem alakulását. Több dokumentumban előkerülnek olyan események/témák, mint az 1956-os szabadságharc és annak társadalmi emlékezete, a különböző időszakokban különböző alakjaiban létező és más-más módon meghatározó Független Kisgazdapárt története, vagy éppen a nemzet és jövőendő rendszerváltás ügyét összekapcsoló első lakiteleki találkozó. A rendszerváltás történetének árnyalásához is jó alapot szolgáltatnak az első politikai szervezetek megalakulásához és közéletbe való bekapcsolódásához, az MDF önszerveződéséhez, George Bush amerikai elnök magyarországi látogatásához, a négytanas népszavazáshoz, a Temesvárról induló romániai forradalomhoz és a nyugaton élő magyarsághoz való viszony alakulásához kapcsolódó iratanyagok.

Végezetül: számunk nem lenne teljes a köszönetmondás nélkül. Köszönjük azoknak, akik a dokumentumokat a RETÖRKI Archivumának rendelkezésére bocsátották vagy hozzájárultak azok közléséhez: Lezsák Sándornak; a Kisgazda Levéltárát évtizedes munkával fenntartó Tóth Tamásnak; Püski Istvánnak és családjának; Vigh Károly örököseinek; Pozsgay Csillának és persze mindenkinek, aki hozzájárult Archivumunk gyarapodásához.

Reméljük, a továbbiakban is lesznek olyan eredmények, amelyekről alkalmunk nyílik beszámolni és beszélni – „önmagunk”, a nálunk őrzött dokumentumok bemutatásával tulajdonképpen a magyar történelem egy szeletéről beszélni.

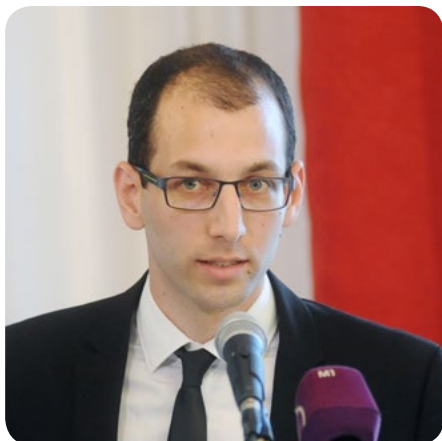
Budapest, 2019. szeptember 30.

Házi Balázs

Archívum az Archívumban

A Lakiteleki Rendszerváltó Archívumról

Intézetünk archívumának egyik legnagyobb becsben tartott, legtöbbet használt és leginkább feldolgozott anyaga az az irategyüttes, amely eredetileg a Lakiteleki Rendszerváltó Archívum nevet viselte. Az iratanyag tulajdonképpen Lezsák Sándor magángyűjteményéből állt össze. A fizikailag is Lakiteleken őrzött gyűjtemény 2015-ben, speciális letétként került a RETÖRKI kezelésébe. Ebben szerepet játszott a két intézmény, a Lakiteleki Népfőiskola és a RETÖRKI között kialakult szakmai együttműködés. Az iratok sok helyről, különböző úton-módon jutottak el Lakitelekre, de szinte minden esetben megkerülhetetlen tényező volt Lezsák Sándor személye. Azáltal, hogy a kidobásra ítélt anyagokat egy Villányi úti kitérővel Lakitelekre szállíttatta, az egykori MDF-irattár nagy részét sikerült megmenteni. A dokumentumegyüttes Lakiteleken, a Bolyai-ház földszinti helyiségében került elhelyezésre. Az eredetileg teljesen más célt szolgáló helyiségek bepolcozás után, 2001-ben tudták befogadni az iratanyagot. A dokumentumokat irattári dobozokban őrizték meg, megtartva az eredeti irattári rendet. A több mint hétszáz doboz terjedelmű anyaghoz egyéb irategyüttesek is kerültek az idők során. Több kisebb gyűjtemény személyes kapcsolat révén, megkeresés után, felajánlasként került a gyűjteménybe.

Az anyag egyik legérdekesebb része az *MDF korai időszakának iratai* néven számon tartott, 1987–1990 között, a Magyar Demokrata Fórum működése során keletkezett iratokat tartalmazza. Mivel ezekben a kezdeti években – különösen 1989 tavaszáig – a szervezetnek jól kiforrott hivatali struktúrája és irattára, archívuma nem volt, a megőrzésről csak az azokban az években aktív szerepet vállaló személyek gondoskodhattak. Az, hogy a legtöbb iratot Lezsák Sándor őrizte meg az utókor számára ebből az időszakból, annak is köszönhető, hogy kezdetben levelezési címnek az ő lakiteleki címe volt megadva – lévén az MDF ekkoriban még saját székházzal, irodával sem rendelkezett.¹ Ezen iratokból ismerhető meg leginkább az MDF korai története, hiszen azok hiteles kordokumentumai a mozgalom megalakulásának, a szervezeti struktúrák kiépülésének és párttá szerveződésének. Megtalálható köztük több ezer – részben magán, részben közérdekű – érintő –, többnyire kézzel írt levél, melyekkel az állampolgárok fordultak az MDF vezetőségéhez, vagy személyesen Lezsák Sándorhoz. A korai időszak anyagának rendezése komoly erőforrásokat vett igénybe, de mára elmondhatjuk, hogy az darabszinten rendezett és digitális formában kutatható. Igen értékes és érdekes része ugyancsak ennek a gyűjteménynek a plakát- és kisnyomtatvány-gyűjtemény, melyben természetesen megtalálhatók az MDF első kampányplakátjai is (*Tovarisi konyec*, *Tavaszi nagytakarítás* stb.).

¹ A MDF 1989. február 24-én kötött bérleti szerződést a Budapesti Ó utca 8–10. szám alatti ingatlanok bérletéről a VI. kerületi Tanács Vállalkozói Irodájával. Eddig Lakitelek mellett az MDF egyfajta budapesti, nem hivatalos központjaként a Corvin téri Népművelési Intézet székházában működő *Hitel*-szerkesztőség két szobája funkcionált. Bővebben ld. Marschal Adrienn: Az MDF mint mozgalom. In: *MDF-tanulmányok*. Szerk. Székér Nóra, Szeredi Pál. Lakitelek, Antológia, RETÖRKI Könyvek, 2018, [249–274.] 259.

Az MDF korai időszakában képződött és a Lakiteleki Rendszerváltó Archívumban megőrzött dokumentumok Intézetünk számos publikációjában bemutatásra kerültek, komoly segítséget nyújtva a korszak és a szervezet kezdeti, még kevésbé feltárt időszakának megismeréséhez. 2017-ben, az első lakiteleki találkozó harmincadik évfordulóján megjelent *Dokumentumok a Magyar Demokrata Fórum korai történetéből, 1987–1989 c. forráskiadványunk* 142 dokumentum szöveghű közlésével, a hozzájuk fűzött jegyzetapparátussal kísérletet tett a rendszerváltás „hőskorával” kapcsolatban eddig kialakult képzetek árnyalására. A kronológiai sorrendben közölt iratok közül az első az 1987. szeptember 27-én született *Lakiteleki Nyilatkozat*, míg az utolsó a romániai forradalom idején, 1989 karácsonyán kibocsátott, *Kiáltvány Közép- és Kelet-Európa új demokratikus szervezeteihez* című, MDF által jegyzett felhívás. (Az alábbiakban közölt dokumentumok szintén e korszaktörténetére vonatkoznak.) A Riba András László és Szekér Nóra által szerkesztett kötet számos dokumentumot közöl az MDF Jurta Színházban és vidéki településeken szervezett első fórumairól [1., 3. *dokumentum*], a romániai magyar kisebbség sorskérdéseit a nyilvánosság és a világ közvéleménye elé táró cselekvéséről, a különböző szakmai és politikai programjairól és állásfoglalásairól [4. *dokumentum*], illetve munkacsoportjainak megalakulásáról [2., 5. *dokumentum*]. A kötet olyan megkérdőjelezhetetlen fontosságú események vizsgálatához is adalékul szolgálhat, mint a négyigenes népszavazás [6–7. *dokumentum*] és a romániai forradalom [8. *dokumentum*]. Hasonló, a Lakiteleki Rendszerváltó Archívum anyagára épülő forráskiadvány az MDF által szervezett, a Jurta Színházban, a kisebbségi kérdésről tartott 1988. március 6-ai és 21-ei fórum jegyzőkönyve.² Számos

dokumentumot *fakszimile* közölt a 2015-ben megjelent *Taxisblokádnak II.* című kötetünk is.³ Természetesen több tanulmánykötetünk is hivatkozott a bőséges dokumentumanyagra: így a *Taxisblokádnak I.*, az *MDF-tanulmányok, A felkészülés éve – 1988 és A cselekvés fél éve, 1988 ősze–1989 tavasza* című kötetek több írása.⁴ Az iratanyag számos dokumentumával folyóiratunk olvasói is találkozhattak előző számainkban.

Az 1990-es választási győzelem utáni időszakban már rendezettebb volt az MDF szervezeti felépítése, valamint archívummal is rendelkezett, így ezen időszak anyagai eleve nagyobb rendezettségű szinten kerültek irattárazásra. Ebből az időszakból már több ezer audió- és videókazetta is rendelkezésre áll, melyeken a párt különböző testületeinek és rendezvényeinek anyagai kerültek rögzítésre. Az 1994-es választási vereség utáni időszakból is jelentős mennyiségű dokumentumot tartalmaz a levéltár, terjedelmében azonban jóval kevesebb ez az anyag, mint az azt megelőző négy évé. Jelentősebb anyag még a 2004-ben, a párton belül megalakult Lakitelek-munkacsoport működése, majd a pártszakadás és Lezsák Sándor botrányos kizárása körüli időkből maradt fenn. A kizárás utáni pártanyagok magától értetődő módon már nem kerülhettek Lezsák Sándor birtokába. Az eddig említett anyagoktól fizikailag is elkülönítetten őrizzük a Lezsák Sándor tevékenysége során keletkezett, valamint a Lakitelek Népfőiskola iratait. Ezek az anyagok javarészt rendezetlenek és nem kutathatóak.

³ *Taxisblokádnak, 1990.10.25–28. II. Egy belpolitikai válsághelyzet története – Dokumentumok.* Szerk. Riba András László, Házi Balázs. Lakitelek, Antológia, RETÖRKI Könyvek, 2015.

⁴ *Taxisblokádnak, 1990.10.25–28. I. Egy belpolitikai válsághelyzet története – Tanulmányok, interjúk.* Szerk. Szekér Nóra, Nagymihály Zoltán. Lakitelek, Antológia, RETÖRKI Könyvek, 2015.; *A felkészülés éve – 1988. A rendszerváltoztatást megelőző tanácskozások.* Szerk. Szeredi Pál. Budapest, RETÖRKI Elektronikus Könyvek, 2018. <http://archivum.retorki.hu/olvasoszoba> (Utolsó letöltés: 2019.09.23.); *A cselekvés fél éve, 1988 ősze–1989 tavasza.* Szerk. Szeredi Pál. Lakitelek, Antológia, RETÖRKI Könyvek, 2019.

² *AMagyarDemokrataFórum1988.március6-án,aJurta Színházban, a kisebbségi sorskérdésekről tartott vitájának dokumentumai és sajtóvisszhangja I–II.* Szerk. Szeredi Pál. Budapest, RETÖRKI Elektronikus Könyvek, 2019. A két elektronikus könyv a RETÖRKI Archívum internetes felülete *Olvasószobájában* érhető el: <http://archivum.retorki.hu/olvasoszoba> (Utolsó letöltés: 2019.09.23.)

Idén tavasszal készült el véglegesen a Lakitelek Népfőiskola területén zajló beruházások keretében az új, kifejezetten levéltári célra szánt épület, melynek a Rendszerváltó RETÖRKI Archívum elnevezést adták. Az épület földszintjén két, egyenként 100-100 négyzetméternagyságú gördülő polcrendszerrel felszerelt raktár került kialakításra, melyben az eddigi raktárkapacitás öt-hatszorosa fér el. Az

ablaktalan, klimatizált helyiségek minden tekintetben megfelelnek a vonatkozó levéltári elvárásoknak. Szintén az épület földszintjén kapott helyet egy kisebb érkeztető és egy átmeneti raktár, valamint egy fokozott biztonságú raktár, páncélszekrényvel. Az emeleten az irodák, a digitalizáló helyiség, a kutatóterem és a mindennapi működést kiszolgáló egyéb helyiségek kerültek elhelyezésre.

Képek a Lakiteleki Archívum épületéről.
Fotó: Házi Balázs

.....

A Magyar Demokrata Fórum március 6-án, vasárnap tartja újabb tanácskozását a Jurtá Színházban. Tanácskozásunk tárgya ez alkalommal az erdélyi magyarság helyzete és általában a magyar kisebbség, a szór-ványmagyarság és az anyországgal kapcsolata, felelősségünk, új feladataink és lehetőségeink elemzése, megvitatása.

Ez a meghívás személyre szóló, kérjük, hozd magaddal! A színház befogadó képessége korlátozza a résztvevők számát.

A találkozóra szeretettel várunk!

My little

Cardinal

知

Devar
Sambh

Wing Cables

John S. S. S.

A Magyar Demokrata Fórum május 15-én vasárnap tartja legközelebbi tanácskozását a Jurtu Színházban, délelőtt 10 órakor.

A tanácskozás témája: a milliósság.

a hely szakszövege miatt vannak kinyomtatási hibák és elnevezés és megjelölés kérdések.

"Zsoltariát" szemléltetve szel, és legelőbb egy ereceti lábrás
 sci. Atestestve árvárvá!

Zúczpest, 1933. május

Erz. Kolon Geseney Dnes Os'ni d'ator Gennye István

Tekeste Gulie
 Mr. Lejos
 Mrs. G. Gebre
 Hershik Lindor

Democratism

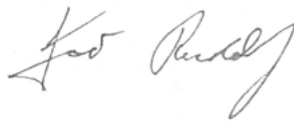
1. dokumentum: A Magyar Demokrata Fórum szervezőinek meghívója a Jurta Színházban tartandó március 6-ai és május 15-ei tanácskozásra, 1988. február-május.
RETÖRKI Archívum, Lakiteleki Rendszerváltó Archívum, MDF korai időszakának iratai, 1.2.4. Jurta 1988.03.06., 2. doboz, 11. ő. e.; 1.2.6. Jurta 1988.05.15., 2. doboz, 32. ő. e.

A munkacsoport az MDF Elnökségének döntése alapján, mint az Elnökség és az ügyvivő testület munkáját segítő /tanácsadó, tervező s végrehajto/ szervezet jön létre. Tagjai tevékenységüket az MDF Alapító Levelé, Programja és Alapszabálya szellemében, a mozgalom vezető testületei által meghatározott politikával összhangban végzik.

A munkacsoport tagjainak összehangoló feladata és jogköre a névjegyzékben felsorolt területekre terjed ki, kivéve azokat az egyedi eseteket, amelyekben a munkacsoport vezetője külön kéri fel őket. Az MDF nevében bármilyen külföldi kapcsolat-építési kezdeményezés, illetve annak elfogadása csak a munkacsoport vezetője tudtával, és az Elnökség / rutin ügyekben az ügyvezető elnök / jóváhagyásával történhet. Az elnökségi döntésekről, és az ügyvezető testületi tevékenységről - különösen ha az a nemzetközi kapcsolatokat érinti - a munkacsoportnak /ill. területi felelősének/ megfelelő tájékoztatást kell kapnia.

A munkacsoport minden tagja - megjelölve ezt a minőségét- jogosult a külföldi sajtó tájékoztatására, szükség szerint előzetesen konzultálva az MDF vezető testületeinek illetékeseivel.

A munkacsoport éves programja az egyes tevékenységi területek felelőseinek javaslata, előterjesztése alapján, az Elnökség jóváhagyásával alakul ki. A megvalósulásról a munkacsoport vezetője, vagy külön felkérésre annak illetékes tagja, folyamatosan tájékoztatja az MDF vezető képviseleti és végrehajto szerveit.

2. dokumentum: József Rudolf feljegyzése az MDF Nemzetközi Kapcsolatok Bizottságának megalakulásáról, a különböző területek felelőseinek névsorával, valószínűleg 1989. január.

RETÖRKI Archívum, Lakiteleki Rendszerváltó Archívum, MDF korai időszakának iratai, 1.5.2.1.1.1. MDF nemzetközi kapcsolatok, 16. doboz, 35. ő. e.

AZ MDF NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK
BIZOTTSÁGA

A munkacsoport vezetője:
Jóó Rudolf Tel: 863-359 Mhely: Magyarságkutató Intézet
Tel: 751-582

Az angol nyelvterület felelőse:
Kodolányi Gyula Tel: 154-602 Mhely: ELTE BTK
Tel: 186-966

A francia nyelvterület felelőse:
Szávai János Tel: 310-898 Mhely: ELTE BTK
Tel: 186-966

A közép-európai munkaközösség felelőse:
Kiss Gy. Csaba Mhely: Magyarságkutató I. Tel: 751-582
Hitel Szerk. Tel: 151-348

Az MDF angolnyelvű bulletin szerk.csop. felelőse:
Jeszenszky Géza Tel: 376-657 Mhely: MTA Tört.Tud. Int.
Tel: 759-011

A német nyelvterület felelőse:
Gergely András Tel: 560-176 Mhely: ELTE BTK
Tel: 186-966

Az orosz nyelvterület, s a szovjetunióbeli kapcs. felelőse:
Varga Mihály Tel: 685-898 Mhely: ELTE BTK
Tel: 186-966

A skandináv terület felelőse:
Jávorszky Béla Tel: 764-531 Mhely: ELTE BTK
Tel: 186-966

A spanyol nyelvterület felelőse:
Szabó Béla Tel: 895-929 + MDF titkárság

Lángi Dániel - ~~Magyar~~ -

hírtét (ebből szinkron is) - angol Üzenet: 369-179

1121 Zuglói út 34

Pecze Zoltán ifjúsági biz. angol

1033 Bp. Polgár u. 5. IV.23. tel. mh (9as-14as) 358-530/337

ÁLLÁSFOGLALÁS

Megyei közállapotaink Eötvös korát idézik. Hiába köszöntött ránk a birodalmi felvilágosodás, (vár)megyeink – a maradiság és a mozdulatlanság sötét búvóhelyei – még erősen tartják végváraikat. A társadalom közvéleménye egyre növekvő felháborodással figyeli a súlyos hatalmi visszaélések már palástolhatatlan sorozatát, a termelői munkakedvet érdektelen fásultságba fojtó feketén virágzó felvásárlási maffiák háborítatlan működését, a nyilvánvaló jogsértéseket, a szinte már általánossá váló intézményesített környezetszennyezést és -rombolást, a gazdasági és a politikai élet ma még ellenőrizhetetlen összefonódását.

Mivel társadalmunk e válságos állapotjában a bajok békés elhárításának felelőssége valamelyest e régi módon tovább élni már nem tudó és nem akaró alattvalókat is terheli, gyűltünk össze 1989. február 18-án Kiskunhalason, hogy a Magyar Demokrata Fórum Ideiglenes Elnöksége javaslatára helyi hatalom – helyi társadalom témakörben a kilábolás lehetőségeiről beszéljünk. Tesszük ezt annak reményében, hogy a helyi – megyei hatalom Romániája már végképp továtűnően, s hogy javaslataink, elhatározásaink nem csak a társadalom széles rétegeiben találunk megértésre.

A tanácskozás résztvevői a helyi hatalom képviselőinek megfontolásra ajánlják a következőket:

1. Hogy az önmérsékletvesztő leszámolásnak közösen elejét vegyük, haladéktalanul el kell számoltatni az elmúlt évtizedek büneiért felelős gazdasági és politikai döntéshozókat, sorsunk megrontóit.
A kiskunhalasi megyegyűlés megbízza az MDF érdekvédelmi csoportját, kezdeményezzen vizsgálatot a Romány Pál és Gajdócsi István nevével fémjelzett korszak visszaéléseinek, törvénysértéseinek felderítésére.
2. A pártértekezleti helyzetelemzések többségét tévesnek és elfogultnak tartjuk, azok nép nevébeni megfogalmazását pedig elfogadhatatlannak. A valódi múlttal szembe kell nézni, a mítoszokat, a hamis "munkásmozgalmi" történelemszemléletet el kell vetni.
3. Petőfi Sándor neve és szellemi öröksége kötelez a cenzúramentességre. A szabad nyilvánossággal való visszaélésnek tartjuk azt a több évtizedes sajtómunkát, amit a hatalom a megyei lappal tett és jórészt ma is tesz. A helyi sajtó pedig vonuljon ki a pártszékházakból.
4. Az államhatalmi szervek (közigazgatás, igazságszolgáltatás stb.) vezetőinek kiválasztása semmiképpen sem tartozhat egyetlen párt hatáskörébe. Az MSZMP még mindig igényt tart erre a "jogára", s ezt gyakorolja is. Ez merőben antidemokratikus, a társadalom számára elfogadhatatlan.
5. Haladéktalanul szüntessék meg a kisebb-nagyobb haszonvételeket, amelyekre a hatalmával visszaélő vezetők nagyrésze még ma is igényt tart (ajándék címen kapott élelmiszerek, belső információk kihasználásával szerzett jogtalan előnyök, például telekvásárlások, földbérletek, lakásvásárlások).
6. A hatalom megyei képviselői a gazdaságirányításban is képviseljék a települések érdekeit. Ne csak a budapesti központú gyáregységek önállósításában mutassanak állhatatosságot, hanem segítsék azokat a törekvéseket is, amelyek a kecskeméti központtól való elszakadást is célozzák. A torz fővárosközponthoz szemlélet helyébe arányos, a vidéket is megfelelően támogató területfejlesztést követelünk.
7. Környezet- és természetvédelmünk érdekében követeljük a térség környezetgazdálkodásának ökológiai szemléletű ártértékelését és átalakítását, a természetvédelmi területek katonai célú igénybevételének mérséklését, és a magukat szakembereknek nevező álmérnökök és haszonélvezők felelősségre vonását.
8. A valódi demokratikus önkormányzat létrejöttének egyik döntő akadálya a jelenleg érvényben lévő tanács törvény. Követeljük mielőbbi hatályon kívül helyezését. Olyan törvényre van szükség, amelyik lehetővé teszi, hogy a helyi tanács a helyi társadalom "parlamentje" is legyen, amelyet a többpártrendszeren alapuló demokrácia játékszabályai szerint közvetlenül választanak meg. Összetételében politikai súlyának megfelelő képviselőhöz juthasson minden politikai párt, mozgalom, s az ezeken kívüliek ma még széles tömege is.

Meggyőződésünk, hogy hazánk katasztrofális gazdasági és társadalmi helyzetéből kiutat csak az MSZMP egyeduralmának megszüntetése, a széles néprétegeknek, az egész népnek a hatalomgyakorlásban való tényleges részvétele biztosíthat. Ehhez a garanciákat is magában foglaló jogi szabályozásra van szükség. Új Alkotmányra.

Kiskunhalas, 1989. február 18.

3. dokumentum: Az MDF Bács-Kiskun megyei szervezeteinek állásfoglalása a *Helyi hatalom – helyi társadalom* témában megrendezett fórumról, 1989. február 18.

RETÖRKI Archívum, Lakiteleki Rendszerváltó Archívum, MDF korai időszakának iratai, 1.10.2.1. Bács-Kiskun, 46. doboz, 27. ó. e.

ÁLLÁSFOGLALÁS

A Magyar Demokrata Fórum programjában és néhány előző nyilatkozatában már sürgette a Munkásőrség és az Ifjú Gárda felszámolását. A párt- és mozgalmi fegyveres erők létét alkotmányellenesnek és a demokratikus elvekkel szembenállónak tartjuk és mihamarabbi megszüntetésüket igényeljük.

Az MSZMP Központi Bizottsága legutóbbi ülésén úgy foglalt állást, hogy a Munkásőrséget a hazai védelmi rendszerbe kívánja integrálni. A megjelent közlemény nem ad pontos tájékoztatást a megvalósítás módjáról, így az MDF csak a tervezett jogszabály és az elképzelés további részleteinek ismeretében alakítja majd ki végleges álláspontját ebben a kérdésben.

Egyidejűleg szervezetünk fellép azért, hogy a honvédség, a rendőrség, a határőrség és a kormányőrség depolitizálódjék, tevékenységük mentesüljön az uralkodó párt mai kizárólagos befolyásától, a jövőbeni pártküzdelmektől, és a nemzeti érdeket szem előtt tartó demokratikus társadalmi ellenőrzés alá kerüljön.

Miközben állást foglalunk a rendőri brutalitás és a karhatalmi erőszakkal való fenyegetés különféle nyugtalanító jelenségével szemben, hangsúlyozzuk, hogy törekvésünk nem a fegyveres testületek léte és tevékenysége ellen irányul általában. Mint minden jogállamnak, a demokratikus Magyarországnak is szüksége lesz ezekre a testületekre. Érdekünk, hogy tevékenységüket alkotmányos keretek közé helyezve, a kor követelményének megfelelő képzettséggel és felszereltséggel végezhessek a demokratikus közrend, az állampolgári jogok és a nemzeti szuverenitás szolgálatában. Érdekünk, hogy a fegyveres testületek személyi állománya a törvényesség és a szakszerűség követelményének érvényesítésével méltó társadalmi elismerést nyerjen a holnap Magyarországon.

Tudjuk, hogy a hagyományos védelmi szervezetekben számos vitathatatlan tisztességű és szaktudású személy dolgozik. Huszadik századi történelmi eseményeink tanulságai is azt bizonyítják, hogy a magyar fegyveres testületek legjobb képviselői nehéz, sorsdöntő helyzetekben egy utat jártak a nemzet és a demokrácia ügyét felvállaló társadalmi erőkkel.

A válság és bizonytalanság mai belső és nemzetközi közegében a magyar fegyveres erők felelőssége igen jelentős.

Tapasztalataink szerint egyes hatalmi körök manipulatív céllal szándékosan félrevezetik a független politikai szervezetek szándékait a fegyveres testületekkel

kapcsolatban. A Magyar Demokrata Fórum, amely egyszerre akar alapvető és stabil átalakulást, ezzel a nyilatkozattal is hangsúlyozza azt a törekvését, hogy ellenez minden szélsőséges és erőszakos megoldást.

A Magyar Demokrata Fórum Elnöksége

K ö r l e v é l

A Magyar Demokrata Fórum valamennyi szervezetének

Kedves Barátaink!

A Magyar Demokrata Fórum Sajtóirodája megkezdte működését. Kiadásában jelenik meg a Heti Értesítő, melynek feladata az információáramlás megindítása-felgyorsítása, a helyi szervezetek tudósítása egymás és az Elnökség munkájáról.

Kérjük a Magyar Demokrata Fórum valamennyi helyi szervezetét, hogy a jövőben nyilatkozataik, nyílt leveleik egy példányát a közzététellel, elküldéssel egyidejűleg küldjék meg az MDF központjának is. Így lehetővé válik, hogy azokról a Heti Értesítőben a tagságnak, a havonta tartandó sajtótájékoztatókon a nyilvánosságnak beszámolhassunk. Kérjük továbbá, hogy - arra az esetre, ha bővebb tájékoztatásra lenne szükségünk - az anyag mellett egy telefonszámot is küldjenek, ahol felvilágosítást kérhetünk.

Címünk: MDF INFORUM 1372 Budapest Pf. 427.

Budapest, 1989. május 8.

Tisztelettel és köszönettel

Lezsák Sándor
MDF Országos Elnöksége

Nahimi Péter
MDF INFORUM

5. dokumentum: Lezsák Sándor és Nahimi Péter körlevele a Magyar Demokrata Fórum valamennyi szervezetének a Sajtóiroda megalakulásáról, 1989. május 8.

RETÖRKI Archívum, Lakiteleki Rendszerváltó Archívum, MDF korai időszakának iratai, 1.5.3. Sajtó- és Tájékoztatási Osztály (korábban sajtóiroda, és Tájékoztatási Bizottság, Sajtóiroda), 28. doboz, 98. ő. e.

Nem megyünk el, nem szavazunk!

1. Az SZDSZ azt állítja, hogy az Országgyűlés által a Munkásörség megszüntetéséről, a pártvagyon átvilágításáról és a munkahelyi pártszervezetek megszüntetéséről hozott határozatokat népszavazással kell megerősíteni, mert az Országgyűlés megfélemlítve, kényszer alatt cselekedett, így e döntések bármikor visszavonhatók. Elfogadható-e ez az érvelés?

Az érvelés nem fogadható el, mert amíg jogállamban élünk, az **Országgyűlés határozatai mindenképpen érvényesek**, ha viszont egy erőszakos visszarendeződés keretében a fegyvereké lenne a szó, teljesen mindegy volna, hogy e döntéseket megerősítették-e népszavazással, avagy sem.

Ha az SZDSZ komolyan gondolná ezt az érvet, elsősorban a pár héttel korábban, hasonló körülmények között, ugyanezen Parlament által hozott sarkalatos törvények vonatkozásában kellett volna a népszavazással történő megerősítést kezdeményeznie. Ezt azonban nem tette, és ez a **következetlenség** rámutat az SZDSZ akciójának az igazi okára.

2. A népszavazás kezdeményezésének az igazi oka a népszavazással történő köztársasági elnök választás elkerülése nem abból a megnevezett célból, hogy a köztársasági elnökét az új, demokratikus Parlament válassza meg, hanem azért, mert az SZDSZ stratégiai úgy mérték fel, hogy ebben a kérdésben eredményes **politikai harcot** folytathatnak, ami növelhetné az SZDSZ tekintélyét, szélesítené híveinek táborát. **A másik három kérdés, amelyekkel egyébként eleve nyitott kapukat döngettek csak e főkérdés álcázására szolgált.** Szükség volt erre az álcázásra, mert másként hogyan magyarázták volna meg az embereknek azt az ellentmondást, hogy az SZDSZ alkalmasnak találja a lakosságot a november 26-i népszavazásra, de **nem tartja alkalmasnak** arra, hogy népszavazással válasszon köztársasági elnököt.

6. dokumentum: Az MDF Budapesti Egyeztető Bizottsága a négyigenes népszavazás bojkottjáról, 1989. november. RETÖRKI Archívum, Lakiteleki Rendszerváltó Archívum, MDF korai időszakának iratai, 1.9.1. Választókerületi egyeztető fórumok, 33. doboz, 2. ő. e.

3. Az országos kérdéseket tehát az SZDSZ alárendelte a pártpolitika érdekeinek és ebben az sem gátolta meg, hogy ez az országnak 200 millió forintjába kerül.

4. Joggal merül fel a kérdés, hogy ezek után érdemes-e elmennünk a november 26-i népszavazásra? Hiszen az Országgyűlés mind a négy kérdésben számunkra megfelelő döntéseket hozott. Ha az alacsony részvételi arány miatt a népszavazás eredménytelen volna, akkor az Országgyűlés által meghozott minden tekintetben helyes döntések maradnának érvényben. Ráadásul távolmaradásunk azt az álláspontot is kifejezné, hogy **nem értünk egyet a demokráciával való ilyenfajta játékkal**, ami csak szűk csoportérdekeket szolgál, az ország érdekeivel azonban ellentétes, mert késlelteti a meghozott helyes döntések végrehajtását.

Gondolkodjatok magyarok, maradjatok otthon !

**MAGYAR DEMOKRATA FÓRUM
BUDAPESTI EGYEZTETŐ BIZOTTSÁGA**

Magyar Demokrata Fórum
Bp. XXII. ker. Szervezete
1780 Bp. Pf. 41.

1989. dec. 1.

Magyar Demokrata Fórum
Országos Elnöksége

Tisztelt Elnökség!

Tagságunkra sokkolóan hatott az Elnökségnek a népszavazással kapcsolatos november 13.-i állásfoglalása. Tisztában vagyunk azzal, hogy a népszavazás kierőszakolása szűk pártérdekeket szolgált, de a beindult kampányra való indulatos reagálást túlzottnak, átgondolatlanoknak és az MDF mértéktartó stílusától idegennek tartjuk. Hozzáteesszük, hogy ilyen alapvető kérdésekben feltétlenül szükség lett volna a Választmány és az Elnökök gyűlése rendkívüli összehívására. Ugy érezzük az Elnökségnek nem volt joga arra, hogy - Csúrka István szavaival élve - a szervezetet "a vonate lé dobja", mintegy belekalkulálva bizonyos számú kilépést. Ez be is következett és ami talán nagyobb baj, az MDF-el alapvetően szimpatizáló közvélemény is megrendült ill. részben eltávolodott tőlünk. Az alkotmányosan kezdeményezett és törvényesen kiírt népszavazás bojkottja helyett, az egyet nem értés kifejezésére demokratikus módszer szerint a szavazáson kinyilvánított ellenvélemény vagy tartózkodás lett volna alkalmas.

Mivel az Elnökség döntése önmagában is nagy kárt okozott, nincs szándékunkban azt tovább növelni, ezért a továbbiakban is bizalmunkról és támogatásunkról biztosítjuk az Elnökséget, kérve, hogy a jövőben az ilyen, az MDF egészét meghatározó döntéseket szélesebb alapokra építve, legalább a választmányt összehívva hozzon meg. A Választmány kapcsán azt a javaslatunkat is előterjesztjük, hogy szükségesnek tartanánk a II. Országos gyűlésen megszavazott alapszabálmódosítás alapján a területi elven delegált választmány mielőbbi létrehozását ill. a kérdésnek legalább a következő országos gyűlésen történő napirendre tűzését, mivel a jelenlegi választmány tagjait az I. Országos Gyűlésen a küldöttek információ hiányában, az előterjesztett listából szinte véletlenszerűen választották meg.

Arra kérjük még a tisztelt Elnökséget, hogy a helyi szervezetek szintjén kialakult, általában jó kapcsolatokra építve, keresse a közös pontokat, az együttműködés, a közös fellépés lehetőségeit a Szabad Demokraták Szövetségével és a többi ellenzéki szervezettel.

Baráti üdvözlettel, a tagság megbízásából:

dr. Mészáros Péter

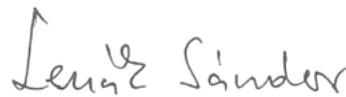
a kerületi elnökség tagja

Tájékoztató

A Marosvásárhelyre tervezett segélyszállítmány menetrendjében a következő változás történt.

- 1.) A román katonai hatóság a tervezett 100-120 kocsiból álló menetoszlop védelmét nem biztosítja. Kérésünkre a MÁV külön MDF-szrelvényt indít Püspökladány állomásról Marosvásárhely célállomásra. Ez az MDF-szerelvénny tehát nem menetrendszerinti járat. Védelmét a román katonai kíséret garantálja.
- 2.) Az MDF-szerelvénny vagonokból, gépkocsik szállítására alkalmas kocsiból, valamint két személyszállító kocsiból áll.
- 3.) Az MDF szervezésében Püspökladány vasútállomásra érkezett segélyszállítmányok továbbítása az alábbiak szerint történik:
 - Minden kocsi, teherautó (stb) vezetője töltse ki és adja le a Segélyszállítmány Marosvásárhelyre jelzésű lapot. Ezek segítségével összesítjük a teljes szállítmányt.
 - A vagonokba katonák segítik a berakodást.
 - Aki a saját felelősségére el akarja kísérni a szállítmányt Marosvásárhelyre, az szálljon föl a személyszállító kocsikba. A továbbiakról Bogárdi Zoltán ad tájékoztatást.
 - 8-10 személygépkocsi szállítására van lehetőségünk, aki ezt igénybe akarja venni jelentkezzen Csóti Györgynél.
 - A rakodás hajnali 5 órától folyamatosan kb 8-ig történik.Az utazás időtartama várhatóan 2-3 nap, a marosvásárhelyi érkezéstől függ.

Bdúapest, 1989. december 28.

Lezsák Sándor

8. dokumentum: Lezsák Sándor tájékoztatója a Marosvásárhelyre tervezett segélyszállítmányról és egy kitöltetlen menetlevél, 1989. december 28.

RETÖRKI Archívum, Lakiteleki Rendszerváltó Archívum, MDF korai időszakának iratai Forrás: RETÖRKI Archívum, Lakiteleki Rendszerváltó Archívum, MDF korai időszakának iratai, 1.5.2.1.3.1.3. Segélyszállítmány, 19. doboz, 7. ő. e.

Sorszám:

MENETLEVÉL

A kocsi tipusa és rendszáma:

A vezető és utasainak

neve

lakcíme

.....	
.....	
.....	

A segélyszállítmány tételes megnevezése

(becsült) mennyisége

.....	
.....	
.....	

Tudomásul veszem és aláírással hitelesítem, hogy a menetoszlop vezetője

Lezsák Sándor, akinek utasításait betartom. Az irányítócsoporthoz tagjai: *Lezsák György*,

Kozma Huba, Bogárdi Zoltán, Kollár K. Attila, Foltányi Árpád.

A rednkívül veszélyes állapotok miatt a menetoszlopban saját felelősségemmel
veszek részt és bárminemű vagyoni és személyi károm esetén a Magyar Demokrata
Fórummal szemben semmiféle követelésem nincs.

Budapest, 1989. december 28.

.....

szem.szám:

Lezsák Sándor

A gyümölcsöt tartó ág

Hetven éve, 1949. október 30-án született Lezsák Sándor. Az író és költő, a lakiteleki találkozó(k) házigazdáját és fő szervezőjét, a magyar szellemi és politikai élet meghatározó szereplőjét, a magyar Országgyűlés alelnökét negyven éve, a lakiteleki Fiatal Írók Találkozásán elmondott felszólalásának közlésével köszöntjük. Isten éltesse erőben, egészségben, szeretetben! (A szerk.)

A vendéglátó jogával élni nem akartam, szólni nem volt szándékomban, de a tanácskozás eddigi mélypontjai arra kényszerítettek, hogy beszéljek. Némelyik felszólalás azzal kezdődött, hogy ne haragudjatok, amiért nem készültem, de úgy érzem, hogy... Én készültem, másfél esztendeig készültem, készültünk, hogy ez a péntek-szombati nap itt Lakiteleken értelmesen, hasznosan teljen majd el. Hogy miért másfél esztendeig? Ha erről beszélhetnénk, ezt elemeznénk, ha egynéhány mondatot visszapörgetnénk e másfél esztendőből, akkor ezek is a korszerű nemzeti önismeret igen jellegzetes ellen-példázatai lehetnének. Eredetileg úgy volt, hogy 1978 májusában találkozunk, s talán az időpont is alkalmasabb lett volna. Emlékezzetek, sok olyan esemény borzolta a kedélyeket, amelyek egy ilyen tanácskozásnak, beszélgetésnek a hangulatát fölerősíthetik. Számos esemény részleteit ilyen-olyan szinten ismerjük. Pontosabban: pletyka-szinten. Pletyka-szinten, többnyire pletyka-szinten. Fecsegő színvonalon.

Ez a másfél esztendő sokunkat megtanított arra, hogy nagyon erős körülöttünk a képzelt fal. Olyannyira erős ez a képzelt fal, hogy fölszisszenünk, ha netán hozzáérünk. Pedig a valóságos fal sokkal távolabb van. Tegnap este magánbeszélgetésen hangzott el az a Sütő-i mondat, hogy „olykor vakmerően gyávák vagyunk”. Vakmerően gyávák vagyunk. Egyszerűen: a lehetőségeinket sem látjuk.

Azokat a lehetőségeket, amelyekért külön küzdeni, dolgozni nem is kellene, itt vannak körülöttünk, de elmegyünk

mellettük. Ilyen volt a tegnapi tanácskozás jelentős része is. Mert mi készültünk, de sokan nem készültek. Eljöttek, itt voltak, s hazamennek.

Korszerű nemzeti önismeret. Jogunk van a vitához, de vitatkozni csak érvekkel lehet, tegnap délután ez is újra kiderült, Szakály [Ferenc] ezt finoman be is bizonyította. Érvek hiányában méltó társak vagy ellenfelek nem lehetünk.

Sokszor idézgetjük azt a képet, hogy ki kell tapogatnunk a gyökereket, a múltunkat. Igen. De ugyanúgy a törzset is vizsgálni kell, és a gyümölcsöt tartó ágot is meg kellene már néznünk, a közelmúltat is meg kellene már ismernünk, mert visszamenni az időben másképpen nem lehet. Az a helyzet – történelmet tanítok egyébként –, hogy jobban ismerjük a Mohács környéki eseményeket, mint azt, hogy mi történt itt tíz évvel, húsz évvel ezelőtt. Hogyan lássam a gyümölcsöt, önmagamat, magunkat, jelenünket, ha csak a gyökeret ismerhetem! Ezt a terebélyes fát időközben beolthatták, esetleg barackfába mandulát, és lehet: mi már vagyunk mandulafa!

Mit értek én korszerű nemzeti önismereten? Az önismeret a nemzet szíve. A nemzet, a nép vérellátását szabályozó központja. Ha beteg a szívem, elmegyek az orvoshoz. Ha van annyi eszem, akkor elmegyek. Az orvos megállapítja a bajt, és segíteni próbál. De ha azt mondom az orvosnak, hogy ne vizsgáljon meg, itt vannak az öt évvel ezelőtti EKG szakleletek, akkor mit fog velem csinálni? Gyógyszert ad? Nem adhat gyógyszert!

Nem ismerjük a közelmúltat. Most halt meg a napokban Bibó István. Bibó István, akiről (szégyen ide, szégyen hova?) nagyon keveset tudok. Azt hiszem, ez nem az én bűnöm. Amit tudtam, megtettem. Eljuthattam az egyik müncheni magyar könyvnyomdába, két napig éjjel-nappal olvastam, de Bibó könyveit nem tudtam elolvasni. Hoztam magammal ötvenhatvan könyvet, de Bibó István könyveit nem találtam. Anélkül, hogy ismerném: nem tudom megítélni, hogy mit kell elítélnem. Másoknak talán ez könnyebb, de én nem tudom. Ehhez legalább az kell, hogy olyanok mondják, akiknek előttem hitelük van. Az utóbbi esztendőket bebizonyították, hogy a közelmúlt eseményeit elemző történelmi könyveknek hitelük előttem nincsen. Szinte minden sort újra át kellett nézni, értékelni... S ez az egész odafajul, hogy történelemből érettségizettek például azt mondták volt a felvételin, hogy Horthy Aurél...

Csak akkor lesz korszerű ez a nemzeti önismeret, ha egészséges ez a nemzeti önismeret. Ha az önismeret egészséges, a szívem egészséges. A korszerűt helyettesíteném e szóval, hogy egészséges.

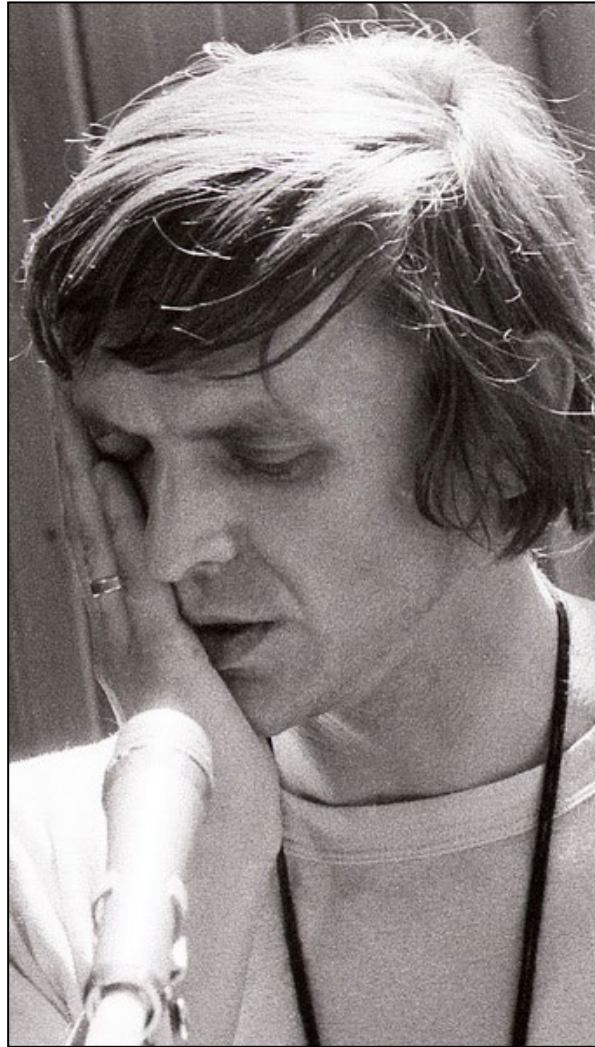
Aztán: mi az, hogy nemzeti? Nem akarok meghatározásokkal próbálkozni, de az az egy nagyon biztos, hogy ha egy szót lejártnak, ha egy szónak csökkentik az értékét, akkor az a szó föllázad, vagy bomlik frázisok mocsarában. Például: március 15. Nemzeti ünnep. Sok naptárban: Nemz. Ünn., kéken, feketén így szerepel. Ez nemzeti ünnep, s benne a nemzeti szó. A gyerekek az iskolában – s nem lakiteleki vagy Bács-Kiskun megyei, hanem az országhatáron belüli tapasztalataimat mondom –, a gyerekek már kisiskolás korukban nem értik, hogy nemzeti ünnep, nekik tanítási szünet, apuka viszont dolgozik. Apuka és anyuka az ünnepet észre sem veszi, csak azt, hogy mi lesz a gyerekekkel aznap. Ennyi történt.

Ne járassuk le a szavakat. A legfontosabb szavainkat, érzelmeinket. Az ünnepek lefokozása is megérne már külön egy nagy beszélgetést.

Vakmerően gyávák vagyunk. E súlyos gondokat magunkban hozzuk, visszük, letesszük, föl vesszük, aztán elpletykázunk, ide mondjuk, oda mondjuk, aztán minden marad a régiben. Nincsenek jelen értékű és idejű ismereteim a közelmúltból. Amik vannak, azokat magam próbáltam összeharácsolni. Ezek kuszáltak, zavarosak, így vagyok, ilyenek lettünk. 1945 után születünk. Csak ösztönünk van, mint a kutyanak, amelyik ha beteg, akkor megkeresi a füvet. A megfelelő, gyógyító füvet. Érzelmeink vannak, és úgy érezzük, hogy érzelemben, kötődésben megtaláltuk azt, amit nem tudunk tárgyi bizonyítékokkal igazolni. Ismereteink a mai valóságról rendkívül hiányosak. És ekkor jönnek a pletykaszintek. Ez azt mondta, az azt mondta. S áll össze bennünk valami, kuszálódik, s akkor aztán sokan azt mondják, hogy beszéljünk felelősséggel, gondoljuk át, csak így lehet, csak úgy lehet, s következik a szép mondatokra kerekített szöveg. Egy nagy szöveg.

A fejünk nem vámköteles. Az élményeket hozzuk magunkkal, lehetőségünk van az utazásra, köszönjük ezeket, de a fejünk nem vámköteles. Mert amikor hazajövünk, s beülünk a művelődési házba, vagy bekapcsoljuk a televíziót, látjuk, hogy „Veled vagyunk, Vietnam!”. Persze. Mi elhisszük, hogy ott mi történt, vagy mi történik. Elhisszük, hitele ha van a szónak. De ami itt történik mellettünk, azért engedtessek meg, közünk van hozzá, nagyon erős közünk van hozzá. Az indulat rossz tanácsadó, most nem akarok ebbe mélyebben belemenni.

Az adott helyzet, a jelen valóságos ismeretének szüksége bennünk van, s akarjuk úgy belpolitikában, külpolitikában, cigánykérdésben, ingázó munkások ügyében, ez mind valahol itt zúgolódik bennem, s bennetek is. Mert azt akarom, hogy ne ismétlődjek meg a tehetetlenség állapota! Trianontól 1944. október 15-ig benne voltunk egy nagy folyamatban. Kerültünk olyan helyzetbe, amelyből kiugrani már nem lehetett, vagy nem tudtak. Aztán 1945-től 1956-ig megint úgy alakult, ahogyan alakult. Szerény ismereteim szerint ott többet tenni nem

Lezsák Sándor Lakiteleken az 1979-es, Fiatal Írók Találkozóján.
Forrás: Bahget Iskander / Wikimedia Commons

lehetett. A félelem bennem erős, hogy hová, mivé alakul a mai valóságunk. Hiteles, számomra elfogadható választ erre senki nem tud adni. Haragszom nagyon a tompítás művészeire, a tompítás dilettánsaira, akik nálunk ehhez apparátust is kitenyészttettek. Akik ide is, vagy máshova is odaállnak, s ragyogó előadásokat tudnak tartani.

Czakó Gábor a magyarságtudatáról beszélt. Arwidson finn tudóst idézem: „Svédek nem vagyunk, oroszokká nem válhatunk, legyünk hát finnek!”. Magyar vagyok, s erről nem akarok többet mondani. Számomra ez a legtermészetesebb állapot.

Gyakorlati tennivalók. Örülök, hogy egy-kettő elhangzott, még akkor is, ha szavakban maradnak, de legalább történik valami. Az Írószövetség lehetőséget biztosított a FlJAK-nak utazásokra. Elmentünk a Vajdaságba, ami nagy lehetőség volt, de tehetünk arról, hogy sokan nem

tudták, hová mennek. Nagyon örülnénk, ha el tudnánk jutni Erdélybe. A többiek nevében is mondhatom, hogy nem turista-magyarkodni megyünk mi Erdélybe. Menni, utazni, látni, megismerni, beszélgetni, együtt lenni, a legtermészetesebb állapotot létrehozni, nem pedig a szánkat tépdesni, s jártatni felelőtlenül.

Nyakatokban az ajándék, amelyet Dugár János fiatal népművészünk készített. Ez egy permi motívum, egy sasmadár, karmaiban arcot visz. Úgy határoztunk, hogy ezt az arcot nyomorítsuk el. Lendül az égbe a sasmadár, s viszi megnyomorított arcunkat. Eredeti szándékunk az volt, hogy az erős szárnyak helyére verébtollakat tűzünk. Nem sikerült annyi verebet fognunk Lakiteleken. A mai tanácskozás megnyugtató, hogy délután sem kell verebet vadászni szétszélednünk. Az eredeti szárnyakkal próbáljunk följebb emelkedni.

Isó Gergely

Egy történelmi párt hagyatéka

A Kisgazda Levéltár bemutatása

A Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archívum egyik legnagyobb és legértékesebb irategyüttese a Független Kisgazdapárt majd egy évszázadnyi iratot felölelő levéltára. Jóllehet, a mai napig hallhatunk kósza híreket arról, hogy a parlamentből 2002-ben kiszorult párt még mindig létezik, ez a bizonytalanság nem érinti az egykor történelmi szerepet betöltő politikai szervezet iratállományát.

A 2002. évi választási vereség és szinte teljes felmorzsolódás miatt a kisgazdák elestek azoktól az állami támogatásoktól, amelyek minden, az egy százalékos támogatottságot szerző pártnak – méretükhöz mérten – járnak. A pártnak többé nem maradt anyagi bázisa arra, hogy fenntartsa intézményrendszerét. A pénzhiány egyik első áldozata a Kisgazda Levéltár lett, amely a Kisgazda Örökség és Levéltár Alapítvány tulajdonába került. Az állományt – legalábbis azt a részét, amelyet a párt vezetősége nem vitt haza magával – a kisgazdák Belgrád rakparti székházából az alapítvány érdi központjába szállították, ahol az bejegyzett nyilvános magánlevéltárként funkcionált. Többek között anyagi és tárolási nehézségek miatt az alapítvány a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archívumnak adta át anyagát, amelyet az intézet levéltárosai 2017 és 2018 folyamán szállítottak át budapesti raktárukba.

A Kisgazda Levéltár 369 dobozból áll, ezekben papír alapú iratok mellett számos fényképet, videokazettát, magnókazettát és egyéb elektronikus adathordozót találhatunk. Az állományt – a Kisgazdapárt története alapján – két nagy egységre oszthatjuk.

Az első egység a párt első időszakában – 1930. évi megalapításától 1950-es évek elejéig való elsorvasztásáig – keletkezett vagy gyűjtött iratanyagot tartalmazza. A levéltár állagjegyzékében ez az állományrész az Ő állag nevet viseli, 93 dobozból áll. Ez képviseli a legnagyobb történelmi értéket. Itt túlnyomórészt a párt 1945 és 1950 közötti működése során termelt dokumentumokat találhatjuk, korábbiak – 1930-ig visszamenőleg – csak elvétve akadnak. Nem állnak rendelkezésre biztos adatok arról, hogy az 1945 előtti iratok többségének mi lett a sorsa, elképzelhető, hogy a világháború során semmisültek meg. Az állag jelentősége abban áll, hogy olyan, máshol fel nem lelhető dokumentumokat tartalmaz, amelyek árnyalhatják a diktatúra kialakulásának öt évéről (1945–1950) való eddigi ismereteinket. Az itt megtalálható belső feljegyzéseken, jegyzőkönyveken, fegyelmi iratokon keresztül belepillanthatunk a Kisgazdapárt belső szétverésének, felszámolásának mindennapjaiba [1-5. *dokumentum*]. Találhatunk olyan, vidéki szervezetektől a budapesti pártközpontba érkező leveleket, amelyekben a központban folyó politikát kritizálják. Sőt, valamilyen okból kifolyólag Tildy Zoltán levelezéséből is több doboznyi anyag a

Kisgazda Levéltárba került. Ezekből a korszak diplomáciájába is betekinthe-tünk, hiszen a fennmaradt levélváltások egy része a külföldi magyar követségekkel történt (köztük több titkosított távirat is található). Az Ó állag 1950 után az állam-párt Politikatudományi Intézetébe került, itt őrizték egészen 1993-ig. Ekkor vette át a már újjáalakult FKGP.

A második egység a Kisgazdapárt új korszaka alatt gyűjtött, vagy ekkor kelet-kezett iratokat tartalmazza. Az új korszak 1988-ban, a párt újjáalakulásakor indult. Az iratanyag túlnyomó többségét ez az állag adja. A dátum nem azt jelenti, hogy az egység csak 1988 utáni dokumentu-mokat foglal magába, hanem azt, hogy ekkor kezdődött el újra az iratgyűjtés. Valójában – *Közép állag* néven – külön állagot képez az 1988 után gyűjtött, de azt megelőző időszakra vonatkozó dokumentumgyűjtemény.¹ Itt – főképp már elhunyt kisgazda politikusok hagyatékából – egészen régi iratokat is találha-tunk, a legkorábbiak a 20. század elejéről származnak. A *Közép állag* mindössze hat dobozával eltörpül a maradék 270 dobozhoz képest, amelyekben az újjá-alakult Kisgazdapárt működése során keletkezett iratállományt találhatjuk. Ez az anyag egészen változatos. Az *Új állagban* a pártalakulásra vonatkozó dokumen-táció [7. dokumentum], választási iratok, a párt nagyválasztmányi és nagygyűlése-inek jegyzőkönyvei stb. található meg. Az *Országos Központ iratai* nevű állagban a párt állandó szerveinek (Nagyválasztmány, Nagygyűlés, Elnökség stb.) dokumentumai

vannak [9. dokumentum].² Külön értékes a *Plakátgyűjtemény* [8., 12. dokumentum], benne a kisgazdák választási plakátja-ival, vagy a *Videokazetták* állag, benne számos kisgazda rendezvény videofelvé-telével. Érdekes kiemelni a *Fotótárat* is, hiszen amellet, hogy a kisgazda poli-tikai élet fénykép-dokumentációját tartal-mazza, találhatunk itt archív fényképeket is, többek között mindeddig publiká-latlan, a kutatás számára ismeretlen fotókat az 1956-os szabadságharcról. [6. dokumentum] A levéltár legkésőbbi iratai a párt 2002 utáni agóniájába engednek bepillantást, jóllehet ezek az anyagok igencsak töredékesek, összképet biztosan nem tudnak nyújtani.

A Kisgazda Levéltár kutatásának szakmai feltételei adottak: az anyag minden egyes állagához legalább középszintű jegyzék áll rendelkezésre, de több esetben (pl. a *Videokazettákhoz*, a *Magnókazettákhoz*, a *Tárgyi gyűjteményhez*) darabszintű jegyzék is készült, így a kutató igény esetén egészen kényelmesen tájékozódhat.

A Kisgazda Levéltár iratanyagának törté-neti értéke abban áll, hogy tudományos feldolgozása nélkül nem kaphatunk sohasem teljes képet az 1945 és 1950 közötti politikai viszonyokról. Ha majd a kutatás abba a fázisba lép, hogy a most még egészen közelműlnak számító rend-szerváltás utáni időszakot is a történelmi elemzés tárgyává teszi, a Levéltár ebben az esetben is megkerülhetetlen kordoku-mentációval fog szolgálni.

¹ E dokumentumok sorából egy dombóvári kisgazda visszaemlékezését közöljük, aki a '30-as-'40-es évek párttörténetét elevenítette fel egy 1993-as vissza-emlékezésében [11. dokumentum]. (A szerk.)

² E dokumentumok közül Varga Béla egy 1991-es, az FKGP tagjainak küldött üzenetét, illetve nyugati magyarok egy csoportjának 1994-es, a Kisgazdapárt támogatására felszólító felhívását közöljük. [10., 13. dokumentum]. (A szerk.)

26.

K. d. 1 d/2 öc.

V a r g a B é l a urnak,
a Magyar Nemzetgyűlés elnökének

B u d a p e s t

E l n ö k U r !

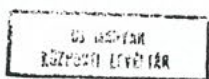
Bejelentem Elnök Urnak, hogy férjemet, Kovács Béla nemzetgyűlési képviselőt orosz katonai személyek 1947. évi február hó 25-én este 8 óra körül, - előzetesen megejtett házkutatás után - a Budapest, IV., Váci-u. 54. számú lakásán letartóztatták és magukkal vitték.

Miután a letartóztatás a magyar hatóságok előtt már folyamatban lévő olyan büntető ügyvel kapcsolatos, amely ügyben a Nemzetgyűlés mentelmi bizottsága is foglalkozott, s férjem mentelmi jogának felfüggesztésére irányuló megkeresés teljesítésének megtagadását javasolta, ezen javaslat tárgyában pedig a Nemzetgyűlés állást nem foglalt és határozatot nem hozott, - a férjem ellen foganatosított eljárásban nemzetgyűlési képviselői mentelmi jogának megsértését látom.

Kérem Elnök Urat, szíveskedjék férjem, Kovács Béla nemzetgyűlési képviselő mentelmi jogának fent ismertetett megsértését a Nemzetgyűlésnek bejelenteni.

Budapest, 1947. évi február hó 26.

Megkülönböztetett tisztelettel:

Kovács Béláné
/Kovács Béláné/

4

1. dokumentum: Kovács Béláné bejelentése férje mentelmi jogának megsértéséről Varga Bélának, a Magyar Nemzetgyűlés elnökének, 1947. február 26.

RETÖRKI Archívum, Kisgazda Levéltár, K-állag, 1. doboz, 2. ö. e.

A NEMZETGYŰLÉS ELNÖKE

900/1947.

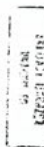
Farkas Mihály urnak,
nemzetgyűlési képviselő, a
mentelmi bizottság elnöke,

B u d a p e s t .

Kovács Béláné Folyó évi február hó 26-án kelt hozzá-
intézt beadványában bejelentette férje, Kovács Béla nemzet-
gyűlési képviselő mentelmi jogának megsértését, amit a Nem-
zetgyűlésnek Folyó évi február hó 26-án tartott 101. ülésén
tudomására hoztam, s e bejelentést a házszabályok 47. §-ának
/1/ bekezdésében foglalt rendelkezések értelmében további in-
térkedések megtétele céljából a mentelmi bizottsághoz átte-
szem.

Budapest, 1947. évi március hó 20. napján.

Varga Béla

3

2. dokumentum: Varga Béla levele Farkas Mihálynak, a mentelmi bizottság elnökének Kovács Béláné bejelentéséről, 1947. március 20.
RETÖRKI Archívum, Kiszgaza Levéltár, K-állag, 1. doboz, 2. ő. e.

/ 1947.

Farkas Mihály urnak,
nemzetgyűlési képviselő, a mentelmi bizottság elnöke,

B u d a p e s t .

A budapesti népfőnökség 1947. évi március hó 27.
napján kelt 740/3-1947. sz. számú feltevéseiben Kovács Bé-
la nemzetgyűlési képviselő mentelmi jogának felfüggesztését kér-
te.

A megkeresést a Nemzetgyűlésnek Folyó évi április
hó 18-án tartott 125. számú ülésében tudomására hoztam s a ház-
szabályok 47. §-ának /1/ bekezdésében foglalt rendelkezések ér-
telmében további intézkedések megtétele céljából a mentelmi bi-
zottsághoz átteszem.

Budapest, 1947. évi április hó 18. napján.

Varga Béla

3. dokumentum: Varga Béla levele Farkas Mihálynak, a mentelmi bizottság elnökének a mentelmi jog felfüggesztésének javasla-
táról, 1947. április 18.
RETÖRKI Archívum, Kiszgaza Levéltár, K-állag, 1. doboz, 2. ő. e.

25 db/2 ö.

447

FÜGGETLEN KISGAZDA-, FÖLDMUNKÁS- ÉS
POLGÁRI PÁRT ORSZÁGOS KÖZPONTJA

BUDAPEST, IV. SEMMELWEIS-UTCA 1
TELEFON: 182-260

BUDAPEST, 1947. augusztus 29.

Országos Területi Szervezés
Gyűlésrendezés.

Összefoglaló helyzetjelentés a gyűlés rendezésekkel kapcsolatban.

A gyűlés rendezésekkel kapcsolatban pártszervezeteinktől szóban, írásban beérkezett nagy számú jelentésből, valamint a kiküldött szónokok jelentéseiből az alábbi helyzetképet alakíthatjuk ki.

1./Valamennyi szervezetünk állandóan panaszkodott a pénztelenség miatt,

2./Pártunkhoz hű szervezeteink igen nagy és áldozatos munkát fejtettek ki.

3./A választási harcunkat igen nagy mértékben bénította, hogy egyes pártszervezeteink részben vagy egészben nyiltan, vagy titokban átálltak más pártokhoz. Ezek a szervezetek és emberek gátolták munkánkat.

A gyűlések előkészítésében keresztezték a központ és a vármegye intézkedéseit, több esetben a központ által kiadott értesítéseket egyszerűen nem adták tovább.

4./A Kisgazdapárttal szemben a hangulatot a választási szövetség nagy mértékben megrontotta, mert ezt mindkét oldalról iparkodtak pártunkkal szemben a valóságnak meg nem felelő módon beállítani és kiéhasználni.

5./Az új ellenzéki pártok, valamint a választási szövetségből fakadó hangulatot követte a választói névjegyzékből való tömeges - törvényes alap nélküli kihagyás. Az elkeseredést ez csak fokozta. Érthetetlen módon ez az elkeseredés a polgári pártok közül csak a Kisgazda pártra vonatkozott, miután mint a koalíció tagjától tőle várta az igazságtalanságok megszüntetését.

A végleges választói névjegyzékekből történt kihagyások, amelyek a legtöbb helyen fölülmutáltak az ideiglenes névjegyzékekből történt kihagyást, a helyzetet csak tovább rontották számunkra.

6./Az országos központnak a végleges választói névjegyzékben történt pártunkat igen súlyosan érintő kihagyásokkal szemben sürgősen állást kell foglalnia.

A végleges választói jegyzékekből - törvényes alap nélkül - igen sok főleg falusi szervezetei vezetőit is kizárták. Ezek a kizárások egyes helyeken olyan mértékűek voltak, hogy jelen pillanatban azokon a helyeken pártszervezeteinken egyetlen egy tagja sincs, akinek választó joga lenne.

Az országos központnak számolnia kell azzal, hogy az átállások következtében, valamint a végleges választói jegyzékekből történt kihagyások miatt vidéki szervezeteink sokhelyen esetleg felbomlanak, illetve működő képességük nagy fokban meg lesz bénítva, mert más pártok részéről ezek a vezetők kikezdhetők lesznek.

Az országos központnak sürgősen és félreérthetetlenül kell állást foglalnia a kihagyásokkal kapcsolatosan, különösen a kihagyott szervezeteink vezetőivel szemben.

7./ Az országos központ július 27-e és augusztus 27-e között 621 gyűlést rendezett. A gyűlések rendezésével kapcsolatban meg kell állapítani, hogy a felsorolt gátló körülmények ellenére is mindössze csak 30-40 gyűlést kellett részben vidéki pártszervezeteink kívánságára lemondani részben pedig szónok hiány miatt más időpontra elhalasztani.

./

32

Pest vármegye Nagy-Budapest, valamint a vármegyék által rendezett gyűlések a fenti számban nem foglaltaknak benne. Ezek számát közel 2.000 2.500-ra tehetjük, lényegében tehát a kisgazdapárt valamilyen formában az ország valamennyi közösségében rendezett gyűléseket.

A gyűlések rendezésével kapcsolatos részletes tapasztalatokat külön dolgozzuk fel.

Futó József/
nemzetgy. képviselő
osztályvezető

Dobi István urnak,
államminiszter, pártelnök,
Budapest.
IV. Semmelweis u.1.1.

26. 6. 13. ö.

Budapesten, 1948. július. hó 31.

A Független Kisgazda, Pöldműves és Polgáripart Országos
Nagybizottságának felhívása a párt összes vidéki és fő-
városi szervezeteihez Székhelyeiken.

kedves Barátaink !

Jól ismertek előttetek azok az események, amelyek Magyar-
ország volt miniszterelnökének s pártunk elnökének Nagy Ferencnek 1947 é-
nyarán a kommunisapárt s Rákosi Mátyás és társai csalószövege folytán a
kormány elíról való erőszakos és csalárd uton történt eltávolítása után
Országunkban bekövetkeztek.

A magyar nép többsége az 1945 évben megtartott országos
választások alkalmával pártunkat döntő többségben küldte be a parlament-
be, ezáltal is kifejezésre juttatván azt, hogy a pártunk által bízott v.
lőben demokratikus, népi politikát kívánja érv nyerejűtte ni, melynek l. nye-
ge a parlamentáris kormányzás, a köz és egyéni szabadság, a vallás és sa-
tó szabadság a magántulajdon védelme s a teljes nemzeti függetlenség min-
den más állammal szemben.

Ezt a politikát az ország megszállási miatt a választás-
után nem lehetett nyomban megvalósítani, mert az itt tartózkodó szovjet me-
szálló hatalom ezt saját bolsevizáló törekvéseivel nem tartotta összeegye-
tethetőnek. Megvalósítható lett volna azonban a béke megkötése és ratifi-
kálása után, mely 1947 év végére volt várható s amely időre ez be is követ-
kezett.

Abból a célból tehát, hogy a békekötés után, a magyar nép
nagy többsége által ellenzett, de a szovjet által megvalósítani kívánt ál-
lami és politikai berendezkedés érvényesülhessen már 1947 év tavaszán meg-
kezdődött az akhannaka Pártunk megsemmisítése s a politikai hatalomnak a
kommunisapárt részére való törvénytelen átjártatása végett.

E cél érdekében előbb Kovács Bélát v. tették fogságba s tün-
tették el nyomtalanul, majd Nagy Ferencet Rákosi és társai által csalár-
duslag megmérgezték, az önkéntes számkivetés és száműzetés vállalására
kényszerítették.

Ezt követőleg pedig pártunkból egyrészt megfélemlítéssel,
másrészt anyagi előnyök és hatalmi pozíciók felajánlásával olyan egyének
kezébe játszották át pártunk vezetését, akiknek a pártunk tömegi és nagy-
választmányai előtt semmi tekintélye nem volt s akik tisztségüket nem a
párt alkotmányos szerveitől nyerték el. Még 1947 nyarán előbb a Politikai
Bizottságba, majd az összes vezetőségi helyekre oly egyéneket csempészték
be, akik anyagi és hatalmi előnyökért készek voltak a párt programját fel-
adni s magukat és a pártot a kommunista felügyelet irányítás és vezetés
alá helyezni. Ennek az irányzatnak élén Tildy Zoltán, Dobi István, Dinnyés
Lajos, Gyöngyösi János, Ötvényi Imre, Mihályffy Ernő, Ortutay Gyula, Bog-
nár József, Imprim Ferenc s még több olyan egyén állott, akiknek nem a mag-
yar nép érdeke, hanem a hatalmi pozíciók megtartása volt az érdeke.

Pártunk érdekei ellenére 1947 nyarán elfogadtattak egy oly
választójogi törvényt, mely teljesen antidemokratikus s amely a demokratio-
kus alapon álló pártok s így pártunk majdnem teljes megsemmisülését okoz-
ta. Eseményeknek előttetek az 1947 évi választások csafos visszaélései.

1947 év szeptember havában országos Nagyválasztmányunk el-
kaseredetten bélyegezte meg ezt az eljárást. Dobi Istvánt ugyan elnöké-
mé választotta, de oly vezetőséget rendelt melléje, amely alkalmas lett vol-
na Dobi és társainak ellenőrzésére. Dobi és társainak ez a vezetőség
nem kellett mire puccszervelet. Kierőszakolták ezek lemondását néhány hi-
vák "közfelfelállításával" - mert közben a nagyválasztmány többsége az lés-
ről felháborodva eltávolított - azokat választatták meg, akik eleve elkötele-
ték magukat a kommunista irányzat mellett.

Ez időtől kezdve pártunkat a teljes megsemmisülés felé vit-

5. dokumentum: Az FKGP-ből alakult Országos Nagybizottság felhívása a párt összes vidéki és városi szervezeteihez, 1948. július 31. A szöveg éles bírálatot mond a pártot „kommunista kezekre játszó” Tildy Zoltán, Dobi István, Bognár József, Ortutay Gyula, Dinnyés Lajos, Imprim Ferenc és a többiek tevékenységéről.

RETÖRKI Archívum, Kisgazda Levéltár, Ó-állag, 26. doboz, 13. ö. e.

ték. Emellett az ország okokra hivatkozva a politikai bizottsággal - melyet erre bízottak meg, miután az ügyvélszolgálatunk teljesen átalakított fel- pár- tonk legjobb és legidősebb harcosait ártott ki a vezetéshez adtak a jel- lemtelen, hivány részeges, nagy lakat hajlamos megalkuvóknak.

1948. évi tavaszán már annyira vetemedtek, hogy az április hónapban meg-
tartott nagyvilágszemináriánál kérték nem a helyi szervezetek delegátusait hív-
ták meg, hanem az általuk csak messze a szegények között, különösen kifeje-
zett szegényeket, akiket az ottani nagyvilágszemináriára hívtak.

Igy megismertethetjük a társaságunkat a párt nevében,
de ennek jogát elzárva az a tényleg állami vállalat, a az ország
vagyontól a társaságok számára.

Attól a pillanattól kezdve, hogy résztvett a Javított teljes meg-
szervezési terv megvalósításában, elhatároztuk, hogy a párt vezetését egy régi ki-
grábált szervezetekkel álló bizottságra bízjuk, melyet a párt további irányí-
tása mellett teljes hatalommal ruháztunk fel.

...fővárosi és vidéki szervezetét kötelező alább rendelkezést hozta még:

1. Az országos Farkasbont, a fővárosi, járási, városi és községi szervezetek 1948 évi ágazatos női 1-ével feloszlanak és mindegyikük működését megkezdik.

2. Az országos pártkongresszus, a politikai mozgalmak és egyes közeg-
tisztviselők részvételével a pártvezetők, ezek szervezeteinkre nem kö-
teleztek a tartoznak ezek teljesítését meg kell tenni és a pártok a kívül
hagyni.

[illegible]

4. Az Országos pártvezetéseket mindegyik pártban elnökséget bevezetnek, amely a párt ügyeiben alapul, az országgyűlés és az állami törvény alapján/ Ország nem áll a parlamentáris forma típusa helyére nem áll. A pártvezetési, párti és országgyűlési szinten lévő szervezetek tartoznak az állami és köztársasági tartozó Országos pártvezetéseket és állami köztársasági pártvezetéseket. A párt vezetés tárgyai a párti szervezetek által megnevezett az állami köztársasági és megnevezett adó.

5. Az országos tanácskozás a Wildy Edeért, Bányász István, Dobai István, Szabó György István, Lőcsár József, Ortutay Gyula, Patona Jenő, Szabó Árpád, Ötványi Imre, Ofner Vilmos, Csala István, Csera Mihály, Imola - barátok mint akik a pártot a kommunizmus befolyás és irányítás alá helyezték s akik előszörben telefonon a párt központjához és belső vezetőségéhez a párthoz hívták.

6. Résztagjaink: az egész magyar parasztság, polgárság, iparos-
ság és a katonák tartozó demokratikus küldöposztály ~~XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX~~
~~XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX~~ s a lakosok akik a rabszolgák tartoznak s ezzel sa-
gyult érenek minden politikai vonatkozásban tén. kedvet beszűntetnek, és
a jelen terrorizmusban kormán, az eszközrel szemben a teljes politi-
kai passzivitásba lépnek s mindaddig el nem viseliknek ~~XXX XXXXXXXXXXXXXXX~~
A lakosok s a katonák. ISKOT ~~XXXX XXXXXXX~~.

7. Parttársainkat, magyar népiünket a világ szabadságáértető népeinek a így elsőként a nagy és szabad nyugati demokráciák védelme alá helyezzük s alködségüket a szabadéletlenül tisztá parlamentáris demokráciá szellemében folytatjuk mindaddig míg népiünk teljeségének, szabadságát, és élvünk.

8. A megkeresésüket olykor vizuttalunk taljasság alá
az általuk "mofl" jelzéssel fogja megjelöltük e. l. társ.

Hiszen a Független és Szabad Magyarországnak, a Független és Szabad Magyarországnak egy és azonos demokráta országok!

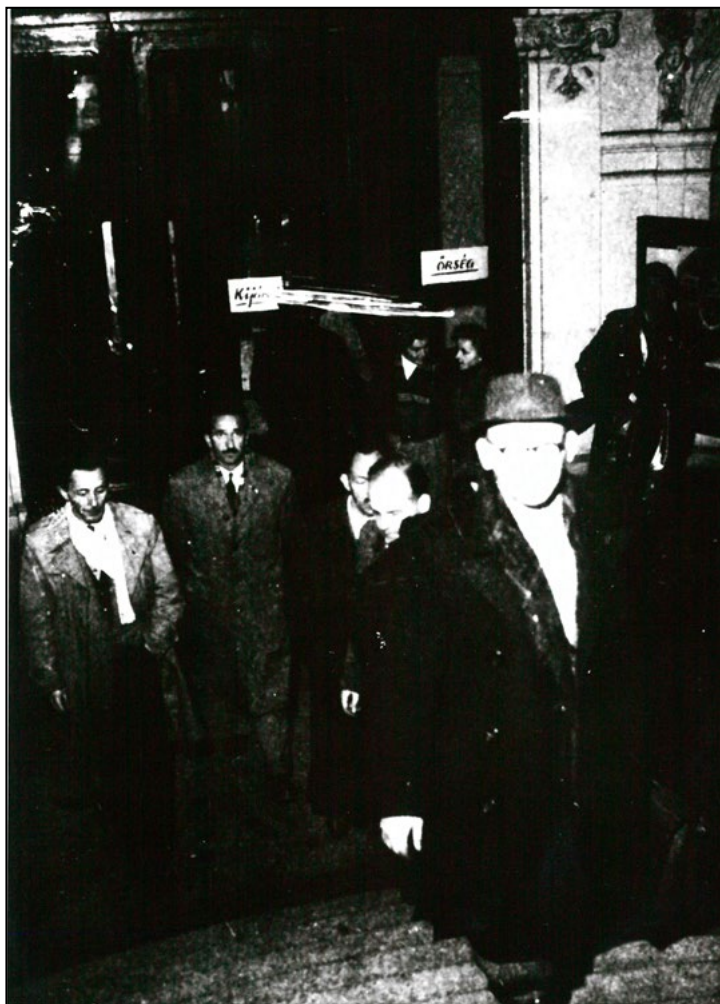
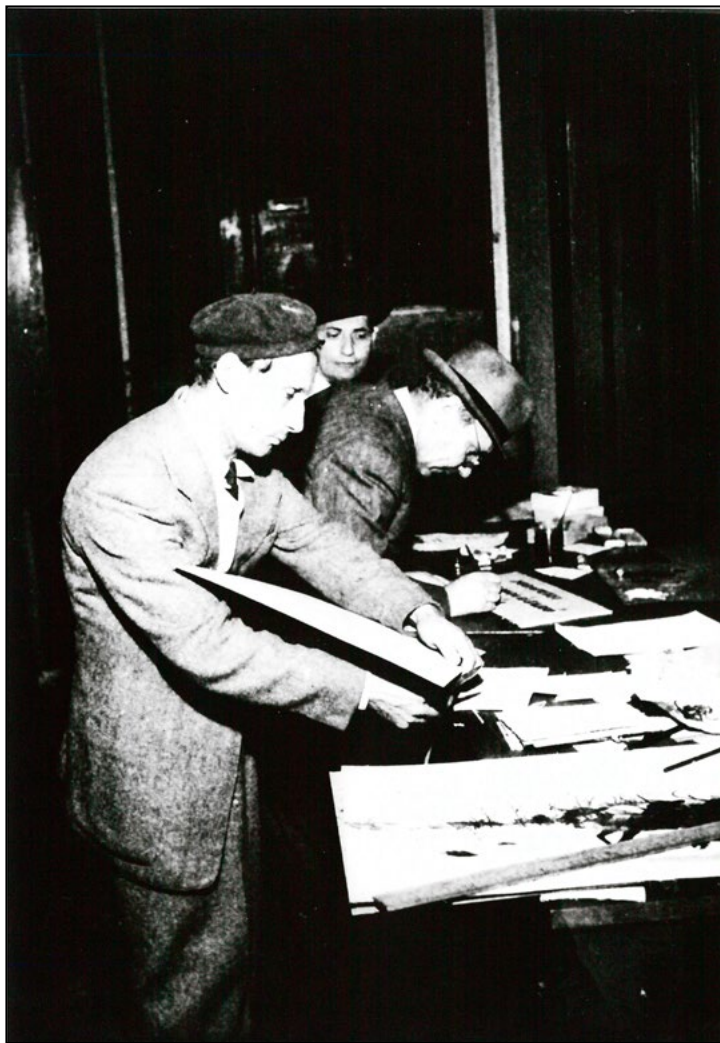
...ort, kárákat, károkozásokat, de ha kell népkünk szabadságáért vál-
lakunk a kereszt is. Testvéri Jánoska!

A Hírtelen Függetlenségi Pártból alakult a szociális Demokrata Párt.

6. dokumentum: Fényképek az újjáalakult Független Kisgazdapárt életéből, a Semmelweis utcai pártszékházból, 1956. október 30.-november 01.

RETÖRKI Archívum, Kisgazda Levéltár, Új állag, Fotótár, 6. doboz.

1.

A Fővárosi Bíróság
6.Pk.60862/2. szám

V É G Z É S

A Fővárosi Bíróság a Független Kisgazda, Földmunkás- és Polgári Pártot az 1989. évi II. törvény 15. §-ának /1/ bekezdése alapján 861 sorszám alatt a társadalmi szervezetek nyilvántartásába vette.

A szervezet székhelye: Budapest, V., Arany János u. 10.

Működési köre: párt

A képviselő neve: Vörös Vince 1 110223 5413
lakcíme: Bakonya, Kossuth L. u. 8.

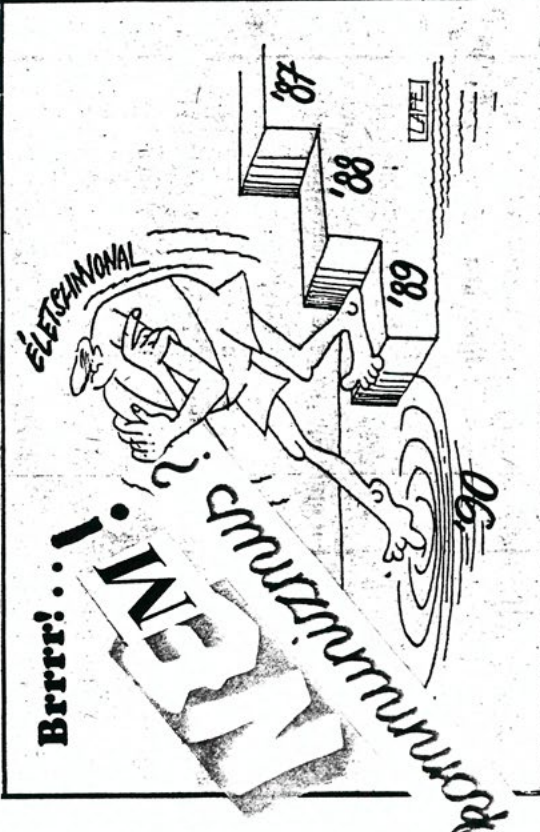
Budapest, 1990. január 4.

dr. Almásy Mária sk.
tanácselnök

A kiadmány hiteléül:

Szabadon dönthet SZ
március 25-én!

Dicstelen jövő?
A Független Kiszgazdapárt
*nem ezt!
akarja!*

„ÉS MÉGIS MOZOG A FÖLD”

DANCSA BÁLINT
agrármérnök-tanár

A Független Kiszgazda
-Földmunkás és Polgári Párt
jelöltje

BÁCSKA NÉPE!

Mi a választás tétje?

Függetlenség!
Magántulajdon!
Falufejlesztés!

Lépjén sorainkba, szavazzon ránk!

Isten Haza Család

Független Kiszgazdapárt

8. dokumentum: Két szórólap a Független Kiszgazdapárt 1990-es országgyűlési választási kampányából.
RETÖRKI Archívum, Kiszgazda Levéltár, Új állag, Plakátgyűjtemény.

Kisgazdapártiak! Honfitársak!

Az 1947. február 10-én aláírt magyar békeszerződés elvileg visszaadta a nemzet függetlenségét. Ténylegesen azonban „ideiglenes”-nek kezdték nevezni az ország eddig is folyt szovjet katonai megszállását. Katonai városrészek, földbe épített rakétasilók, repülőterek hálózata szőtte át hazánkat, hogy bázisául szolgáljanak az idegen nagyhatalom politikai imperializmusának.

Az 1945. őszi választáson győztes Kisgazdapártot, a magyar belpolitika kézben tartása érdekében, közvetlen katonai beavatkozással zárta szét az idegen akaráss. Pártunk tiszteességes magvára kivégzés, börtön, kényszermunkatábor s az üldözés egyéb neme zúdult.

‘Ijics, ne gondold, hogy ez így lesz örökké, hisz 150 évig sem lettünk törökké!’ – hangzott közben suttozva a mondás az „ideiglenes”-ség évtizedeiben.

1991. június 19-én, szerdán, a nemzetközi erőviszonyok változása okán, elhagyta hazánkat a szovjet megszállók utolsó katonai kontingense: megszünt ténylegesen az idegen katonai jelenlét.

A történelmi pillanatban pártunk belső válságtól terhesen keresi önazonosságát és helyét az országos politikai közéletben. Bár a múltba nézésre alig hagyynak pillanatokat a napi események, mégis meg kell hallanunk a 40-es évek közepén fogalmazott tanulságot: a hatalom átmeneti, talim, az igazi erő forrása a nép szolgálatából fakad, s a jövő záloga is ez.

Honfitársak, Kisgazdapártiak! Függetlenségünk tényleges visszanyerésekor legyen fülünk a hallással új dimenzióknak Európában, melyben a magukra talált nemzeteké, pártoké a jövő.

Budapest, 1991. június 29. A nagyválasztmány napján.

Az FKGP Elnöksége és Polgári Tagozata

Készítette: Dr. Virágh Ferenc

1991. július 31.

- 2 -

38

Küldetés Varga Bélánál

Németh Béla a Független Kisgazdapárt főtitkára és munkatársai 1991. július 31-én délelőtt tiszteletüket tették Varga Bélánál, a Független Kisgazda; Földmunkás-és Polgári Párt egyetlen élő alapítótagjánál az 1946-47-es Országgyűlés elnökénél, aki a következő üzenet közreadását kérte:

"A Független Kisgazdapártnak meg kell tisztulnia, meg kell újulnia és ezek után a párton belüli békének helyre kell állnia. Mert ez a párt a nép szívéből nőtt ki, és a nép akaratát hordozza. Gaál Gaszton szavait idézve: "Ennek a pártnak a legnagyobbak kell lennie."

Azt kérem, hogy üzenetemet mondjátok el mindenkinek; szervezzétek ezt a pártot! Ha felgyógyulok magam is két térdig járom a lábaimat azért, hogy naggyá váljék, és szeretetben éljen. Ennek a pártnak a tagjai az egyszerű parasztlombok, akiket üldözött Horthy és Hitler egyaránt. Horthy legnagyobb bűne, hogy nem csinálta meg a földreformot, mert ha ez megtörtént volna, akkor egy egészen más Magyarországot kaptunk volna.

A Kisgazdapárt abban a szellemiségben született meg, amelyet Nagyatádi és Gaál Gaszton szelleme leng körül. Engem Gaál Gaszton vezetett a Kisgazdapártba, mert azt vallotta, hogy egy párt polgári támogatás nélkül és Budapest nélkül nem lehet életképes! Nekem ennek szervezése volt a feladatom.

Nekem, mint alapítónak feltett gyermekem ez a párt! Ha felgyógyulok Kovács Béla sírját, aki annyit szenvedett ezért a pártért, véletek, a párt vezetőségével együtt akarom meglátogatni.

Sokan azt mondták, hogy még korai hazatérnem. Még nem érett meg a helyzet a hazatérésre. De ugye ti is úgy gondoljátok, jól tettem, hogy a Kisgazdapárt nevében elvállaltam a parlament megnyitását.

Számomra a legkedvesebb emlék az emigrációban az, hogy a Szabadeurópa Rádió létrehozásában közreműködhettem, és ezt maga Eisenhower elnök levélben is elismerte. Arra kérek benneteket, hogy ezt a levelet fordítsátok le, és hozzátok nyilvánosságra!

Isten áldjon meg benneteket! Békében és szeretetben éljétek! A magatokon kívül lévőkkal ne törődjétek! Ők csak had veszedjenek! Ti csak őrizzétek meg egymás közt a szeretetet!"

Varga Béla

Párttörténetek

Események a Független Kisgazdapárt életéből (Dombóváron, környékén és országos viszonylatban).

29

1935-ben volt az utolsó nyílt választás Magyarországon. Kétő személy /jelölt/ állott egymással szemben. Az akkori kormánypárt jelöltje MÉP Magyar Élet Pártja képviselőjében Dr. Rajniss Ferenc /akit később háborús bűnösnek akasztottak fel/. Az ellenzék jelöltje az előző képviselő Örgyőrf Pallavicini György volt. a Legitimista párt /királypárt/ jelöltjeként. Az állami és közalkalmazottaknak szinte kötelező volt a kormánypárt jelöltjére szavazni. Így természetesen a kormánypárti Rajniss Ferenc jutott mandátumhoz.

1939-ben már titkos választás volt Magyarországon. A kormánypárt jelöltje ismét Rajniss Ferenc volt. Az ellenzék jelöltje pedig a kisgazdapárti Lezsák Ferenc szakályi gazdálkodó volt. Lezsák Ferenc kortese a szintén szakályi Ékes János gazdálkodó volt, mert neki jobb szónoki képességei voltak, mint Lezsák Ferencnek. A mandátumot újra a kormánypárt jelöltje Rajniss Ferenc nyerte el. Mint tudjuk a dombóvári járáshoz jópár németajku község tartozott: Mucsi, Csibrák stb. Rajniss jól beszélt németül és így megnyerte magának ezeket a szavazókat. Ne hagyjuk figyelmen kívül azt sem, hogy akkor már Hitler javában uralkodott és a Volksbund erősen szerveződött Magyarországon.

1945 szeptemberében volt a budapesti közigazgatási /helyhatósági/ választás. Akkor csak listás választást alkalmaztak. Ez a választás óriási meglepetést hozott, a Fővárosban a Kisgazdapárt több mint 51 %-ot kapott. A baloldal erre egyáltalán nem számított. Így aztán a Főváros Főpolgármestere a kisgazdapárti Kővágó József lett. /aki még ma is él Amerikában/ Ezután következett a nemzetgyűlési választás 1945. november 4-én. /akkor nem országgyűlésinek nevezték/ Itt is teljesen csak listás választás volt.

Baranya és Tolna megye egy ~~listán~~ egy listán indította a jelöltek, ez akkor országosan előírt kötelezettség volt. A két megye negyven jelöltet indíthatott a közös listán. Akkor a képviselők száma jóval négyszáz fellett volt. /450-460 körül/ A két megye közös kisgazdapárti listáján felváltva szerepeltek a nevek egy tolnai, egy baranyai. Természetesen Baranya megye annyiival több jelöltet szerepeltethetett, amennyivel több volt megye szavazópolgárainak a száma. Ha jól emlékszem a lista vezetője K. PERR VIKTOR pécsi r.k. intézeti igazgató római katolikus pap volt. Természetesen már így emlékezetből nem tudom felsorolni mind a negyven nevet, de jónéhányra még emlékszem, ha nem is sorrendben. Sente László a szekszárdi Gimnázium igazgatója, később Tolna megye Főispánja, Dr. Dulin Jenő szekszárdi ügyvéd, Taksonyi János és Ferencz Péter szekszárdi gazdálkodók, Bonyhádról Dr. Lábódy Antal orvos, Dombóvárról Barkóczy Vendel gazdálkodó, Tamásiból Maczkó Lajos gazdálkodó a felsoroltak mind mandátumhoz is jutottak. Még Vásárosdombórról Babódy János képviselő.

11. dokumentum: Király Sándor dombóvári kisgazda visszaemlékezése az FKGP helyi és országos történetére, 1993. november 23. A szöveg személyes élmények alapján mutatja be a Kisgazdapárt 1935 és 1948 közötti történetét. RETÖRKI Archívum, Kisgazda Levéltár, K-állag, 5. doboz, 2. ő. e.

2.

30

Emlékszem olyan nevekre is, akik nem jutottak be, illetve nem jutottak mandátumhoz. Szakcsról Kistury nevű gazdálkodó, Gyulajról Bazsonyi nevű gazdálkodó, Szekszárdról Vesztergombi János. A listavégén, vagyis 40-ik Szabados Károly kurdi főjegyző neve szerepelt, erre pontosan emlékszem. B-listára /elbocsájtásra/ is került ~~xxxx~~ emiatt. A november 4.-i választás a Kisgazdapárt számára országosan többmint 57 %-os győzelmet hozott. Erre mifelénk a 60 %-ot is meghaladta. Akkor is volt Országos lista a töredék szavazatok számára. Rákosi Máttyás csak az Országos listájukról került be. A Zala megyei listán nem volt annyi kommunista szavazat, hogy onnan bekerüljön.

Ezek után volt alkalmam bőven a legkiválóbb kigazda szónókokat hallani. Pld.-ul Sente Lászlót, aki később Szibériában kötött ki emiatt. Vidovics Ferencet, akit ma Torgyán Józseffel tudnék össze hasonlítani. Vidovics Somogy megye Főispánja volt. Sorolhatnám még tovább is például Perr Viktorral stb. egy-egy gyűlésen mindig nagyon sok ember jött össze. Dombóváron általában a Hősök szobra előtt zajlottak le a nagygyűlések. A dombóvári Szervezet taglétszámát már nem tudom megmondani, de annyit tudok, hogy az iparosok, kereskedők, vasutasok, értelmiségiek létszáma több volt a gazdálkodókénál. Akkor mindenki érezte, hogy ez egy Polgári párt is.

Barkóczy Vendel képviselőnk a hétvégeken számolt be a Parlamentben történetekről. A párt Országos központja Szemmelweis utva 1. alatt volt. Itt folytak le a kigazda frakció ülései, vitái. Nagy vita volt a közvéltársasági elnök megválasztása körül. A többség Nagy Ferencet szerette volna, de a baloldal követelésére, szovjet nyomásra Tildy Zoltán választották meg, hosszas gyurás után. Ekkor már elkezdődött tulajdonképpen a Kisgazdapárt tagozódása. Ahány alkalommal a képviselőnk beszámolt, mindig lesújtó hírekkel jött haza. Akkor is mint most, a tagság követelte a keményebb és határozottabb politizálást, de sajnos a külső nyomás miatt ez nem ment. A baloldali blokk: a Kommunistapárt, a Szocdemek és a Nemzeti Parasztpárt, /akiket akkor "gatyás kommunistáknak neveztek" I sorozatos tüntetéseket szerveztek és a Kisgazdapártban mindig a reakciókat keresték. Amikor 1946 tavaszán kizáratták Sulyok Dezsőt 20 képviselő társával együtt, ekkor kezdődött meg a Kisgazdapárt feldarabolása. A baloldal éhsége kielégíthetetlen volt, jöttek az újabb követelések. Amikor 1947-ben a szovjet megszállók /a K.G.B./ letaróztatta Kovács Bélát és Szibériába száműzte, végleg megpecsételődött a Kisgazdapárt sorsa. Tudnillik a Nemzetgyűlés nem szavazta meg Kovács Béla mentelmi-jogának felfüggesztését, enélkül magyar hatóság nem nyulhatott hozzá, ezért koholt vád alapján lépett közbe a szovjet K.G.B. Ezután következett Nagy Ferenc Miniszterelnök, aki éppen Svájcban volt. Őt így mondatták le. Így azután megkezdődtek a diszidálások, letartóztatások.

3.

31

Vissza kell még térnem 1946. augusztus elsejére. Ekkor lépett életbe a Forint mint a Magyar Köztársaság pénzneme. A Kommunista párt magának sajátította ki a jó Forint bevezetését. A Forinttal kapcsolatosan elmondok egy Dombóváron lejátszódott történetet, aminek magam is részese voltam és pontosan emlékszem minden mozzanatára. Az egyik augusztusi reggelen, arra ébredt Dombóvár lakossága, hogy a Hunyady téren, a mostani Szálloda előtt áll egy szabályosan fából faragott rendes méretű akasztófa /nem bitófa/ és rajta függött egy elég nagyméretű tábla a következő felirással: "Mindenki ide kerül, aki a "jó" Forintunkat elrontja!" Amikor Barkóczy képviselő ur hazaérkezett és látta, hogy mi van, kért és utasított bennünket fiatalokat, hogy vasárnap reggel korán menjünk ki, /lehattunk kb. 8-10 fő/ ássuk ki ezt a ~~híre~~ községet megszégyenítő akasztófát. Döntsük le a gödört temessük be és azon módon hagyjuk ott. Ez meg is történt, másnap reggelre az akasztófa eltűnt, biztosan azok vitték el, akik felállították. Akkor közvetlenül nem származott belőle nekünk semmi bajunk, de lehet, hogy többek között emiatt akartak engem nem fegyveres, hanem munkaszolgálatra behívni 1951-ben. Nem sokan élünk már az ott lévők közül, de a multkor itt-hon volt egy résztvevő és megemlítettem neki, ő is mindenre emlékszik.

A Független Kisgazdapárt Székháza Dombóváron az Eszterházy u. 6 sz. alatt volt. /ma Szabadság utca/ Nem ingyen használtuk, hanem bérleti díjat fizettünk érte, ha jól emlékszem havi 150.-Ft-ot. Szerződést kellett kötnünk a Hercegség dombóvári jogászával Dr. Incze Ferencz ügyvéddel. Ezt az összeget a megszűnésünkig fizettük. Ezeket azért tudom ilyen pontosan, mert a párt pénztárosa voltam. Meg van még a birtokomban az a levél, amelyben nem fogadták el a lemondásomat, 1948-ban. Az irodánkban fizetési nyugdíjas alkalmazott rendezte az ügyeket és az adminisztrációt, természetesen telefonunk is volt. Ezt az anyagi megterhelést, sok kiadást hogyan birta ez a helyi Szervezet, arról egy külön megemlékezésben tudnék tájékoztatást adni. ~~AKKOR~~ Akkor központi támogatás, utiköltségtérítés stb. nem volt, mindenki önzetlenül tevékenykedett.

Dombóvár, 1993. november 23.

Király Sándor

A leírtakat nem könyvből gyűjtöttem ki, hanem teljesen emlékezetből, de azért hiteles, mert amire pontosan nem emlékszem azt nem írtam le.

Király Sándor

Az FKGP célkitűzései egy-egy mondatban (Kivonat részletes programunkból)

- Mindenekelőtt fel kell számolnunk a kommunizmus maradványait, és normális gazdasági szabályozórendszert kell bevezetnünk a jelenlegi piacgazdasági utánzat, ill. átmeneti demokrácia helyett.
- A szociális piacgazdaságot építő jogállam szerepkörét pontosan meg fogjuk határozni, hogy azok ne keveredjenek pártállami gyakorlattal.
- A Magyar Köztársaság közigazgatási és belső irányítási rendszerének jelentős mértékű átalakítását szorgalmazzuk.
- Az államháztartás rendszerét a költségvetési hiány lecsökkentése és a pazarlás megszüntetése érdekében átszervezendőnek tartjuk.
- Korszerűsíteni kívánjuk a jogrendszert, hogy ne legyenek benne ellentmondó, zavaros és a magyar jogrendbe nem illeszkedő idegen szabályozások.
- Végre fogjuk hajtani a személycserét a közélet és gazdaság minden olyan helyén, ahol jelenleg akadályozzák a rendszerváltozást, miközben csupán a néptől várnak további áldozatvállalást.
- Valódi állampolgári demokráciát akarunk a posztkommunista "polgárság" vagyonátmentése, gazdasági manipulációi és tökefelhalmozási manőverei helyett.
- A belső közbiztonság megteremtése és a bűnözés minden fajtájának a megfékezése érdekében javítani fogjuk a rendőrség működőképességét.
- Védelmi jellegű honvédelmünket a legkorszerűbb fegyverzetrel és technikával fogjuk ellátni.
- Viszálymentes, sokoldalú külpolitikát kívánunk folytatni a magyarság jogainak életfeltételeinek biztosításáért és a magyar gazdaság szempontjainak megfelelően.
- A nemzetgazdasági fellendülést úgy kívánjuk irányítani, hogy hazánk állampolgárai önhibájukon kívül ne kerülhessenek rosszabb helyzetbe a már elért életszínvonalukhoz képest.
- A magántulajdon szentsége mellett foglalunk állást.
- Világhírű mezőgazdaságunkat nem leépíteni, hanem támogatni fogják a működő piacgazdaságok módszereinek átvételével.
- Az ipar, az élelmiszeripar, a kereskedelem, a szolgáltatás és a többi fontos ágazat fejlesztési koncepcióit normális érdekeltségi és etikai rendszerrel kívánjuk összhangba hozni.
- A pénzügyi (bankügyek, valuta, külföldi hitel), adó-, ár-, vám-, számviteli-, export-, import intézkedéseket, szabályozásokat, módosításokat kölcsönhatásuk és következményeik figyelembevételével fogjuk kialakítani.
- A munkanélküliség nem lesz szükségszerű és tömeges kísérőjelensége országos foglalkoztatás-politikáknak.
- A gazdasági szerkezetátalakítást a takarékoság, az időhúzás és a nemzeti vagyon felélése helyett a tulajdonviszonyok gyors rendezésével, vele párhuzamban a tényleges, munkahelyteremtő vállalkozások, műszaki és infrastrukturális fejlesztések támogatásával fogjuk megoldani.
- A kereszténység és az egyetemes emberi kultúra szellemében a társadalom szociális gondjainak megoldását állami feladatnak tekintjük.
- Isten óvja hazánkat a baloldali blokk további uralmától, a jobboldali szélsőségektől és a társadalom közönyösségtől!

Célkitűzéseinket a széleskörű társadalmi igények alapján állítottuk össze, mert az egész nemzet boldogulását tekintjük a fő feladatnak.

Kérjük, hogy ezért a fő célért

**TÁMOGASSA SZAVAZATAIVAL a 86 éves történelmi múlttal rendelkező
FÜGGETLEN KISGAZDA-, FÖLDMUNKÁS-
ÉS POLGÁRI PÁRTOT.**

A KÜLFÖLDÖN ÉLŐ MAGYAROK KIÁLTVÁNYA ÉS KÉRÉSE

Köztudott, hogy a magyar parlament a külföldön élő magyarok - volt emigránsok - választójogát elutasította. Így ki vagyunk zárva az 1994-es képviselőházi választásokból.

Ezzel a ténnyel nemcsak arról van szó, hogy nekünk járó jogot tagadtak meg tőlünk, de a parlament kommunista és liberális képviselői, (beleértve a keresztényliberálisokat is) elárulták tőlünk való félelmüket is. A legkülönbözőbb kizárásos módszerek (vagyonból, munkából, közösségből, érvényesülésből, lakásból, végül az életből is) a legtipikusabb kommunista fegyvernek számítottak. Közülünk igen sokat sujtottak, s egyik alapvető oka volt annak, hogy elhagytuk szülőföldünket.

A legmélyebben sérti önérzetünket, hogy mi, akik teljes mértékben szakítottunk a kommunista rendszerrel, de mindig kerestük és tartottuk a kapcsolatot a hazával, íme most - amikor hivatalosan is visszafogadhattak volna bennünket - nem vagyunk többé egyik közületek. Mi több : nincs híja azoknak a baloldali hangoknak sem, amelyek szerint a valós ok a parlament döntésében a mi "fasiszta", "szélsőjobboldali" és hasonló jelzőkkel körülírt multunk s ennek megfelelő jelen magatartásunk.

ARRA KÉRLEK TÉGED ÉS BENNETEKET,
HOGY - MIVEL HAZÁNK ÚJRA KITAGADOTT,
SZAVAZZ, SZAVAZZATOK HELYETTEM, HELYETTÜNK !!!

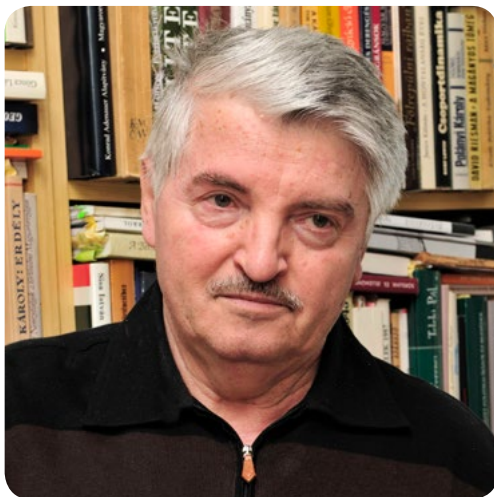
HA MAGYAR VAGY NEM SZAVAZHATSZ MÁSRA CSAK A
FÜGGETLEN KISGAZDA FÖLDMUNKÁS ÉS POLGÁRI PÁRTRA

Bakos István

Emlékek a Kerepesi temető 21-es parcellájáról

Egy dokumentum Püski Sándor hagyatékából

Püski Sándor (1930–2013) hagyatéka 2014 decemberében – az egyik első ilyen típusú dokumentumgyűjteményként – került a RETÖRKI Archívum tulajdonába. Az értékes iratanyagot két, Intézetünk szakmai támogatásával megjelent kötet is felhasználta: Püski István és Gulay István háromkötetes válogatásgyűjteménye (*Püski Sándor élete hagyatékának tükrében I–III.* Budapest, Püski, 2015–2016), Szeredi Pál politikai életrajza (*Püski Sándor. Politikai életrajz.* Pilisszentkereszt, Barangoló, 2016). A hagyaték '56-os tematikájú részéből – a forradalom napjai alatt itthon megjelent, valamint a nyugati és az emigráns sajtó fontosabb kiadványaiból – 2015 októberében, az Archívum honlapjára készítettünk összeállítást. Az alábbiakban Püski Sándor egy személyes barátja és harcostársa, Bakos István írását olvashatják egy, a hagyatékban fellelt dokumentum összefüggéseiről.

„Múltunkat elrabolták,
a sívár jelen hallgat.
Ők éltek túl, – a holtak,
a győztes forradalmat.”
(Tollas Tibor: *Túlélők*)

2016 karácsonya előtt váratlan ajándék lepott meg a RETÖRKI könyvbemutatóján. A Püski Sándor életét dokumentáló, harmadikként megjelent, Püski István és Gulay István által szerkesztett kötetben¹

leltem meg a *Sírok – teljes felszámolás előtt...* c. rég eltűnt kézírásos feljegyzésem *fakszimiléjét*.² A szerkesztők jóvoltából – a feledés homályából – 34 év múltán napvilágra került e dokumentum. [1. dokumentum]

Megosztottam örömemet Dr. Ludányi András barátommal, az amerikai Magyar Baráti Község egyik alapító vezetőjével, aki rákérdezett, hogy miként született ez a tiltakozó levél. Amikor elkezdtem a történetemet, viszonzásul ő is elkezdte a magáét mondani.

Kiderült, hogy 1982 őszén egyidejű kísérlet tettünk a Kerepesi temető 21-es parcellájában nyugvó '56-os halottak sírjainak megmentésére. Nem ismertük egymást, nem is tudtunk a másik szándékáról, de a magyar forradalom főlemelő küzdelmeinek átélése, az áldozatok, a hősök iránti részvét, a szabadságharcosok örökségének megbecsülése mindkettőnk cselekvő szolidaritásra sarkallt. Ösztönzött a „szabad világban” élő '56-osok határtalan főlháborodása, s a hazai '56-osok csöndes

a magyar nemzet szabadsága nélkül” (1946–1969). III. „Magyar ügyben mindenkivel szóban állunk” (1970–2009). Szerk. Püski István, Gulay István. Budapest, Püski, 2015–2016.

² Püski Sándor élete... III. i. m. 2016, 209–210.

biztatása is. András a maga tiltakozását az *ITT-OTT* folyóirat 1983/3. számában dokumentumokkal közölte az USA-ban.³ [2. dokumentum] Én idehaza, e büjtatva terjesztett kéziratos feljegyzésben tiltakoztam, amelyet néhány, általam ismert korabeli döntéshozónak személyesen adtam át, kérve segítségüket az elhibázott döntés megváltoztatásában. Ebből adtam át a „piszkozati” példányomat Sándor bácsinak, hogy tudósítsa „odaát” az érdekelteket. Hogy az egyéni tiltakozás szándékát milyen konkrét okok váltották ki bennem, azt utólag kideríteni nem tudom. Naplót nem vezettem, de előkerült az 1982-es előjegyzési naptáram. Erdély, a Hurál,⁴ a Bethlen Alapítvány visszatérő elemek benne. Elöljáróban – a kézirat újraközléséhez – ennek segítségével idézem föl az akkori körülményeket, helyzetemet.

Az események idején, 1982-ben a Művelődési Minisztérium Tudományszervezési és Informatikai Intézetében dolgoztam. Túljutottam életem egy súlyos válságán, ami a „tornyos háztól” Dánián keresztül a Lipótmezőig tartó tortúrához vezetett. Ezután családom, rokonságom, baráti, kollégiumi és munkatársi köröm megerősített létemben, hitemben. Munkahelyem és a „Népi Hurál” csapat is számított rám. Kutatásszervezőként kapcsolatban voltam a magyar szellemi-tudományos élet színe-javával, közéleti emberként az Eötvös Kollégium Baráti Köréhez, a Hazafias Népfronthoz, s 1980-tól főként a Bethlen Gábor Alapítvány alapító-szervezőihez kötődtem.

³ Ludányi András (la): Múltunk, jövőnk és halottaink emlékezete. *Itt-OTT*, 1983/3., 4–7.

⁴ Ironikus elnevezése az 1960-as évektől szerveződő asztaltársaságnak, amelynek „tagjai” között a Magyar Demokrata Fórum alapítói és szellemi holdudvarának fontos képviselői közül többen megtalálunk. Az elsősorban bölcsészek alkotta társaság tagjai között találjuk az informálisan vezető szerepet vállaló Kiss Ferenc irodalomtörténészt, valamint Für Lajost, Bíró Zoltánt, Kiss Gy. Csabát és Bakos Istvánt is. Időnként jelen volt köztük Fekete Gyula, Csoóri Sándor, Csurka István, Sára Sándor, Kósa Ferenc, Czine Mihály és Ilia Mihály is. Lsd. Szécsi Árpád: Az MDF megalakulása, 1979–1990. *História*, 2002/8, [21–24] 21. (A szerk.)

Sokirányú és sokféle teendőm közepette, kiemelt munkaköri feladatok sorát tartottam számon, azok teljesítésének függvényében tudtam érdemben foglalkozni közéleti ügyeimmel (gyakran családom rovására). Különösen a határon túli magyarok sorsának jobbítására létesítendő Bethlen Gábor Alapítvány állami jóváhagyásának halogatása fojtogatott, amiről Nagy Gáspár *ITT-OTT*-os előadásában (ld. a *Rendszerváltó Archívum* 2019. évi júniusi számát) hitelesen szólt. Az 1980 óta féllégálisan vergődő civil önszerveződésünk csak a reményt ébresztette, de segíteni alig tudott. Ellenséges, nacionalista szerveződésként bánt velünk a hatalom, noha a kezdeményező aláírók, támogatók (65+21 fő) között túlsúlyban voltak az elmúlt évtizedek során kinevezett, kitüntetett tudósok, művészek. 1982 májusában, megfélemlítő körülmények között gyűltünk össze a Kárpátia Étteremben, hogy cselekvésre készítsük az illetékeseket. Meggyőző érvekkel zajló, fontos tárgyalás volt. Hiába. Pozsgay Imrét rövid időn belül eltávolították a Művelődési Minisztérium éléről. Lázár György és Németh Károly följárlották neki a Népfront főtitkári posztját, amit akkor nem fogadott el. Nagykövet sem akart lenni...

Sok minden történt 1982-ben, ami befolyásolta sorsunkat. A szovjet csapatok még itt állomásoztak, de májusban a Magyar Népköztársaságot felvették a Nemzetközi Valutaalapba, júliusban pedig aláírtuk a Világbank alapokmányát. Mitterand francia köztársasági elnök hivatalos látogatásra érkezett hazánkba, miközben Lengyelországban a hadiállapot züllesztette a közéletet, csak II. János Pál pápa adott reményt. Brit-argentín háború tört ki a Falkland-szigetekért. Október 1-től Helmut Kohl volt az NSZK új kancellárja, a Szovjetunióban pedig Brezsnyev halála után, 1982 novemberétől az a Jurij Andropov vette át a hatalmat, aki 1955–57 között budapesti nagykövete volt a magyar szabadságharcot leverő szovjet világbirodalomnak. Az itthoni moszkovíták farsangoltak...

Bíró Zoltánnal, Bihari Mihállyal, Zelnik Józseffel, Für Lajossal, Gombár Csabá-

val, Nagy József Zsigmonddal, Kiss Ferivel, Csoórral és a munkahelyemen, a Hurálban, az Eötvös kollégiumban s másutt is konzultáltunk a helyzetünkről. Zaklatott voltam, sok rossz álom kínozta. Ilyenkor a legmegnyugtatóbb számomra a családi béke és a Vekerdi Lászlóval folytatott „peripatetikus” beszélgetések sora volt. Sokat tanultam tőle. Tárgyi tudása még ma is lenyűgöz; hat nyelven olvasott, valamint fordított, a MTA Könyvtár külföldi kiadványainak szerzeményezője, orvosegyetemet végzett matematikus, irodalom-és tudománytörténész – igazi polihisztor volt. Érdeklődésével, tanácsaival lelki és szellemi erőt adott a terveimhez. Két évi közös munkánk eredménye a *Kutatómunkások* című első magyar tudományszociográfia, amelyet a Pártközpont betiltott. Persze ettől még a barátságunk élő maradt, sőt elmélyült. Főként vele beszéltem meg a hazánkban és a nagyvilágban zajló folyamatokat 1982-ben, miközben birkóztam Theodore Roszak *The Making of a Counter Culture* c. könyvével,⁵ amelyet Nagy Károly küldött az USA-ból. Ő üzent, hogy vigyázzunk a Kerepesi temető 21-es parcellájára, mert ki akarják telepíteni onnan az '56-os halott bajtársait.⁶ Először magam mentem el körülnézni...

Szívszorító látvány fogadott, amikor a sűrű bokrokkal körülvett élő sövényen áthatoltam. A fölszámlásra ítélt parcella az enyészet képét mutatta. Az elhanyagolt –

⁵ Theodore Roszak (1933–2011) amerikai szociológus első, egyben legismertebb kötete az 1960-as évek nyugat-európai és észak-amerikai (diák) mozgalmait bemutató, 1969-ben megjelent könyv. A mozgalmakra ő alkalmazta először az „ellenkultúra” elnevezést. Kötetét 1980-ban magyar nyelven a Népművelési Intézet *Ellenkultúra születik* címmel adta ki.

⁶ Nagy Károly (1934–2011) szociológus az amerikai magyar emigráció egyik jelentős szereplője. 1956-ban az Erdősmecskei Forradalmi Nemzeti Tanács egyik vezetőjeként tevékenykedett, a szabadságharc bukása után elhagyta az országot. Az amerikai magyar közéletben többek között a New Brunswick-i hétvégi iskola alapító-oktatójaként, a Magyar Öregdiák Szövetség egyik vezetőjeként, valamint a *Nyugati Magyarság* szerkesztőjeként tűnt ki. Az Anyanyelvi Konferencia egyik kezdeményezője és megkerülhetetlen résztvevője volt.

nagyra nőtt gyomnövényekkel, kisebb-nagyobb ecetfákkal, kiásott sírgödrökkel, kidöntött sírkövekkel, elgazosodott jeltelesen sírdombokkal tarkított – zárt temetőrészben egyedül voltam. Számos sír körül azonban ki volt irtva a gaz, és a sírköveken olvasható volt a felirat: „Drága fiunk”, „Hősi halált halt”, „Meghalt a hazáért”, „A szabadságért adta életét”. Nevük mellett életkoruk (a többségük 16–26 éves), s haláluk dátuma 1956. október-november. A következő alkalommal kisfiaimmal sétáltunk arra, virágot is vittünk a sírokra... A parcellát mindenszentek és halottak napja körül rendőrök vigyázták, hogy csak a hozzátartozók mehessenek be a zárt parcellába, megemlékezni elhunyt szeretteikről. Megdöbbenő volt tapasztalni azt a diszkriminációt, amelyet a holtak között tettek a Munkásmozgalmi Pantheon megálmodói.

Ehhez hozzájárult az, hogy a főváros 1957-ben betiltotta a Kerepesi temetőben az egyházi szertartásokat. Azután eszembe jutott Tóth Gábor, az Eötvös Kollégium igazgatója is, aki 1968-tól egy valódi Nemzeti Pantheon építésén fáradozott. „Tóth Gábor egyetemi tanár vezetésével egy munkacsoport kartonokra vezette körülbelül 1200 személy életművének és síremlékének adatait, nem hibátlanul, de mégis megteremtve az itt eltemetett neves személyek mai nyilvántartása alapját. A Pantheon Akcióbizottság 1972-ben, a Hazafias Népfront égisze alatt, Nemzeti Sírkert Bizottsággá alakult át, melynek elnöke Zsebők Zoltán radiológus, titkára pedig Éliás Lajos lett. [...] Az összeállított névsort a Magyar Tudományos Akadémia Nemzeti Pantheon Bizottsága bírálta felül és rövidítette le (utóbbit felsőbb utasításra), felmérve »a temető lakóinak nemzeti érdemeit«. Az akadémiai bizottságnak kilenc történész és kilenc szobrász vagy építész tagja volt. A történészek munkáját Tóth Gábor vezette, és köztük volt például Imre Samu, Móra Gábor vagy Antall József, a későbbi miniszterelnök.”⁷

⁷ Tóth Vilmos: *A Kerepesi úti temető másfél évszázada I. Budapesti Negyed 24.*, 1999 nyár, 113.

SÍROK – TELJES FELSZÁMOLÁS ELŐTT

1.

Ezen a nyáron vált közismertebbé a román hatóságok azon intézkedése, amellyel visszamenőleg a temetőben is megváltoztatnák Erdély és székhelye, Kolozsvár történeti képét, kisajátítva múltját.

Ennek egyik iszonyú megnyilvánulása az erdélyi magyar történelem és kultúra közismert kegyhelyének, a Házsongárdi temetőnek megbolygatása, magyar jellegének gyökeres megváltoztatása céljából.

Korábban is voltak olyan eseti akciók, amikor műemlék értékű, sőt 17-18. századi sírköveket is ledöntöttek, megrongáltak, elloptak stb., de ezek egyéni „vállalkozásnak” minősíthetők.

A jelenlegi szándékok intézményesek annyiban, hogy közölték: sírhelyeket csak egyenes ágon és csak román állampolgár válthat meg, illetve örökölhet. A türelmi idő lejártával a sírokat felszámolják és kiüritik. A magyar kultúra és történelem számos kiemelkedő alakjának sírhelye veszélyben van. Így például felszámolásra ítélték Kriza János unitárius püspök, néprajztudós, az MTA egykori tagja sírját, Józán Miklós unitárius püspök sírját, Posta Béla, az erdélyi Múzeum Egyesület első igazgatója sírját. Nem tudni, hogy mikor kinek a sírját fogják legközelebb felszámolásra ítélni. Mivel sem az egyházak, sem más kulturális intézmények, közösségek nem válthatják meg egykori kiválóságait, névadójuk, jeles tagjaik sírhelyét, gyakorlatilag – mivel közvetlen, egyenes ági leszármazottjuk már alig akad – Házsongárd, mint erdélyi magyar temető és történelmi-kulturális emlékhely léte forog veszélyben.

1968-ban, az Eötvös Kollégium Diákbi-zottsága titkáráként és – Erdei Ferenc jóvoltából – a Hazafias Népfront Helytörténeti és Honismereti Bizottság tagjaként segítetttem a Pantheon Bizottság szervezését. Ennek okán és jogán úgy véltem, hogy – az érdekeltekkel konzultálva – megfogalmazhatok egy olyan tiltakozó följegyzést, ami megfontolásra inti a döntéshozókat, s elállnak a 21-es parcella további bolygatásától. Barátaim, közeli ismerőseim közül sokan voltak harcosai, áldozatai az 1956-os forradalomnak, a magyar szabadságharcnak, akik a 21-es parcella felszámolása hallatán eszembe jutottak: Illyés Gyulától, Ágh Pistától, Bíró Rozitól, Buda Feritől, Für Lajostól, Papp Árpádtól, Tamási Lajostól kezdve a kivégzett Brusznai Árpádig. Nem nyilvánosságra szántam, hanem a józan belátásra apelláltam, amikor kézírásos tiltakozó beadványomat megírtam és átadtam egykori főnökömnek, Szabó Istvánnak (TOT-elnöknek, az MSZMP PB tagjának), azzal a kéréssel, hogy segítsen megmenteni a 21-es parcellát. Nem csak vele beszélünk, hiszen a mentőakciót nem én kezdeményeztem és nem egyedül végeztem.

A történetet így zárja a krónikás: „A 21. parcellában tehát – amelyet, a porladási idő leteltére hivatkozva, a hatóságok 1982-ben sikertelenül próbáltak felszámolni – polgári áldozatok és elesett forradalmárok nyugszanak. Az itteni sírfelirat-együttes volt a rendszerváltás előtt a forradalom egyetlen közterületen található emléke. A parcellát 1989-ben hozták rendbe, és ekkor állították fel a kopjafát is, mint az ide tervezett közös emlékmű helyén álló »protoemlékművet«. A parcellát 1990-ben hivatalosan kegyhellyé nyilvánították, és ettől kezdve minden évben – november 4-én – állami koszorúzás zajlik itt. Számos jelképes névtáblát is elhelyeztek a valódi sírok között, köztük több »N. N.« feliratút, amelyek az ismeretlen áldozatok emlékét örökítik meg.”⁸

Püski Sándor az utolsó példányomat kapta meg hazalátogatásakor. Hálás vagyok, hogy megőrizte, s utódaink is olvashatják a Házsongárdi temető és a 21-es parcella felszámolása elleni tiltakozásom egykori dokumentumát – párban Ludányi András korabeli tudósításával.

⁸ Uo. 94.

2.

1982. november 14-én vasárnap délután a Kerepesi temetőben jártam. A 21-es parcellát, amely 1956 tragikus áldozatainak sírkertje, kísérteties állapotban találtam. A sírok nagy része gondozott ugyan, de elég sok a gondozatlan, amelyeket fölvert a gaz, a gyom, befont a burján. Több mint egy tucat sírt megbontottak, s onnan a halottak maradványait elvitték.

A temető kapuja mellett a Fővárosi Temetkezési Intézet hirdetménye adja tudtul, hogy számos parcella – köztük a 21-es is – „teljes felszámolásra és kiürítésre kerül”, mivel törvényes (?) használati idejük a 10/1970/IV.17. ÉVM-EÜM együttes rendelete szerint lejárt. Felhívják az érdekelt hozzátartozók figyelmét, akik a felsorolt sírhely parcellákban nyugvók maradványainak, síremlékeinek más temetőbe való áthelyezését, hogy [...] hamvasztani és fülkében kívánják elhelyezni, úgy 1982. december 31-éig a temető irodájában jelentkezzenek. A hirdetési idő lejártá után a fennálló rendelkezés [...]. Az MTA és a Hazafias Népfront személyi kutató bizottsága által összeállított névsorban szereplő neves halottak sírjai és az ott feltüntetett művészi értékeket képviselő síremlékek a helyükön maradnak.

Ezt 1982. július 9-i dátummal hirdette ki a Fővárosi Temetkezési Intézet Igazgatósága. Én csak most hallottam és láttam meg, hogy itt mi is történik halottainkkal, azokkal a neves és névtelen áldozatokkal, akiknek még sírjukban sem hagynak nyugalmat, a temetőben sem helyet.

Ez az intézkedés gyalázatos. Ahogy megbecsüljük azt a véráldozatot, aminek révén nemzetté forrt a nép, úgy leszünk méltók a továbbélésre. Ahogy megbecsüljük kultúránkat, művészetünket olyan eséllyel lehetünk jelen a világban. Ahogy megbecsüljük őseinket, történelmünket, halottainkat, olyan eséllyel pályázhatunk utódaink megbecsülésére.

A katonai temetők és emlékművek szerte az országban bántatlanul állanak. Kit, vagy kiket bánt hát a 21-es parcella? Kiknek hiányzik olyannyira az a kicsi terület, ahol 1956 magyar áldozatai pihennek? Azok, akiknek véréből kisarjadhatott ez a rendszer és az MSZMP!

A Hazafias Népfront és a Magyar Tudományos Akadémia illetékesei, valamint a Fővárosi Temetkezési Intézet Igazgatósága és fölöttes hatóságai szüntessék be a 21-es parcella felszámolását! Halottaink nyugodhassanak békében ott és úgy, ahogy egykor eltemették őket.

Egyben felhívjuk figyelmét mindazon szervek vezetőinek, akik illetékesek, hogy sürgősen intézkedjenek a Házsongárdi temető ügyében.

Budapest, 1982. november 17.

Bakos István

Sírok - teljes felszámolás előtt

¹Ezen a nyáron vált közismertebbé a román hatóságok azon intézkedése, amellyel visszamenőleg a temetőkben is megváltoztatnák Erdély és Sék helye Kolozsvár történeti képét, kisajátítva ulultját.

Eznek egyik iszonyú megnyilvánulása az erdélyi magyar történelem és kultúra közismert kegyhelyének a Házsongardi temetőnek megbolygatása, magyar jellegének gyökeres megváltoztatása céljából.

Korábban is voltak olyan eseti akciók, amikor műemlék építkezéseket XVIII-XVIII. századi sírköveket ledöntöttek, megrongáltak ellopják stb., de ezek egyéni vállalkozásnak minősíthetők.

A jelenlegi szándékok intézményesek alapján, hogy közelíték: sírhelyeket csak egyenes ágon és csak román állampolgár válthat meg ill. örökölhet. A türelmi idő lejártával a sírokat felszámolják és kiüritik. A magyar kultúra és történelem számos kiemelkedő alakjának sírhelye veszélyben van.

számos kicserélkedés alakjában szorosan összekapcsolódott van.
Igy például felismerésre itelték Kriza János unitárius
püspök, neprajztudós, az MTA egykori tagja sírját, ~~József Miklós~~
unitárius püspök sírját, Posta Béla az Erdélyi Múzeum Egyletét
első igazgatója sírját. Nem tudni, hogy mikor kinek a sírját
fogják legközelebb felismerésre itelni. Mivel sem az
egyházak, sem más kulturális intézmények, közösségek nem
vállhatják meg egykori királóságait, nevédjüket, jeles tagjaikat
sírhelyet, gyűjteményeket - mivel közvetlen, egyenesági leszármá-
sításuk már alig akad - Házsongárd, mint valódi magyar temető
és történelmi-kulturális emlékhely léte forog veszélyben.

2.) 1982. nov. 14-én vasárnap délután a Kerepesi Temetőben jártam. A 21-es parcellát, amely 1956 tragikus áldozatainak sírköveire kecskerésztetve állapottban találtam. A sírok nagyrésze gondozott, ugyan, de elég sok a gondozatlan, amelyeket fölvert a gaz, a gyom, befut a borsó. Több mint egy tucat sírt megfontottak, sőt a halottak maradványait elhúzták. A temető kapuja mellett a Fővárosi Temetkezési Intézet hirdetőtáblája adja tudtul, hogy számos parcella-között a 21-es is - teljes felszámolásra és kiürítésre kerül, "mivel törvényes(?) használati idejük a 10/1970/IV.17.) ÉVHÉUM együttes rendelet szerint lejárt. Felhívják az érdekelt hozzátartozók figyelmét, akik a felsorolt sírhely parcellákban nyugvók maradványaikat, sírköveiket más temetőbe való áttelepítését kérták, vagy a maradványokat temető háttérzónái és fülkékben kívánják elhelyezni 1982. dec. 31-ig a temető igazgatójának jelentkezniük. A hirdetés idő lejártán a fennálló rendelkezések alapján el kellene távolítani a sírokat a parcella közlekedési útról."

személyi kultúra bizottsága által összeállított névsorban szereplő neves halottak sírjai is az ott feltüntetett művészi értéket képviselő síremlékek a helyükön maradnak.

Ezt 1982. júl. 9-i dátummal hirdette ki a Fővárosi Temetkezési Intézet Igazgatósága. En csak most hallottam ~~meg~~ is láttam meg, hogy itt mi is történnik ~~halottainkkal~~, azokkal a neves és névtelen áldozatokkal, akiknek még sírjukban sem hagynak nyugalmat, a temetőben sem helyet.

Ez az intézkedés gyálázatos. Ahogy megbecsüljük azt a véradózatot, aminek révén nemzete' forrt e nép, úgy leszünk méltók a továbbélésre. Ahogy megbecsüljük kultúránkat, művészetünket, olyan esellyel lehetünk jelen a ntágban. Ahogy megbecsüljük őseinket, történelmünket, halottainkat olyan esellyel pályázhatunk utódaink megbecsülésére.

A katonai temetők és emlékművek szerte az országban bántatlannal állanak. Kit, vagy kiket bánt hat a 21-es parcella? Kiknek hiányzik olyannyira az a katonai terület, ahol 1956 magyar áldozatai pihennek?

Azok, akiknek vére'ből kifarjadtak ez a rendszer és az M&MP!

A Hazafias Nepfront és a Magyar Tudományos Akadémia illetékesei, valamint a Fővárosi Temetkezési Intézet Igazgatósága is fölöttes hatóságai szüntessék be a 21-es parcella felszámolását! Halottaink nyugodhassanak békében ott is így, ahogy egykor eltemették őket.

Egyben felhívjuk figyelmét mindazon szervezet vezetőinek, akik illetékesek, hogy sürgősen intézkedjenek a Hársongárdi Temető ügyében.

Budapest, 1982. nov 17.

Bakos István

MULTUNK - JÖVŐNK és halottaink emlékezete

Bizató József, hogy Magyarországon egézségesebb a hangulat történelmünk között. Az a dogmatikus ideológiai elkölvezés, ami jellemzte a Molnár Erik által vezetett irányzatot az évek folyamán feloldódott, és egy tárgyalagosabb, józanabb és igényesebb történelemszemléletnek a kibontakozásához adott teret. Ez a feloldódás majdnem az egész múltunk kiértékelésére kihat, csak épp 1956 maradt befagyaszva a régi előítéletek közé, mint deszkában a görcs.

1956-al szemben ez a maradság a mindennapi életben is következményekkel jár. Legutóbban ez a Kerepesi temető 1956-os sírok felszámolásában nyilvánult meg. Amint már több tudósításhoz értesítettünk, mint például a *Nemzet*-ből is, a szobanforgó sírok a temető 21. számú parcellájában találhatók. Ezen a 400 sírt átszervezés ürügye alatt, nyolc távoleszt más parcella részégre (17., 33., 33.1-33.7) tervezik felszámolni (lásd az erre vonatkozó kiadványt). Részben ez már folyamatban van, mert már több sírt történetek ki vagy költöztettek el a hozzátartozók. Olyan barátaink akik az elmúlt pár hónapban arra jártak, azt mondják, hogy már több mint egy-negyedet kiürítették. Tehát egy fat accompli előtt állunk. De ez nem jelenti azt, hogy nem érdemi továbbra is figyelünk. Sőt, ez a történelem megmészálása irányul, tehát nekünk kell — akik tehetjük — felmérni szavunkat, hogy múltunkról ne érvényesülhessenek a hamisítások akár történelmünkől is könyvekben, akár egy temetőnek az átszervezésben.

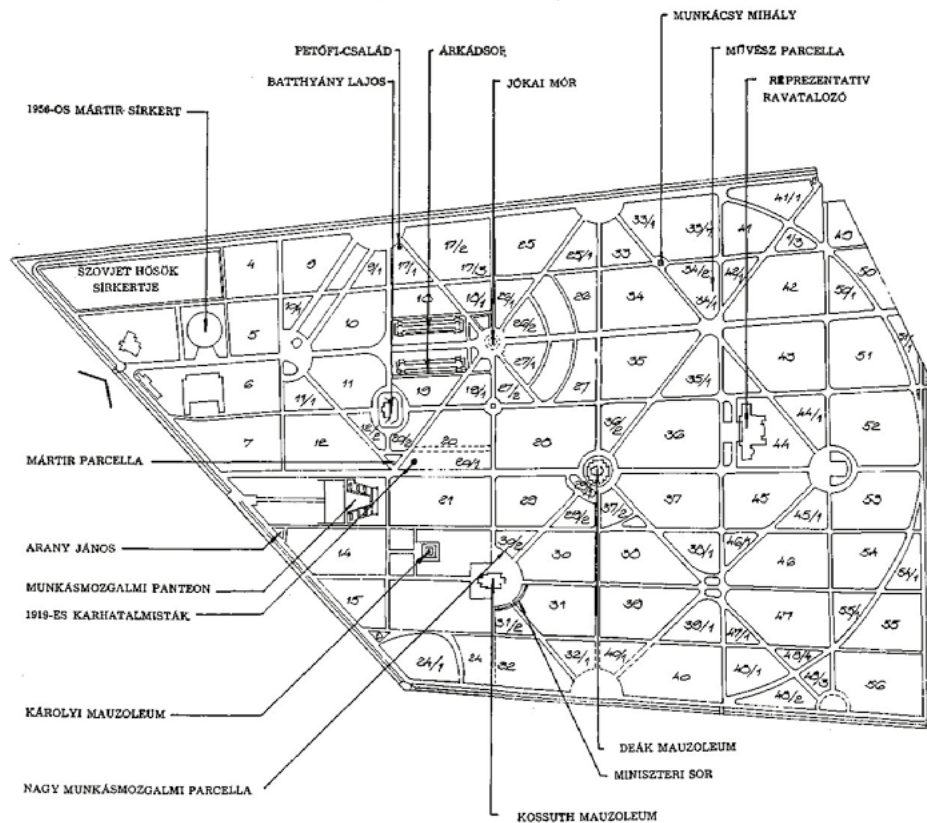
A Kerepesi temetőben többre megy a játék mint egy bizonyos parcella felszámolása. Amint a mellékelt térképen látható, a Kerepesi temető egész jellegét meg akarják változtatni. A névsorek részben már meg is történt, mert már két neve van és a hivatalos megnevezése „Mező Imre úti Sírkert”. (Mező Imre 1956-ban halt meg, a pártközpont ostrománál szenvedett sebekől.) Amint a térképen látható, a temetőnek épp ez a rész változik át „mozgalmi” sírkertté, amiben a 21-es parcellát megálhatjuk. Itt van a Munkásmozgalmi és a Partnak számú hős emlékközpont. Fontos pártvezetők itt vannak eltemetve sorban, mellettük pedig azok a karhatalmisták, akiket 1956-ban elcsöpört a népharag. Tehát részben érthető, hogy szemel szúr nekik az a 400 sír a 21. parcellában.

De a parcella felszámolása nem megoldás! A magyar megoldás az lett volna, hogy mind a 400 sírt elköltöztetik egy helyre, távol a temetőtől, de szép emléktáblával ellátva. A magyar megoldást nem várhatjuk el a jelen pártbürokráciától annak dacára, hogy 1956 nélkül ők sem lennének ott ahol jelenleg vannak. De ha nem lehet magyar megoldás, mert köti még őket az az ideológiai szemellenzár (és a nagy szomszéd), akkor legalább egy emberes megoldást lehetett volna megpróbálni a mohácsi csatáról minálára. 1526 hős halottairól méltó módon emlékezett a magyar állam, attól függetlenül, hogy azok magyar vitézek vagy törökök, keresztények vagy muzulmánok voltak! Nem lehetne 1956 emléket hasonló emberes keretek között számomlartani? Igaz, 1526 két ellentéte nem hasonlítható össze 1956 ellentétével, csak a szöveg katonák és magyar szabadságharcosok esetében. (A többi illetően, inkább a kuruc-labanc történelmi ellentét tragédiája teszi árryaltá.) Ez nem jelenti azt, hogy a „győztesek” ne tudják felmérni azt, hogy a népnek kik az igazi hősei. A nép halottainak megbecsülése nélkül csak szűkség koegeisztenciát várhat a rendszer a néptől. Quo vadis hűtköznap magyar önszemer-önindat?

4

la.

Mező Imre úti Sírkert (Kerepesi temető)

2. dokumentum: Ludányi András tudósítása a Kerepesi Temető 21-es parcellájának helyzetéről és a hozzá mellékelt dokumentumok.

lft-Ott, 1983/3, 4-7.

FŐVÁROSI TEMETKEZÉSI INTÉZET

1/1982. FTI

HIRDETMEY

A Mező Imre úti Sirkert /Kerepesi Temető/ 3/17., 21., 33., 1/33., 2/33., 3/33., 4/33., 5/33., 6/33., 7/33. sz. parcellák teljes felszámolására és kiürítésére.

A temetőben fent felsorolt sírhely parcellák törvényes használati ideje a 10/1970. /IV. 17./ ÉVM-EUM együttes rendelet szerint lejárt. A 4/1973. sz. Temetői Tanácsi rendelet 1 § 4. bekezdése alapján

kiürítésre

meghirdetjük.

Felhívjuk azon érdekelt hozzátartozók figyelmét, sírhely parcellákban nyugvók maradványainak — más temetőben való áthelyezését kérjük, vagy hamvasztatni és fulkébe kívánják elhelyezni, úgy

1982. december 31-ig

a temető irodájában jelentkezzenek.

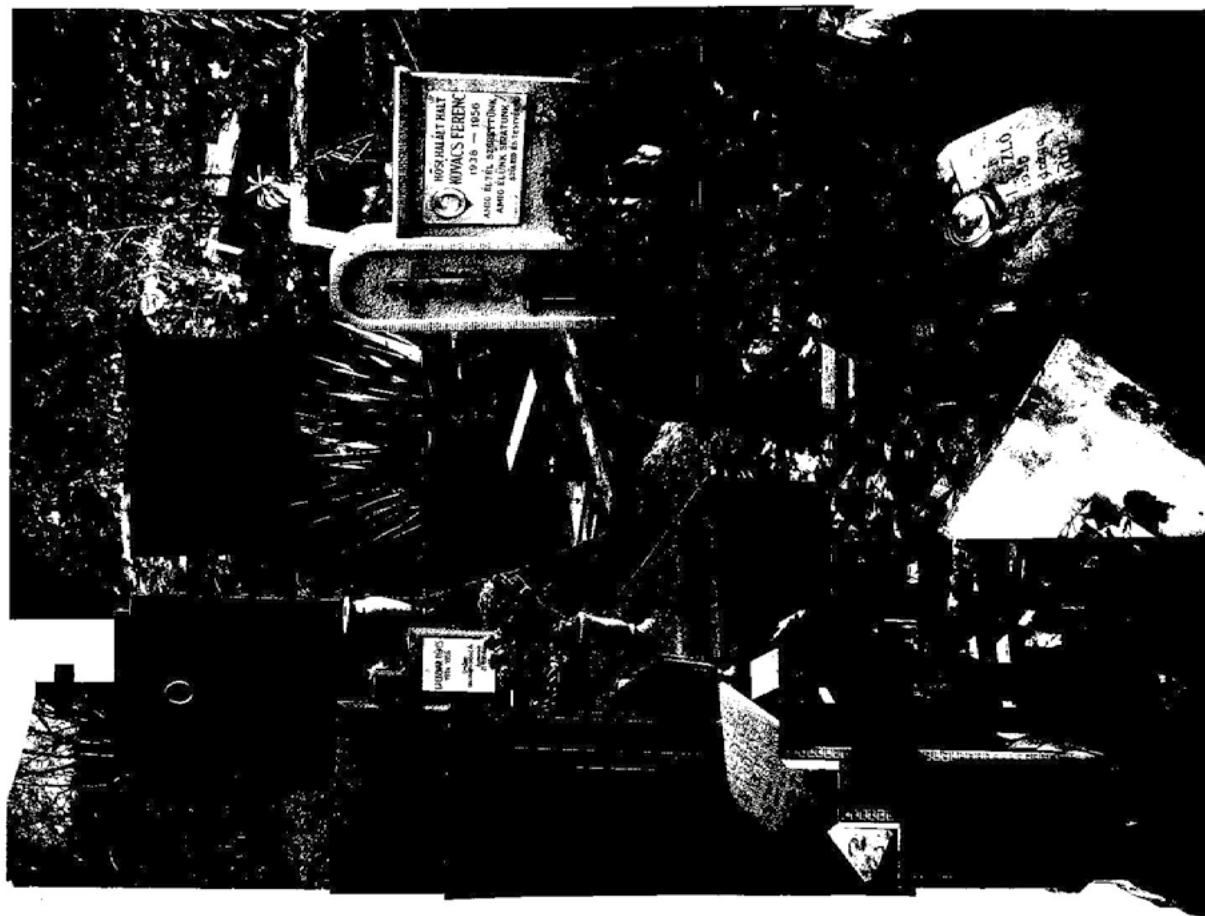
Kérjük az érintettek határidőben történő intézkedését. A hirdetési idő lejárta után — a fennálló rendelkezések értelmében — a sírok megszüntetésre kerülnek.

A Magyar Tudományos Akadémia és a Hazafias Népfront személyi kutató Bizottsága által összeállított névsorban szereplő neves halottak, sírjai és az ott feltüntetett művészi értéket képviselő síremlékek, a helyükön maradnak.

Budapest, 1982. július 9.

FŐVÁROSI TEMETKEZÉSI INTÉZET
Igazgatósága

6

Pálincás Barnabás

Történeti hagyaték történész szemmel

A Vigh Károly-hagyaték ismertetése

Vigh Károly (1918–2013) hagyatéka 2015. október 30-án az örökösök ajándékozása révén került a RETÖRKI Archívumába. A rendkívül termékeny történész 1918. június 28-án, Losoncon született, édesapja, id. Vigh Károly nyomdászként a szlovéniai magyar fiatalok egyik legjelentősebb két világháború közti szervezetének, a Sarló Mozgalomnak a lapját, *A Mi Lapunkat* adta ki.¹ A szülővárosában 1936-ban tett sikeres érettségi vizsga után a pozsonyi Komenský Egyetem történelem–magyar szakán folytatott tanulmányokat, ahol alapító tagja volt az egyetemisták Eötvös József Körének. A második bécsi döntést követően, 1939–41 között már a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem hallgatója volt. 1942-ben került a Teleki Pál Tudományos Intézetbe, ahol tanára, Szekfű Gyula támogatásával szlovák referens lett. A második világháború után ennek jogutódjában, a Kelet-Európai Tudományos Intézetben, majd megszüntetése után, 1949-től a Történettudományi Intézetben dolgozott. Ezekben az években – mint ambiciózus fiatal kommunista történész – aktív részese volt a történész-műhely *gleichschaltolásának* és a vezetők – Kosáry Domokos és Benda Kálmán

– eltávolításának.² Később iskolákban, levéltárakban dolgozott, majd 1967-től 1985-ös nyugdíjazásáig a Nemzeti Múzeum főmunkatársa volt. Az 1960-as években ismerkedett meg Bajcsy-Zsilinszky Endre özvegyével, aki férje egykori munkatársával az életmű átértékelésén és kanonizálásán fáradozott. Ehhez elengedhetetlen volt egy olyan, a tudományos világban is jól mozgó történész, mint Vigh Károly.³ Innentől kezdve 2013-ban bekövetkezett haláláig – kultuszépítéstől sem távol álló – kutatásainak középpontjában Bajcsy-Zsilinszky Endre állt, de foglalkozott Tildy Zoltánnal, a csehszlovákiai magyarság sorsával, a sikertelen kiugrási kísérlettel és Teleki Pállal is.

A rendszerváltást megelőző években a közéletben is mind aktívabban szerepet vállalt. 1980-ban emigráns magyarok közreműködésével (Püski Sándor, Hám Tibor, Csicsery-Rónay István) részt vehetett egy kéthónapos amerikai körúton.⁴

² Romsics Ignác: *Clio bűvöletében. Magyar történetírás a 19–20. században – nemzetközi kitekintéssel*. Budapest, Osiris, 2011, 370–374., illetve érdemes felidézni az *ÉS* hasábjain 2006-ban történész-ügynökkügyben folytatott vita főbb állomásait: Ungváry Krisztián: A beszerzés és az útibeszámoló. Tudósok az állambiztonság célkeresztjében. *Élet és Irodalom*, 2006.05.19. (Utolsó letöltés: 2019.08.21., <https://www.es.hu/cikk/2006-05-21/ungvary-krisztian/a-beszerzes-es-az-utibeszamololo.html>); Dr. Vigh Károly: Ungváry Krisztián a „beszerzésről”. *Élet és Irodalom*, 2006.06.02. (Utolsó letöltés: 2019.08.21., <https://www.es.hu/cikk/2006-06-04/dr-vigh-karoly/ungvary-krisztian-a-beszerzesrol.html>); Varga László: Történetrőlünk. *Élet és Irodalom*, 2006.06.09. (Utolsó letöltés: 2019.08.21., <https://www.es.hu/cikk/2006-06-11/varga-laszlo/tortenet-rolunk.html>).

³ Bartha Ákos: *Bajcsy-Zsilinszky Endre. Életút és utóélet*. Budapest, MTA BTK TTI, 2019, 533–535.

⁴ Az utazásról már 1982-ben megjelent egy beszámoló, melyben nyíltan az emigráció, a határon túli magyarság és az anyaország kapcsolatának szorosabbra vonását

¹ Vigh Károly: A felvidéki Sarló-mozgalom története. *Valóság*, 2004/8., 65.

Vigh Károly a columbusi Kossuth utcában, 1980 novemberében.
Fotó: RETÖRKI Archívum, Vigh Károly-hagyaték, 74. doboz.

Az 1980-as években az egyik legfontosabb támogatója volt a csehszlovákiai magyar oktatás megmaradásáért folytatott erőfeszítéseknek és annak, hogy a „Duray-ügy” Magyarországon is a közvélemény elé kerüljön.⁵

sűrgette: „Mindebből okulva olyan távlati koncepciót kellene kialakítani a külföldi magyarság kérdésében, amely elősegíthetné a megoldást. A készség az óhazával való ilyen célú együttműködésre az amerikai magyarok részéről adottnak tekinthető. Kifejtették előttem: az ő kettős kötöttségük, hűségük az új haza iránt nem zárja ki azt az elhatározásukat, hogy jobban törődjenek az oszthatatlan magyar érdekekkel és önmaguk anyanyelvi művelődésének erősítésével. Abból a sajnálatos történelmi körülményből, hogy minden harmadik magyar az országhatárainkon kívül él, le kell vonnunk a konzekvenciákat. Ez a ma élő nemzedékek, az ország, a haza feladata.” Vö. Vigh Károly: Amerikai magyarok között. *Mozgó Világ*, 1982/4, 21.

⁵ Duray Miklós erről Vigh Károly ravatalánál mondott beszédében is megemlékezett. Vö. Duray Miklós: Három nemzedék emlékezete. Végső búcsú Vigh Károlytól. [Gyászbeszéd 2013. november 22-én, a Farkasréti temetőben]. (Közli a Százak Tanácsának honlapja. Utolsó letöltés: 2019.08.21., <http://www.szazaktanacs.hu/vegso-bucsu-vigh-karolytol>)

A Hazafias Népfront keretein belül megalakult, majd az évek során önállóságra szert tevő és az ellenzéki politizálás színtereiben is megjelenő Bajcsy-Zsilinszky Baráti Társaság elnökeként az Ellenzéki Kerekasztal ülésein is részt vett (1989 nyarán egy rövid ideig az EKA soros elnöki tisztségét is betöltötte). Ez év decemberében, a már Bajcsy-Zsilinszky Társaságra keresztelt szervezet örökös tiszteletbeli elnökévé választották, eközben 1991-től 2011-ig a Rákóczi Szövetség alelnöke, de aktív tagja volt a Magyarok Világszövetségének, a Százak Tanácsának és az Antall József Baráti Társaságnak is. A 2000-es évek elején a Teleki Pál Emlékbizottság tagjaként a néhai miniszterelnök budapesti szobrának felállításán fáradozott, melynek megghiúsulása után végül Balatonboglárra került Rieger Tibor alkotása. Vigh Károly hosszú, nem minden ellentmondást nélkülöző életút után 2013. november 3-án, életének 96. évében, Budapesten hunyt el. A Farkasréti temetőben helyezték végső nyugalomra.

Bajcsy-Zsilinszky Endréné és Vigh Károly dokumentumokat válogat Bajcsy-Zsilinszky Endre születésének 80. évfordulójára, 1967. február.

Fotó: RETÖRKI Archívum, Vigh Károly-hagyaték, 74. doboz.

A HAGYATÉK KIEMELKEDŐ RÉSEI

Vigh Károly régi vágású történészként – rengeteg kutatási dokumentációval, tanulmánnal, rendkívül kiterjedt levelezéssel és levéltárosi szorgalommal gyűjtött legkülönbözőbb műfajú iratokkal – igen tekintélyes, 117 dobozból álló hagyatékot örököltett gyermekeire, akik 2015-ben a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archívumnak ajándékozták azt. A Vigh-hagyaték legnagyobb és méltán legértékesebb része a Bajcsy-Zsilinszky Endréről szóló kutatások során keletkezett, illetve összegyűjtött 23 levéltári dobozt kitevő irategyüttes. Ebben jó néhány eredeti dokumentum is szerepel – többek között családi fotók, az eredeti sopronkőhidai halotti anyakönyvi kivonat [1. sz. dokumentum] –, melyek sokféle módon kerülhettek a történész birtokába. Kutatásai során ő maga is sok kortárstól kapott iratokat, dokumentumokat, de Bajcsy-Zsilinszky Endréné Bende Mária

1974-es halála után az özvegy egyik örököse is ő volt.⁶ Mégsem zárhatjuk ki azt a lehetőséget sem, hogy bizonyos dokumentumok akarva-akaratlanul „nála maradtak”,⁷ hisz akár az 1967-ben özv. Bajcsy-Zsilinszky Endréné felhívásával induló, „a fellelhető Bajcsy-Zsilinszky dokumentumok összegyűjtésére irányuló kezdeményezés” során (melynek az OSZK Kézirattárát kellett volna gyarapítania), akár a pálkővei emlékház tervezett létesítésénél Vigh Károly volt a gyűjtések egyik felelőse.

⁶ Bartha i. m. 2019, 534.

⁷ Ahogy Bartha Ákos is rámutatott: 1985-ös nyugdíjazása során Vigh Károly kellemetlen helyzetbe került, mert „a rá bízott múzeumi értékeket hanyagul kezelte”, és mintegy 1000 múzeumi tárggyal nem tudott elszámolni. Uo. 543. Igaz, Vigh Károly 1980-as amerikai előadásainak és az azt követő állambiztonsági érdeklődésnek tulajdonította nyugdíjazását. Vö. Ladislav Takáč: *Traumák és mítoszok. Beszélgetés a magyar-szlovák és szlovák-magyar kapcsolatokról Vigh Károly történésszel*. Somorja, Mery-Ratio, 2006, 91–92.

Hasonlóan értékes és a RETÖRKI szempontjából talán még hangsúlyosabb irategyüttest jelentenek a Vigh Károly közéleti szerepvállalásaihoz köthető dokumentumok, így a Bajcsy-Zsilinszky Endre Baráti Társasághoz (később Bajcsy-Zsilinszky Társaság) kapcsolódó iratok [4. sz. dokumentum], az Antall Józseffel folytatott baráti és hivatali levelezés [5. sz. dokumentum], az EKA tagjaként keletkezett, valamint a Rákóczi Szövetséghez, az MDF-hez, illetve a határon túli magyarsághoz köthető iratai. További kutatásai közül a Teleki Pállal és a Tildy Zoltánnal foglalkozó munka során is jelentős mennyiségű dokumentumot sikerült összegyűjtenie, melyek számot tarthatnak a későbbi kutatásokra. Szintén érdekes „színfoltját” képezik az irategyüttesnek a George H. W. Bush amerikai elnök budapesti látogatása kapcsán képződött dokumentumok. Az ellenzéki vezetőkkel folytatott elnöki megbeszélésre a BZST elnökeként Vigh Károly is meghívást kapott. [6-7. sz. dokumentum].

Érdemes megjegyeznünk, hogy két, 2019-ben megjelent tudományos munka is nagyban támaszkodott a RETÖRKI Archívumban őrzött Vigh-hagyatékra: Bartha Ákos grandiózus Bajcsy-Zsilinszky Endre monográfiájának készítése során még a rendezés alatt álló hagyatékot kutathatta,⁸ míg Zétényi Zsolt „Göröngyös úton...”. A Bajcsy-Zsilinszky Társaság emlékeim és a források tükrében című könyvéhez⁹ használta az Archívum anyagát.

HAGYATÉK A HAGYATÉKBAN – EGY SZOKATLAN ÁLLOMÁNYVÁLTOZÁSI ESEMÉNY

Szilágyi József¹⁰ özvegyének képviselője 2019. május 29-én azzal kereste meg a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archívumot, hogy Szilágyi József és Bajcsy-Zsilinszky Endre levelezéséről érdeklődjön. Szilágyi-Herman Erzsébet¹¹ asszony érdeklődését Bartha Ákos idézett monográfiája keltette fel, mivel a kötet szerzője több esetben is a RETÖRKI Archívum Vigh Károly-hagyatékára hivatkozva idézte Szilágyi és Bajcsy-Zsilinszky Endre levélváltását. A beszámoló szerint

¹⁰ Szilágyi József (Győrsziget, 1896.06.23. – Lausanne, 1987.06.17.) újságíró. Apja Szilágyi Vilmos, a Magyar Színház, majd a Vígszínház rendezője volt. Az első világháborúban 1915–1918 között tartalékos tüzér hadnagyként szolgált. A húszas-harmincas években Bécsben és Budapesten is újságírással foglalkozott vegyes sikerrel, majd 1924–1929 között Bukarestben élt és onnan igazgatta a család erdélyi mészkőbányáját. 1930-tól több kisebb megszakítással Párizsban élt, ahonnan Bajcsy-Zsilinszky Endre lapját és más újságokat tudósított (*Szabadság*, *Párizsi Magyar Figyelő*). 1939 augusztusától a Francia Rádió magyar adásának szerkesztésével bízták meg. Részt vett az ellenállásban, majd 1942-ben Svájcba menekült. A háborúban tanúsított helytállásáért 1977-ben megkapta a Francia Becsületrendet. A második világháború után a *Kis Újság* párizsi tudósítója volt. 1946-ban rövid időre hazatért, hogy meglátogassa édesanyját, de letartóztatták, és az Andrassy út 60-ba kerülve csak Nagy Ferenc, Kovács Béla és Erőss János közbenjárására menekült meg az internálástól. Kiszabadulása után sikerült Franciaországba menekülnie. Itt újra a Francia Rádió magyar adásának főmunkatársa lett, innen vonult nyugdíjba, majd Svájcban telepedett le. Egy sor svájci és francia lapnak és emigráns magyar lapoknak, köztük a *Hungáriának* és az *Irodalmi Újságnak* dolgozott. A Szabad Magyar Újságírók Egyesülete és a párizsi Bajcsy-Zsilinszky Endre Társaság alapításában is részt vett. [2. sz. dokumentum]. A magyar emigráció tagjaival – többek között Nagy Ferencel, Kovács Bélával, Auer Pállal, Sulyok Dezsővel és Gosztonyi Péterrel – élénk levelezést folytatott. Vö. Borbándi Gyula: *Nyugati magyar irodalmi lexikon és bibliográfia*. Budapest, Hittel, 1992.

¹¹ Szilágyi-Herman Erzsébet (Nyírszaholy, 1930.02.01.) életútja – a szabolcsi kis falutól, a svájci emigráción át Kim Ir Szen személyes kezeléséig – is igen érdekes, melyet Bod Péter riportkönyvében részletesen olvashatunk: Szilágyi-Herman Erzsébet–Bod Péter: *Barátom, Kim Ir Szen*. Budapest, Szépművészeti, 2017.

⁸ Erről Bartha Ákos könyve megjelenése után is elismeréssel nyilatkozott: Veszprémy László Bernát: Ki volt igazából Bajcsy-Zsilinszky Endre? *Mandiner*, 2019.04.27. (Utolsó letöltés: 2019.08.21., https://www.mandiner.hu/cikk/20190426_bartha_akos_bajcsy_zsilinszky_endre)

⁹ Zétényi Zsolt: „Göröngyös úton...”. A Bajcsy-Zsilinszky Társaság emlékeim és a források tükrében. Lakitelek, RETÖRKI Könyvek, Antológia, 2019.

Szilágyi József özvegye 2012-ben, alig egy évvel a történész halála előtt csak kölcsönadta a Bajcsy-Zsilinszky Endrével folytatott levelezést, melyet nem kapott vissza.

Ahogy fentebb már említettük, Vigh Károly örökösei 2015-ben annak tudatában ajándékozták a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archívumnak a hagyatékot, hogy annak teljes egészében jogos tulajdonosai. A Vigh-hagyatékban tett alapos felmérésnek köszönhetően azonban nemcsak az előzetes érdeklődés során jelzett 14. dobozban találtunk Szilágyi Józsefnek tulajdonítható leveleket, dokumentumokat, hanem számos más helyen is. Ezekről jegyzéket készítettünk, majd kiemeltük eredeti őrzési helyükről. Azokról az anyagokról másolat készült, melyek az ügy felderítésénél előkerültek (pl. Szilágyi József és Vigh Károly levélváltása, illetve Szilágyi József levele özv. Bajcsy-Zsilinszky Endrénének), de feltételezhetően nem Szilágyi József tulajdonai-ként kerültek a Vigh-hagyatékba.

A Vigh-hagyatékban található, Szilágyi Józseffel kapcsolatba hozható iratok vizsgálata hosszú folyamatra enged következtetni. A történet mögött a már korábban tárgyalt, 1967-ben indult dokumentumgyűjtés húzódik. Ebben a munkában az özvegy egyik legfőbb szakmai támasza Vigh Károly volt, míg a cél az Országos Széchényi Könyvtár kéziratárában őrzött hagyaték gyarapítása és nem mellékesen a Bajcsy-Zsilinszky-kultusz ápolása volt. Ennek hozadéka egy 1969-es keltezésű, özv. Bajcsy-Zsilinszky Endrénének címzett levél,¹² amelyben Szilágyi József azért szabadkozik, mert az „emlékanyagot” és a Bajcsy-Zsilinszkyról szóló személyes visszaemlékezését nem küldte el. [3. sz. dokumentum]¹³ A levelek tanúsága szerint

– éppen ennek a gyűjtésnek köszönhetően – Vigh Károly és Szilágyi József 1970 elején vette fel a kapcsolatot. Szilágyi arról ír Vigh Károlynak, hogy még nem volt ideje rendezni személyes iratait és könyvtárát, így „Bandi bácsi” leveleit sem találta még meg, de ha előkerülnek, fotókópiákat készít.¹⁴ A fotókópiák elkészítését és megküldését alátámasztja egy másik levél,¹⁵ amely már a *Kortársak Bajcsy-Zsilinszky Endréről* c. kötet 1984-es megjelenéséhez köthető. Ebben azt írta Szilágyi, hogy „mellékelve találod B. Zs.-hez intézett érdekesebb leveleim másolatait” – ezeknek egyelőre nincs nyoma a Vigh-hagyatékban. Ugyanebben az évben, a *Magyar Nemzet*nél vetődhetett fel némi bizonytalanság Szilágyi személyével és esetleges külsős tudósításaival, cikkeivel kapcsolatban, aki erre reagálva – kissé felháborodva¹⁶ – küldte el egyes 1945-ös leveleinek másolatait is, kérve Vigh Károly tisztázó közvetítését.¹⁷ Azt viszont már Szilágyi-Herman Erzsébettől tudtuk meg, hogy az eredeti iratok, levelek és Szilágyi

Endréről. Szerk. Vigh Károly. Budapest, Magvető, Nemzet és Emlékezet sorozat, 1984, 309–316.

¹⁴ Szilágyi József levele Vigh Károlynak (1970. március 3.). HU-RETÖRKI, Vigh Károly-hagyaték, 69. doboz.

¹⁵ Szilágyi József levele Vigh Károlynak (1984. december 11.). HU-RETÖRKI, Vigh Károly-hagyaték, 11. doboz.

¹⁶ „Ami a Soltész főszerkesztő [Soltész István, a *Magyar Nemzet* 1982–1989 közötti főszerkesztője] által »bevont belső munkatársat« illeti, az egy sötét barom!!! [sic!] Hol talál ő egy olyan magyar újságíró, aki után dobták volna a Becsületrend lovagkeresztjét a második világháború után? Már pedig én olyan szertartás keretében kaptam ezt a kitüntetést, amelyről elismerő cikkek keretében számolt be valamennyi lausanne-i újság. Még a hetilapok is! Tehát feltehető a Becsületrend lovagjáról, hogy amit leír, azt becsületesen teszi! Ez a kis »harmadfű barom« [sic!] kételkedik cikkeim igazmondásában! [...] Végül még mellékelve küldöm a Bern-i USA követség bizonyítványát és egy levelét arról, hogy én a háború alatt mint magyar sajtószakértő és fordító működtem a megnevezett követség keretében. [...] Remélem, sikerül hamarosan beszélned Soltésszal és elé tárnod argumentumaimat. Megvette a cikkeimet, sőt ki is fizette azokat, mire való ez az utólagos gezemicézés?” Uo.

¹⁷ A leveleket ld. Szilágyi József levelezése Gerald M. Mayer, sajtóattaséval és Elisabeth Wiskemann-nal [Másolatok]. HU-RETÖRKI Vigh Károly hagyatéka. 49. doboz.

¹² Szilágyi József levele özv. Bajcsy-Zsilinszky Endrénének (1969. június 1.). HU-RETÖRKI, Vigh Károly-hagyaték, 10. doboz.

¹³ Szilágyi József valóban csak később készítette el visszaemlékezését. Vigh Károly szerkesztésében, a Magvetőnél 1969-ben megjelent *Kortársak Bajcsy-Zsilinszky Endréről* c. kötetben még nem, csak az 1984-es második kiadásban olvasható Szilágyi József tanulmánya. Szilágyi József: Bajcsy-Zsilinszky Endre emlékezete. In: *Kortársak Bajcsy-Zsilinszky*

által küldött levelek eredeti másodpéldányai csak 2012 nyarán kerültek kölcsönbe a történészhez, aki új Bajcsy-Zsilinszky monográfia megírását tervezte, ám 2013. novemberi halála miatt erre már nem került sor, ahogy az iratok visszaszolgáltatására sem.

A Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archívum vezetésével és az Archívum munkatársaival egyeztetve az a szakmai

álláspont alakult ki, hogy a kérésnek eleget téve, a Szilágyi Józsefnek tulajdonítható dokumentumokat átadjuk az örökösöknek, míg az átadott dokumentumokat másolatban megőrzi az Archívum. Szilágyi-Herman Erzsébet a baráti hangulatú találkozó alkalmával ígéretet tett arra, hogy az Archívum számára *oral history* interjút ad, melyet 2019. augusztus 5-én rögzítettünk.

VIGH KÁROLY ÉS ANTALL JÓZSEF

Hogy mennyire nem tekintetem magamat Vigh Károly riválisának, bizonyítja az az eset is, amikor 1988 végén–1989 elején Morvay Lászlóval megszólítottuk Antall Józsefet egy Jurta Színház-i előadás szünetében. Feltettük neki a kérdést, vállalná-e a Társaság elnöki tisztségét. Antallnak bizonyára jólesett ez a felkérés. Azt válaszolta – a mély megbecsülés hangsúlyával –, hogy csak akkor, hogyha dr. Vigh Károly nem kíván elnök maradni. A BZST sorsára is meghatározó jelentőségűnek tekinthetők Vigh Károly Antall József számára írt levelei. [...]

A Bajcsy-Zsilinszky Társaság és a Magyar Demokrata Fórum között megkötött megegyezésnek két komoly, támadható hiátusa volt. Az egyik hiányosság abban leledzett, hogy magában rejtette a verdiktet: a Társaság nem kíván párttá alakulni. Ezt a döntést azonban lényegét illetően és részletesen soha nem tárgyalták meg a Társaság választmányában, illetve közgyűlésén. [...] A másik hiányosság a kisigényűség volt: csupán egy esélyes helyet biztosítottak az országos listán a Társaság számára. Utólag tudom, hogy nehéz lett volna, mert az országos lista első húsz helyén igen jelentős nevek szerepeltek, ám meg kellett volna kísérelni legalább két esélyes hely kiharcolását. [...]

Az ominózus levél története utólag jelzés- és szimbólumértékű számomra abban a tekintetben, hogy a Bajcsy-Zsilinszky Társaság önállósága, valamint a véleményvezérek, igazodási pontok (Pozsgay–Antall) által meghatározott viszonylatrendszerben nem mi (a Társaság) voltunk a meghatározó jelentőségű erő az elnök számára. Ez az eset érzékeltette szememben, hogy vannak bizonyos határok, amelyeket dr. Vigh Károly nem tudott/akart átlépni, ami egyben figyelmeztetés is volt arra, hogy nem bízhatunk mindent egy személyre. Ennek ellenére nyílt szócsatára, látványos vélemény-összeütközésekre soha nem került sor köztünk.

Az általánosítást elkerülve azt mondhatjuk: a Társaság nevében megszólaló Vigh és két társa olyan „nemzeti liberális” gondolatmenetet és magatartást mutatott, ami megfelelt a Magyar Demokrata Fórum Antall József által képviselt középszárny politikai stílusának és elveinek. Ennek megfelelően látható, hogy egy idő után a „csapások” fő iránya a nemzeti radikalizmus, a „Csurka-jelenség” felé mutatott. A „nemzeti radikalizmus” szót persze jó stílusérzéssel nem használták, hiszen ez egyértelműen köthető lett volna Bajcsy-Zsilinszky Endréhez (legalábbis élete egy szakaszában).

(Zétényi Zsolt: „Göröngyös úton...”. A Bajcsy-Zsilinszky Társaság története emlékeim és a források tükrében. Lakitelek, Antológia, RETÖRKI Könyvek, 2019, 167–168.)

8.0 prami halqur.
27/1915. n. r.

Vármege
 Város.

Halotti anyakönyvi kivonat.

A z e l h a l t							Az elhalálozás helye, ha az elhalálozás nem az elhalt lakásán történt	A halál oka
Folyószám	A bejegyzés ideje (év, hó, nap)	Az elhalálozás ideje (év, hó, nap, napszak, óra)	családi és utóneve, állása (foglalkozása), lakhelye	vallása	életkora	házastársának családi és utóneve	szüleinek családi és utóneve	
	1945. jan. 24.	1944. dec. 24.	Bajcsay-Zakariásy Endre oltománygyűlési képviselő	h.v.	58 éves	Bende Maria	ménai Zakariásy Endre	Doppenfalva, büntetés, rakodási
82.		Cherbul-Bencsik megváltott ügyvéd december huszonmegyében	Budapest				ménai Bajcsay Maria	
Aláírás előtti esetleges megjegyzések. Aláíratok.			Utólagos bejegyzések. Kiegészítések.					
Bajcsay Zoltán P. megmentő doboló munkájától távol es barabacskilánccal megfizet m. k. tőke mellékel miniszterrel le beszerzett kokorát biztosan 36 III. 27/11 44 m. általános alapján Lyola Teréz né. alk. 2								

Bizonyítom, hogy ez a kivonat a
anyakönyvi kerület halotti anyakönyvével szövegint...
Kelt Sopron, 1945. szeptember 23. tartalmilag...
1085. 1945. május
P. H.
Ménai
anyakönyvvigető

17. sz. minta az A. U. 115. §-ához.
10 darab ára 12 filler.

13. r. sz.

M. kir. állami nyomda. Budapest, 1944 — 4 89.

17. sz. minta az A. U. 115. §-ához
10 darab ára 12 fillér.

FÜGGETLEN KISGAZDA-, FÖLDMUNKÁS- ÉS
POLGÁRI PÁRT ORSZÁGOS KOZPONTJA
BUDAPEST, IV., SEMMELWEIS-UTCA 1

TELEFON: 581-551

BUDAPEST, 1946. augusztus 18.

Bajcsy Zsilinszky Endre Társaság
Vezetőségének,
P a r i s.
94, Rue St. Lazare.

Örömmel vettük tudomásul jelentésüket a Bajcsy Zsilinszky Endre Társaság megalakulására vonatkozólag, amely feladatául tűzte ki, hogy a franciaországi magyarság körében a Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Pártot képviselje.

Mint hogy külföldön idegen politikai pártszervezetek megalakítása a hagyományos vendégjoggal ellentétben állana, ezért helyeseljük, hogy a pártunk programját és elveit valló franciaországi magyarok társaskör és ne pártszervezet formájában tömörüljenek.

A Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt e körülmények figyelembevételével szívesen ismeri el a Bajcsy Zsilinszky Endre Társaságot, mint elveinek és programjának franciaországi letéteményesét és igyekezni fog minden tőle telhető módon a Társaság munkáját és fejlődését elősegíteni.

A szervezés munkálataival megbizzuk M a r s o v s z k y Miklós elnök és S z i l á g y i József főtitkár urakat s egyben felkérjük őket, hogy a Bajcsy Zsilinszky Endre Társaság munkájáról havonként egyszer jelentést küldjenek a központi pártszervezethez.

Hazafias tisztelettel

Kovács Béla
országos főtitkár.

Nagy Ferenc
országos elnök.

4, Ave. du 24. Janvier
1000 Lausanne - Suisse
Tel : 25-47-82

Lausanne 1969. június 1.

Ozv. Bajcsy-Zsilinszky Endréné
József nádor tér 8.
Budapest V. Hongrie.

Drága Mickó,

Május 19.-i baráti levele távollétemben érkezett Lausanne-ba, ugyanis én Olaszországban, Abanoban, voltam rheuma-kúrán. Ezért késik válaszem. Most azonban sietve írok Magának, félretéve a távollétemben felgyülemlett munkát. Tudniillik én ma is aktív tevékenységet folytató "fiatalember" vagyok, függetlenül a júniusban betöltendő 73 évetől.

Bevezetőben szíves elnézését kell kérnem, amiért az annaki-dején megígért emlékművet nem küldtem el. Hiában is küldtem volna el, mert alapos áttekintés után rájöttem, hogy az amúgyse volna alkalmas a közlésre. Ez adja magyarázatát hallgatásomnak.

Összintén sajnálom, hogy egészségi állapota nem javul és csodálatomnak adok kifejezést csodálatos energiájával szemben, amely állandó, lankadatlan munkára készíti Endre emlékének ápolásában. Örülök, hogy munkája eredményes, aminek gyönyörű bizonyítéka a Magvetőnél készülő mű.

Auer Palinak e levéllel egyidejűleg írok, s közlöm vele levélben kifejezett óhaját. Kérdés persze, hogy Pali írása alkalmas lesz-e publikálásra? Ugyanezen megfontolásból kifolyólag nem ajánlom fel Magának az én megemlékezésemet, holott, ha valaki jól ismerte felejthetetlen Főszerkesztő és barátom külpolitikai koncepcióját, úgy az ipso facto én volnék. Dehát tempora mutantur ...

Visszatérve egészségi állapotára: amennyiben orvosa valamilyen, odahaza nehezen megszerezhető, külföldi gyógyszert javasolna Magának, nagyon kérem, küldje el címre a vonatkozó receptet és én szíves-örömmel küldeném el azt szeretett Mickónknak. Egyebekben is kérem, közölje velem óhajait, mert én mindenkor boldogan állok mindenben rendelkezésére.

Felcséggem szeretettel viszonzozza a neki küldött csókot, én pedig a régi hűséggel vagyok

nagyrabecsülő, igaz híve:

A "Bajcsy-Zsilinszky Endre Baráti Társaság Tisztségviselői:
az 1986.május 15.-i alakuló ülés alapján.

Elnök: B A R C S S Á N D O R

Tiszteletbeli tagok, patrónusok: T A P A S S Y T I B O R

P Á R T A Y T I V A D A R
P I N T É R I S T V Á N
T I L K O V S Z K Y L O R Á N D
V I D A I S T V Á N
K U B I N Y I F E R E N C
F U T O D E Z S Ö
C S O R É Á R O N
A N T A L F F Y G Y U L A
S I N K O V I C S I M R E
D A N C S J O Z S E F

Szervező titkárok: Gyimesi Jenő
Szabó Lajos
Mervay László

Jegyző: Szabó Lajos
Pénztáros: Gyimesi Jenő
Pénztári ellenőr: Mervay László
Számv.Biz.Elnöke: Jelecs Endre
tagjai: Dr.Hernády Thibeld
Klebusiezsky László
Varga Mihály

Vezetőségi tagok: Gyimesi Kálmán
Rózsa Béla
Bayer József
Dr.Sztankovits Ernő
Zvelent József
Sebők Iréné
Dr.Behus Sámuel
Kovács Anna
ifj.Gyimesi Jenő
Haas László
Nehánszky József
Szabó Örs
Bártfay Kellő Gusztáv

Dr. Antall József
1112 Bp. Mérédek u. 4.

Budapest, 1988. december 6.

Dr. Vigh Károly elnök úrnak,
Bajcsy-Zsilinszky Társaság
Budapest

Kedves Károly!

Engedd meg, hogy még egyszer visszatérjek elgondolá-
sodra, ami szerint engem jelölnének a Társaság alelnöki tiszt-
ségére, illetve egyik alelnökségére. Már többször beszéltünk
róla, nem valamiféle szerénykedésből szabadkoztam. Tényleg úgy
gondoltam, hogy nálam sokkal régebbi tagok vannak, akik ezt e-
setleg méltánytalannak tartják és szívesen lennének alelnökök.

Igaz, hogy kijelentetted: nem lesz vele semmi dolgom,
nem jelent rendszeres ténykedést, megjelenési kötelezettséget
és egyéb irányu elvárását. Kizárólag a Társaság ritkán sorra
kerülő külső képviselője, néha egy-egy elnöklés merült fel,
mint leendő kívánság. Ezt azért is szögeztem le, mert nem sze-
retném, ha bárki mást gondolna. Ezt tudnia kell az elnökség
többi tagjának is, amiben Ti tartjátok a "hátatokat", ha ezt
valaki kifogásolja.

Még megfontolhatod és megfontolhatjátok, továbbra is
Veletek érzek és nem sértődöm meg, ha találtok nálam alkalma-
sabbat. Számos olyan hátrányom van, ami szükségszerűen korlá-
toz időben és beosztásom (országos intézet aktív főigazgatója-
ként) következtében nyilvános állásfoglalásban. Itt nem valami-
féle "félelemről" van szó, amit még nem igen hallottam rosszaka-
róimtól sem, de vannak természetes megkötöttségek (pl. más volt
a helyzete a háború alatt is apámnak vagy egy kötetlen beosztásu
embernek).

Arról nem szólok, hogy akkor foglalkoztam és a vezetésem
alatt álló intézet az erdélyi kérdéssel, publikációban és ki-
állításban, amikor ez nem volt divat. Magam vittem Bukarestbe
nemzetközi kongresszusra többszáz kifogásolható kötetet stb.
Az elcsatolt területek minden magyar kutatóját támogatott stb.
Hasonlóan akkor vettem fel olyanokat, akiket sehova, amikor ez
nem volt szokás. (És nem engedéllyel tettem, - esetleg feladat-
ként, hanem a saját szakállamra.) De mindeket soroljam, hiszem
1954 óta ismerjük egymást és lettünk barátok.

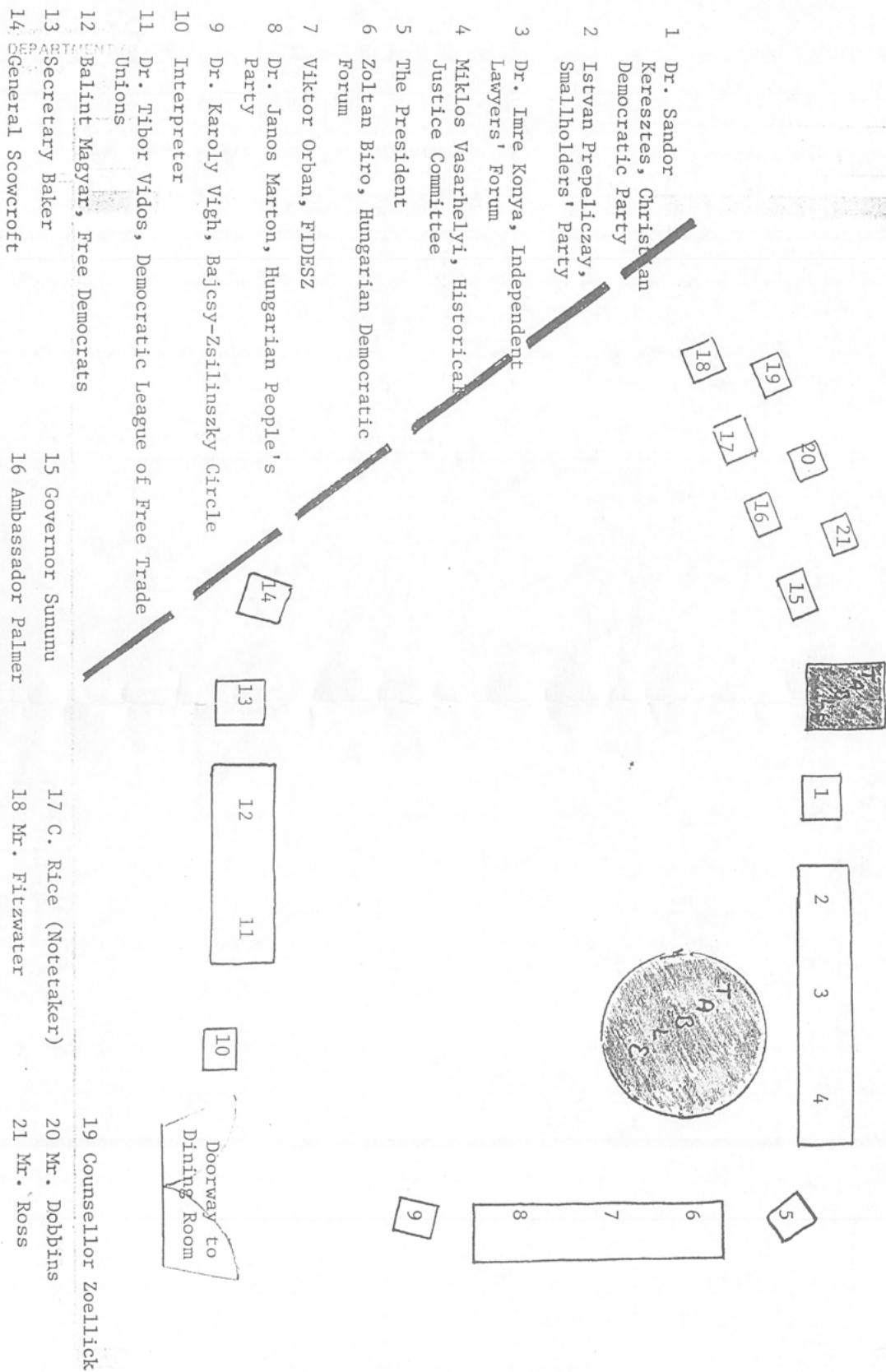
Végül - igazán nem dicsekvésből -, de mentségül: az in-
tézeti főigazgatóságom mellett egy folyóirat főszerkesztője va-
gyok, a MTA OA és a M. Orvost.Társ. elnöke, a M. Numizm.Társ. al-
elnöke, a M. Gyógysz.t.T. orsz. vez. tagja, még négy akadémiai bi-
zottság tagja, az Orsz. Múz. Tanács alelnöke, több tud. tanács
és szakmai kollégium tagja (egynek elnökhelyettese) stb. Ha eh-
hez vesszük a Demokrata Fórum "kibőv. elnökségi tagságomat", a
M. Piarista Diákszövetség életre hívójaként betöltött szerepe-
met (az elnökséget elhárítottam), a nemzetközi társasági (veze-
tőségi) tagságokat stb. és a Kisgazdapárt most szerencsére kér-
dőjelként meredő kötelezettségét, akkor érezheted, milyen lehe-
tetlen helyzetben vagyok. Ha hatente egy alkalommal otthon vagyok
este, akkor érdeklődik a családom: nem vagyok-e beteg?

Hát ez van! Gondoljátok meg. Régi barátsággal

(Antall József)

PAGE
 AMBASSADOR'S RESIDENCE, LIVING ROOM
 (PRESIDENT'S MEETING WITH THE OPPOSITION ROUNDTABLE)

II. Seating for the Meeting

6. dokumentum: Ülésrend George H. W. Bush amerikai elnök és az ellenzéki vezetők budapesti találkozájához, 1989. július 12.
 RETÖRKI Archívum, Vigh Károly-hagyaték, 75. doboz.

July 11, Tuesday		July 12, Wednesday	
18.55	Arrival at Budapest Ferihegy 1 Airport		Private breakfast at the Guest House
19.05	Depart the Airport	08.45	Depart for Parliament Building
19.25	Arrival at Kossuth Lajos Square	09.00	Meeting with Mr. Rezső Nyers, President of the HSWP and Mr. Károly Grósz, General Secretary of the HSWP in the Parliament Building
19.35	Welcoming remarks by Mr. Bruno F. Straub, President of the Presidential Council at Kossuth Lajos Square	09.55	Meeting with Mr. Miklós Németh, Chairman of the Council of Ministers in the Parliament Building
	Arrival remarks by The Honorable George Bush, President of the United States of America at Kossuth Lajos Square	10.45	Meeting with Dr. Mátyás Szűrös, Speaker of the National Assembly in the Parliament Building
20.00	Reception ceremony with military honors at Kossuth Lajos Square	11.05	Depart for the Guest House
20.20	Meeting with Mr. Bruno F. Straub, President of the Presidential Council in the Parliament Building	11.15	Arrival at the Guest House
20.40	Official dinner hosted by the Presidential Council and the Council of Ministers of the Hungarian People's Republic and the Presidency of The Hungarian Socialist Workers' Party in honor of the Honorable George Bush, President of the United States of America and Mrs. Barbara Bush in the Hunter's Hall of the Parliament Building	12.15	Depart for Buda Castle
		12.25	Informal discussion with students in the court of „Táncsics Prison”
		13.05	Depart for Karl Marx University

		July 13, Thursday	
13.15	Speech by The Honorable George Bush, President of the United States of America in the University		Private breakfast at the Guest House
14.00	Depart the University	07.30	Depart the Guest House
14.10	Arrival at the Ambassador's Residence	07.35	Meet the American community and U.S. Embassy staff at the Residence
14.15	Dr. Imre Pozsgay, Minister of State calls on The Honorable George Bush, President of the United States of America at the Residence	08.25	Depart for Budapest Ferihegy 1 Airport
15.15	Meeting with representatives of new political parties at the Residence	08.45	Arrival at the Airport
16.10	Depart for the Guest House		Farewell ceremony with military honors at the Airport
16.15	Arrival at the Guest House	09.00	Departure
18.45	Depart for the Residence		
19.00	Reception hosted by The Honorable George Bush, President of the United States of America at the Residence		
20.00	Depart for the Guest House		
20.05	Private dinner at the Guest House		

7. dokumentum: George H. W. Bush amerikai elnök budapesti látogatásának programja, 1989. július 11–12.
RETÖRKI Archívum, Vigh Károly-hagyaték, 75. doboz.

Jónás Róbert

Néhány gondolat Pozsgay Imre és a népi ellenzék kapcsolatához

A Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archívum alapvető céljai között szerepel az ahhoz való hozzájárulás, hogy a magyar társadalom megbízható tudással rendelkezzen az 1989-es politikai átmenetről, és hogy az átalakulásról hiteles és pontos képet őrizzen meg a nemzeti emlékezet. Mindehhez elengedhetetlen az időszak forrásdokumentumainak összegyűjtése és feldolgozása.

Az átmenet egyik meghatározó szereplője volt Pozsgay Imre, politikai tevékenységének nyomait a RETÖRKI Archívum számos irategyűttese őrzi. Mindezek mellett intézetünk az elmúlt időszakban egyedülálló lehetőséget kapott Pozsgay Imre magániratainak feldolgozására. Az alábbi dokumentumokat ebből az iratanyagból közöljük.

Az irategyűttes részét képezik a korabeli ellenzéki szervezetekkel, mozgalmakkal – így a Magyar Demokrata Fórummal – fenntartott kapcsolatának egyes dokumentumai is. Ennek a kapcsolatnak az egyik mérföldkövét az a találkozó jelentette, amely a mozgalmaként induló és később párttá alakuló MDF *genezise*-ként tarthatunk számon. Az MDF első sorban a népieket tömörítő politikai mozgalmaként történő megalakulása

a 1987. szeptember 27-i, Lakiteleken tartott tanácskozáshoz köthető, amelyre a hazai értelmiség számos képviselője mellett Pozsgay Imrét is meghívták. A találkozó egyik legfontosabb teljesítménye annak kimondása volt, hogy a nemzeti sorskérdések megvitatása közügy, amelyről mindenkinek joga van véleményt nyilvánítani. Szándékaik szerint a lakitelekiek a közgondolkodásra is hatni akartak, szerették volna minél szélesebb körben tudatni, hogy a közügyekről való gondolkodás nem a hatalom belügye, azt megvitatni mindenkinek joga van. A tanácskozás résztvevői úgy vélték, szükség van egy olyan fórumra, amely megteremti a hatalom és a társadalom közötti nyílt párbeszéd lehetőségét. Amit a népiek a hatalom és a társadalom közötti párbeszédként írtak le, az a konzervatív elit szemében annak a kádári alkunak a megbontását jelentette, amelynek jegyében a párt immár három évtizede kicsavarta a társadalom kezéből a közügyek formálásának jogát és lehetőségét. Ahhoz tehát, hogy a lakiteleki találkozó hatást érjen el, a nyilatkozatnak utat kellett találnia a nyilvánossághoz. Vitathatatlan azonban, hogy Pozsgay nélkül a lakiteleki találkozó, e nagy jelentőségű esemény a szélesebb nyilvánosság számára – Csurka István szavaival élve – csupán „titkos, földalatti szenzáció, földalatti társadalomrobbantás” maradt volna.¹

A korabeli nyilvánosság ellenőrzésére és szabályozására a párt kiemelt figyelmet fordított. Az MSZMP KB Tudományos, Közoktatási és Kulturális Bizottságának 1980. december 9-i, a belső ellenséges-ellenzéki, ellenzékiekieskedő csoportok tevékenységéről szóló határozata, amely

¹ Csurka István: A Magyar Demokrata Fórum '88-a. In: *Magyarország politikai évkönyve, 1988*. Szerk. Vass László, Sándor Péter, Kurtán Sándor. Budapest, R-Forma, 1989, [304–312.] 305.

részletekbe menően foglalkozott az ellenzéki aktivitás formáival, kizárta az elsődleges nyilvánosságból azokat, akik a második nyilvánosság (szamizdat, emigrációs sajtó stb.) csatornáit felhasználva publikálták gondolataikat („kettős publikálás” tilalma). A határozat elfogadását követő években számos író – például Csurka István, Konrád György vagy Tamás Gáspár Miklós és mások – publikálását korlátozták. Részben az ilyen körülményeknek, részben pedig a népi ellenzék általános álláspontjának köszönhetően, miszerint a politikai ellenvélemények kifejtésére lehetőség szerint a legális nyilvánosság tereit kell választani, kiemelt jelentősége volt annak, hogyan és milyen csatornákon jut el a híre a Lakiteleken történeteknek, és mennyire széleskörű nyilvánosságot kap az esemény.

Az elsődleges nyilvánossághoz való eljutásban kulcsszerepe volt Pozsgay Imrének, aki a *Magyar Nemzet*nek adott interjújában közölte a *Lakiteleki Nyilatkozat* szövegét. Az interjú a lakiteleki találkozó után mintegy másfél hónappal, 1987. november 14-én jelent meg *A közmegegyezés hajszálerei* címmel. Bár csaknem két hónapos késéssel, de a nyilatkozat végül eljutott a szélesebb nyilvánosság elé.

Pozsgay ezzel a lépésével a párt nyilvánossággal kapcsolatos álláspontját kerülte meg, és e puccsszerű lépéssel kényszerhelyzetbe hozta az MSZMP-t. Pozsgay Imre ellen belső vizsgálat indult, amelynek vezetésével Lázár Györgyöt és Lukács Jánost bízták meg. Az 1988 februárjában lezáruló eljárás végül elmarasztalta Pozsgayt, aki a vizsgálóbizottság véleménye szerint a tagság körében zavart keltett és politikai károkat okozott.

Csaknem öt hónap telt el a lakiteleki találkozó és a Pozsgayt elítélő fegyelmi

eljárás befejezése között, ezért joggal merülhet fel a kérdés, miért fektetett a párt ennyi időt és energiát egy renitens párttag rendszabályozásába. Feltehetően azért, mert az eljárás nem csupán egy párttag, sokkal inkább egy irányzat ellen folyt, amelyet ott és akkor a párton belül Pozsgay jelenített meg leginkább.

A Pozsgay Imre ellen indított belső vizsgálat – melynek néhány dokumentumát alább közöljük – nem csupán egy konkrét ügy nyomán indult belső fegyelmi vizsgálat, hanem az 1988 májusában megrendezett és a Kádár János leváltásához vezető pártértekezlet előkészülete is volt egyben. A vizsgálat alkalmat adott arra, hogy meggyengítsék vele a párton belüli reformerek táborát, amelynek legmeghatározóbb alakja Pozsgay volt. A szándék egyértelműen kirajzolódott már az 1987 nyarán benyújtott kormányprogrammal kapcsolatos vitákban is, amelynek során a másként gondolkodó értelmiség egy része – köztük tucatnyi párttag – levelet írt az akkori országgyűlési képviselőknek, azt kérve tőlük, ne szavazzák meg a programot. A KEB figyelmeztetésben részesítette őket, ami mutatta a párt irányvonalának keményedését a párton belüli elhajlókkal szemben.

A lakiteleki találkozóval kapcsolatban a párbeszédre, a nyilvánosság kiszélesítésére építő stratégia azonban a Pozsgay-interjúval eredményesnek bizonyult. Pozsgay, úgy is, mint az MDF párton belüli támogatója, túlélte az interjú okán indított politikai támadást. Az MDF aktivitása a következő évben a Jurta Színházban rendezett tanácskozások témáival és a második lakiteleki találkozóval mind eredményesebben volt képes tematizálni a közbeszédet. Rendezvényeikről egyre gyakrabban számolt be az első nyilvánosság, és nevük, céljaik bekerültek a köztudatba.

A HAZAFIAS NÉPFRONT
FŐTITKÁRA

Készült: 2 példányban

F e l j e g y z é s

Lukács János elvtársnak

a Magyar Nemzetben november 14-én megjelent interjúról

A korábban készített lakiteleki feljegyzés ügyében november 3-án megkerestem Lukács János elvtársat. Kértem, hogy az általam tett javaslatokról szülessen döntés. A lakiteleki nyilatkozat közléséről és a lakiteleki tanácskozás jegyzőkönyvének megjelentetéséről volt szó. Mivel ezek a kérdések közvetlenül Berecz János elvtárs felügyeleti területéhez tartoznak, ezért megemlítettem Lukács elvtársnak, hogy ha egyetért vele, akkor javaslataimmal megkeresem Berecz elvtársat. Lukács elvtárs ezzel egyetértett.

November 6-án találkoztam Berecz elvtárssal, akinek előadtam az előbb már említett javaslataimat. A jegyzőkönyv megjelentetésével kapcsolatos kérdések eldöntését elhalasztottuk. A lakiteleki nyilatkozattal kapcsolatosan Berecz elvtárs elképzelhetőnek tartotta, hogy egy általam a Magyar Nemzetnek adott interjúval oldjuk meg, de hozzátette, hogy célszerű lenne mind ezt az egyesületekről és az állampolgári kezdeményezésekről szóló, szélesebb körű kérdéscsoport kereteiben megtenni. Ezt a javaslatot elfogadhatónak tartottam és eszerint jártam el. Megkértem Soltész István főszerkesztő elvtársat, hogy a Magyar Nemzet egyik közeli számában adjon helyet egy ilyen interjúnak. Közöltem vele azt is, hogy minderről előzetesen megbeszélést

1. dokumentum: Pozsgay Imre feljegyzése Lukács János elvtársnak a Magyar Nemzetben november 14-én megjelent interjúról, 1987. november 20.

- 2 -

folytattam Berecz elvtárssal. Kértem, hogy jelöljön ki egy munkatársat, aki ezt az interjút felvehetné. A Magyar Nemzet főszerkesztője Tóth Gábor főszerkesztőhelyettest jelölte ki, akivel november 10-én az interjút elkészítettük.

A Központi Bizottság november 11-i ülésének szünetében Soltész elvtárs elmondta, hogy a készülő interjuról tájékoztatta a KB Agit.Prop.Osztályát. Én megkérdeztem, hogy egyeztessem-e még valakivel ezt a tervet, mire ő Lukács elvtársat említette. Mivel az ügyben én Lukács elvtárstól mentem Berecz elvtárshoz, ezt a lépést nem tartottam szükségesnek. Lukács elvtársnak azt ígértem, hogy az ügy fejleményeiről és a többi javaslat sorsáról ismételten keresem és tájékoztatni fogom. Erre még nem kerülhetett sor, hiszen november 13-án elutaztam Finnországba, ahonnét ma hajnalban érkeztem haza.

Budapest, 1987. november 20.

/ Pozsgay Imre /

MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT
KÖZPONTI BIZOTTSÁGA

Budapest, 1987. november 26.

P o z s g a y Imre elvtársnak
Hazafias Népfront Országos Tanács
főtitkárának
B u d a p e s t

Kedves Pozsgay Elvtárs !

A lakiteleki találkozón elfogadott nyilatkozatnak, a Magyar Nemzet november 14-i számában megjelent interjú keretében való közlése zavart okozott és negatív visszhangot váltott ki a párttagság körében.

A nyilatkozat közreadása a Titkárság véleménye szerint is sérti politikai érdekeinket. A pártszerűség és a nyíltság egyaránt megköveteli, hogy ezekben az ügyekben ne maradjanak homályos foltok, politikailag zavaró mozzanatok. Ezért szükségesnek tartjuk, hogy a jelenleginél pontosabb ismereteink legyenek a találkozó létrejöttének, az interjú és benne a nyilatkozat megjelenésének körülményeiről.

Bizva abban, hogy segítesz a felvetődött problémák mielőbbi körültekinthető tisztázásában, arra kérlek, hogy a Titkárság tájékoztatása céljából írásban válaszolj az alábbi kérdésekre:

- 1./ Mikor, milyen körben, milyen céllal fogalmazódott meg a lakiteleki találkozó gondolata, kitől kaptál oda meghívást? Tudomásunk szerint azt, hogy részt veszel a találkozón, mint befejezett tényt közölted Grósz Károly és Lukács János elvtársakkal. Nem világos, milyen megfontolások vezettek, amikor úgy döntöttél, hogy egy ilyen

- 2 -

jellegű politikai ügyben - a Központi Bizottság tagjától általában elvárható - előzetes konzultáció nélkül vállaltod a részvételt és az előadást?

2./ Hogyan történhetett meg, hogy a velünk szembenálló külföldi propaganda fórumokon olyan közlemények jelenhettek meg, mintha a kormányfő üdvözölte volna ezt az összejevetelt? Ha jól tudjuk, az interjúban is szerepelt egy utalás Grósz elvtárs üdvözlétére, s ezt csak a kefelevonatot korrektúrája során töröltetted.

3./ Nem értjük, hogy milyen megfontolások alapján tartottad szükségesnek és vállaltad a Lakiteleken elfogadott nyilatkozat nyilvánosságra hozatalát? Tudomásunk van róla, hogy a nyilatkozatot, a publikálás igényével, a szervezők megküldték Grósz elvtársnak, aki annak megjelenését - érvekkel alátámasztva - károsnak, ezért elfogadhatatlannak tartotta, s ezt Veled is közölte. Grósz elvtárs álláspontját akkor Te tudomásul vetted.

Lakitelek és a nyilatkozat ügyében a sajtónyilvánosságot, a vele folytatott beszélgetésen Lukács János elvtárs sem tartotta helyesnek és időszerűnek. Berecz János elvtárs, akit szintén megkerestél - s akinek egyetértésére, a főszerkesztővel való beszélgetés során hivatkoztál -, sem tett olyan kijelentést, ami a nyilatkozat publikálásával való egyetértésként volt értelmezhető. Sajnálatos, hogy ilyen előzmények után nem tartottad szükségesnek az elkészült interjú szövegét Berecz és Lukács elvtársakkal konzultálni, nem értjük miért döntöttél a nyilatkozat közzlése mellett?

A feltett kérdésekre adott mielőbbi írásos válaszodat várva, Lukács János elvtárssal együtt készségesen rendelkezésedre állunk, ha személyes beszélgetésre is igényt tartasz.

- 3 -

Végül engedj meg egy személyes megjegyzést is. Nem tudok egyetérteni azzal a véleményeddel, hogy a Lakitelek jellegű találkozók jelentik azt a fórumot, amelyeken, ha valaki nem vesz részt, tartósan deffenzívába szorul és kizárja magát a közéletből.

Elvtársi üdvözlettel:

/ Lázár György /

A HAZAFIAS NÉPFRONT
FŐTITKÁRA

Lázár György elvtársnak,
az MSZMP főtitkárhelyettese
B u d a p e s t

Kedves Lázár Elvtárs !

Különös volt látni, hogy fontos kérdéseket tartalmazó leveled dátuma: november 26. Ez a születésem napja. S még valami, 1950-ben tizenhetedik születésnapomon lettem a párt tagja. Ennek immár harminchét esztendeje. Rá egy évre, 1951. november 26-án községi párttitkárnak választottak tizennyolc évesen. Ezt látva már-már a számmisztika és fatalizmus bűvöletébe kellene esnem. De inkább arról van szó, hogy a pártnak nemcsak szüksége van személyiségekre, hanem igényli és érvényesíteni is tudja azokat évtizedeken keresztül. Aki ide belép, annak nem kell a kalucsnival és az esernyővel együtt a személyiségét is az előszobában hagynia, otthon érezheti magát.

Mindezt a születésnapi levél váltotta ki bennem. A továbbiakban törekszem tárgyilagos, pontos választ adni a feltett kérdésekre.

Valóban, segíteni szeretnék a felvetődött problémák tisztázásában. Ha mégis maradnak megválaszolatlan kérdések, akkor csakis az az oka, hogy nem tudom rájuk a választ.

1/ Arra, hogy mikor, milyen körben fogalmazódott meg a lakiteleki találkozó gondolata, nem tudok válaszolni. Csak azt tudom, hogy kik hívtak meg. Nevüket, s a találkozó céljával kapcsolatos elképzeléseiket leírtam abban a feljegyzésben, amelyet október 19-én készítettem Lukács János elvtársnak.

- 2 -

Mindezt azzal szeretném kiegészíteni, hogy én magam nem tartozom sem a találkozó kigondolói, sem szervezői közé. Ezt pedig azért mondom, mert bizonyos rosszindulatú értelmezések szerint a népfrontnak és nekem kellett volna gondoskodni a megfelelő tájékoztatásról Lakitelek ügyében. Aki ismeri sajtóirányítási viszonyainkat, jól tudja, hogy ez mennyire nevetséges és farizeus beszéd.

Az előbb említett feljegyzésben azt is megírtam, hogy a döntésemről, mint befejezett tényről tájékoztattam Lukács János és Grósz Károly elvtársat. Hogy miért éppen őket, ezt talán nem kell ismételtén indokolnom, és hogy ők mit kezdtek a tőlem kapott információval, arra én nem tudhatom a választ. Csak gyanitom, hogy felmérték, mint magam is, milyen politikai kárral járna intézkedéseket tenni egy olyan találkozó ellen, amely nem ellenséges összejövétel, de amelyet már nem a párbeszéd szellemében tartanának meg, ha nem megyek el vagy ha fellépnek ellene. Előbbi feljegyzésemben sem hallgattam el, hogy Grósz elvtársnak voltak előzetesen kételyei, fenntartásai a találkozóval és vállalt szerepemmel kapcsolatban.

Azt is megírtam már, miért vállaltam egyedül, konzultáció nélkül a döntést és az előadást. Megismétlem: így láttam a legelőnyösebbnek a pártra nézve, a párbeszédre nézve. Megbízatásomból, feladatomból következik, hogy naponta kell önállóan, minden konzultációs lehetőség nélkül fontos, néha hasonlóan kényes politikai ügyekben dönteni. Ilyenkor, úgy vélem, nem a konzultáció az igazi kapaszkodó, hanem a megbízatással járó bizalom, s az elkötelezettség.

2/ A külföldi propaganda fórumok közleményeire nincs befolyásom. Nem tudom azt sem, hogyan és kiktől szerzik információikat. Megfigyeltem, hogy néha egészen jól tájékozottak. Például én nem lehettem rajta mint KB tag és a népfront főtítkára azok listáján, akik elolvashatták a Politikai Bizottság határozatát az ellenzékéről. Végül a teljes szöveghez

- 3 -

hozzá juthattam a Párizsban megjelenő Irodalmi Újságból. Ki tudja, hogyan volt ez lehetséges?!

Minden esetre Grósz elvtárs lakiteleki üzenetéről kissé hamis volt az információjuk. Szó sem volt üdvözlésről. Grósz elvtárs előbb már említett találkozásunk alkalmával kijelentette: kész a párbeszédre minden konstruktív erővel, amely a kibontakozás útját keresi. Megkérdeztem, hozzájárul-e ennek kijelentéséhez a találkozón. Ő igennel válaszolt. Így én az előbb idézett mondatát továbbítottam a lakiteleki összejövetel résztvevőinek.

Ugyanez szerepelt az interjúban is. A sajtóetika normái szerint kéziratot vagy meg nem jelent írást senkinek nincs joga nyilvánosan bírálni. Mégis, hogy a tájékozódást megkönnyítsem, felidézem a meg nem történtet. Ime, a kihagyott rész:

"Kérdés: Érdekes következtetések származtak abból, hogy Ön referátuma elején átadta a résztvevőknek Grósz Károly miniszterelnök üzenetét. Mi volt ez?

Válasz: - Készülve az előadásra, bizonyos tájékozódási szándékkal megkerestem Grósz Károly miniszterelnököt. Ez a találkozó ugyanis nem sokkal az Országgyűlés őszi, szeptemberi ülésszaka után volt, és feltételezem, hogy ez a találkozó rendezni óhajtja viszonyát a kormány programjával. Ezért kérdeztem meg a miniszterelnököt, hogy ő hogyan gondolkodik egy ilyen összejövetelről, vitáról. S az országgyűlés ülészakán elhangzottakat következetesen vállalva, lényegében azt mondta, erősítette meg, hogy az ország stabilitását szolgáló minden konstruktív erővel hajlandó a párbeszédre. És én ezt adtam tovább az összejövetel résztvevőinek". - Eddig a kihagyott rész. A kihagyása mellett pedig azért döntöttem, mert még a látszatát is kerülni akartam a közvélemény előtt, hogy Grósz elvtárssal takarózom Lakitelek ügyében.

- 4 -

3/ A lakiteleki nyilatkozat közlésére már első (1987. október 19.) feljegyzésemben javaslatot tettem. Hosszú ideig erre, sürgetésem ellenére semmiféle választ nem kaptam. Grósz elvtárssal a lengyelországi útja előtti napokban találkoztam. Ő ismertette a választ, amelyet a lakiteleki nyilatkozat megjelentetését kérőknek adott. Én ezt a választ az ő szempontjából teljesen helyénvalónak tartottam. Úgy véltem, hogy egy kormányfőtől mégsem lehet elvráni ennek a nyilatkozatnak a közlését. De azt is megmondtam, hogy nem mondok le a nyilvánosságra hozatal szándékáról. Akkor úgy éreztem, ő is megértette az én helyzetem sajátosságát.

Véleményem szerint csak napok kérdése volt, hogy mikor jelenik meg külföldi sajtóorgánumban, rádióadásokban a nyilatkozat. Már megkezdődött az előkészítése Lakiteleken egy nemzetközi sajtókonferenciának, melyen a fő téma a nyilatkozat lett volna, eljuttatva külföldi adók útján minden otthonba, ahol rádiót hallgatnak. Elhangzott volna a vád, hogy a hatalom visszautasítja a párbeszédet az ország esélyeiről, ami gyengeségéről és gyávaságáról tanuskodik. Mivel sem a párbeszédre alkalmatlannak, sem gyávának nem tartom magunkat, ezért elfogadtam a kihívást. Szokatlansága, sok vitát kiváltó hatása ellenére azt gondolom, hogy a gyakran csak szólamként hangoztatott vitakészségünknek az ilyen "meredek" vállalkozások adják meg a hitelét. Ezért döntöttem a nyilatkozat közlése mellett.

November 20-i feljegyzésemben pontosan leírtam, hogyan zajlott le a beszélgetés Lukács János és Berecz János elvtárssal. Ehhez még csak annyit tehetek hozzá, hogy az arra illetékes elvtársak a KB-ban pontosan tudták, hogy készül velem az interjú, s azt is hogy Lakitelekről szól. Máig felfoghatatlan számomra, hogy a sajtó éber vigyázóinak - máskor sokkal kisebb dolgokon is megakadó tekintete - miért lanyhult el éppen ebben az esetben. De erre megintcsak nem nekem kell tudnom a választ.

- 5 -

Szeretném végül kijelenteni, hogy senkinek semmiféle ígéretet nem tettem a közlésre. Ellenkezőleg, Lakiteleken a nagy nyilvánosság előtt háritottam el az erre vonatkozó ajánlatot. Csak később jutottam arra a gondolatra, hogy ezt jobb lenne itthon közölni.

Kedves Lázár Elvtárs ! - Leveled elején emlited, hogy a lakiteleki nyilatkozat közlése a velem készült interjú keretében zavart okozott és negatív visszhangot váltott ki a párttagság körében. Úgy hiszem, ez így túlzottan sommás ítélet. Nekem ennél jobbak a tapasztalataim. Arról nem is beszélve, hogy ennél sokkal nagyobb jelentőségű dolgok zavarják ma a párttagságot, ám ennek kifejtése túllépi mai levelem kereteit. Úgy ítélt meg, hogy a nyilatkozatot elhallgatása sértette volna igazán politikai érdekeinket.

Szeretnék személyes észrevételeidre is válaszolni. A közéletéről szóló kijelentésemmel nem akartam senkit megbántani. Elvtársaimat kívántam felrázni, hogy ne dugják homokba a fejüket, hanem nézzenek szembe olyan társadalmi tényekkel, amelyek léte nem függ tőlünk, de amelyeket vitában elvi politikával kezelni és integrálni lehet. A népfrontban erre tettünk minden társadalmi rétegben, munkások között is kísérletet. Nem is eredménytelenül. Én csak azokról beszéltem elmarasztalóan, akik semmiféle személyes kockázatot nem vállalnak az ügyért. Nem az a gondjuk, hogy meggyőzzenek valakit, hanem, hogy velük semmi baj ne történjen.

Még valamit szeretnék szóvá tenni. A KB és a HNF egymásik vezető funkcionáriusának viselkedését. Olyanokról beszélek, akik most elérkezettnek látják az időt a leszámolásra. Hamisításaikkal és célzott "információkkal" valójában nem nekem ártanak - talán még használnak is erkölcsileg - hanem a párt tekintélyének. Némelyik megnyilvánulásuk a párt történetének legsötétebb korszakára emlékeztet. Kár lenne súlyos ügyeinket ilyen, mozgalmunkat lealacsonyító, elfajulásához vezető eszközökkel kezelni. Megnevezni itt én most

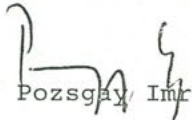
- 6 -

azért nem kívánom őket, mert hátha ezzel hátráltatom már régóta időszerű leváltásukat. Azt azonban joggal kérhetem, hogy a Titkárság fékezze le buzgalmukat, mert ártanak.

Végül szeretném én is kifejezni készségemet arra, hogy Lázár elvtárssal, Lukács elvtárssal közösen beszéljük meg a lakiteleki találkozó ügyét és minden mást, ami fontos és időszerű.

Budapest, 1987. december 7.

Elvtársi üdvözlettel:

/ Pozsgay Imre /

MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA

Szigoruan bizalmas!

Készült: 3 pld-ban

F e l j e g y z é s

=====

Pozsgay Imre elvtárssal, a HNF főtitkárával
1987. december 9-én folytatott beszélgetésről

Jelen voltak: Lázár György és Lukács János elvtársak.

A beszélgetésen:

- Pozsgay elvtársnak, a lakitelki találkozóval kapcsolatos interjúja megjelenésének a körülményeiről,
- Pozsgay elvtárs levelének arról a kitételéről, hogy "a KB-ban és a népfrontban vannak olyan vezető funkcionáriusok, akik most elérkezettnek látják az időt a leszámolásra", /kértük, nevezze meg a hivatkozott funkcionáriusokat/,
- az interjú fogadtatásának megítéléséről,
- Pozsgay elvtárs eljárásával kapcsolatos véleményünkről volt szó.

1. Pozsgay elvtárs - hivatkozva október 19-i, november 20-i és december 7-i keltezésű leveleiben/feljegyzéseiben/ foglaltakra elmondta: Lakitelek ügyében az ő véleménye egy vélemény. Személy szerint ő nem ^{volt} találkozó szervezője, ha a meghívásra nemlegesen válaszol, a találkozó akkor is létrejött volna. A Titkárság reagálása benne rossz érzést váltott ki, mert úgy érezte, az interjú megjelenésével összefüggésben Berecz János elvtárssal a szükséges egyeztetést elvégezte. Pozsgay elvtárs ezzel kapcsolatban elmondta: november 4-én telefonon felhívta Berecz elvtársat - tudva ugyan, hogy a KB ülésre készül - személyes találkozót kért azért, hogy Lakitelekről és annak nyilvánosságáról szót váltsanak. A beszélgetésre november 4-én 8.00 órakor került sor Berecz elvtársnál. E beszélgetésen Berecz elvtárs egyetértett az interjúval, benne a nyilatkozat megjelentetésével, ehhez még azt a tanácsot adta,

- 2 -

hogy Lakitelekről, az ott elfogadott nyilatkozatról úgy kellene szólni, hogy más témákkal is - pl. egyesületekkel foglalkozni - és abban elhelyezni Lakitelket. Az interjú megjelenésének napja, november 14-e nem került szóba a beszélgetésen.

2. Pozsgay elvtárs levelében Lakatos Ernő elvtársra, "az agit. prop. részlegére" nevek nélkül, és Ribánszki Róbert elvtársra célzott. Elmondása szerint Lakatos elvtárs és munkatársai több fórumon személyileg is támadták őt, mint aki megzavarta a pártegységet, háttatámadta az ideológiával foglalkozó KB-anyagot. Ribánszki elvtárs több esetben - így a pest megyei népfront aktívák értekezletén, és a népfront apparátus egyik pártcsoportjában - durva kirohanásokat intézett ellene.
3. Pozsgay elvtársnak elmondtuk: az interjú megítélése nem egységes. A pártközvéleményben zavart okozott, különösen annak ismeretében, hogy az önálló, egyeztetés nélküli fellépése volt. Hiba, hogy nem konzultált a lakitelki találkozón való részvételtől, és érdemben az ezzel kapcsolatos interjú tartalmáról, és annak okairól. A népfront főtitkári beosztást és a KB tagságot nem lehet mechanikusan szétválasztani, ezért a nyilvános fellépés előtt szükséges a konzultáció minden olyan kérdésben, amelyben nincs még kialakult álláspont a pártban.
4. Pozsgay elvtárs végül elmondta: sajnálja, hogy fellépése félreértésre adott okot, s nem szeretné, ha ennek megítélése ítélettel zárulna. Ő az ország helyzetéből indult ki, abból, hogy minden emberért harcolni kell, - ennek a lehetősége Lakitelken megvolt. /Monorra nem ment volna el./ Saját politikai megfontolása célját elérte, ugyanis Lakitelken együttműködési szándék jött létre, az ellenzék soraiban zavar keletkezett. Használni akart, amikor egy sajátos helyzetkezelésbe fogott. Tudomására jutott, hogy a lakitelkiek egy nemzetközi sajtóértekezletet hívtak össze nyilatkozatuk közzététele céljából, mivel addig a nyilatkozat közzétételét senki sem vállalta. Ekkor döntött úgy, hogy a nyilatkozatot az interjú keretében, a Magyar Nemzetben november 14-én nyilvánosságra hozza. Ez a lépés - véleménye szerint - helyes volt, mert a nemzetközi sajtóértekezlet így értelmét veszítette, és azt szervezői le is mondták.

Budapest, 1987. december 14.

/ Lukács János /

E M L É K E Z T E T Ő

Pozsgay Imre elvtárssal 1987. december 16-án folytatott beszélgetésről

Jelen voltak: Lázár György és Lukács János elvtársak

A találkozó Pozsgay elvtárs kérésére jött létre. Itt Pozsgay elvtárs elmondotta: végig gondolva mindazt, ami a Lakitelek ügyében történt és a legutóbbi - december 9-i - beszélgetésünk tartalmát;

- egyetért és elfogadja, hogy az érintett kérdésekben érdemben kellett volna, és hasonló ügyekben, a jövőben is kell és szükséges konzultálni. Megértést kér, amennyiben lépése -a lakiteleki találkozón való részvétel, és az ott elfogadott nyilatkozat közzététele - szándéka ellenére félreértésre adott okot /megjegyzi: Berecz János elvtárssal az interjúról a korábban említett módon és formában konzultált. Az interjú szövegét ugyanakkor Berecz elvtárs valóban nem látta, és a megjelenés idejéről sem beszéltek./
- Utólag is úgy érzi, hogy az interjú, benne a nyilatkozat nyilvánosságra hozatala inkább haszonnal, mint kárral járt.
- Újólág sérelmezte - most Berecz elvtársat is megnevezve, aki a Magyar Televíziónál személyét és nézeteit támadta - az ellene indított rágalom-hadjáratot, mert az árt a pártnak. Kérte, hassunk oda, hogy a rágalom-hadjárat befejeződjék és pártszerű keretek közt folytatódjék az együttműködés és a fellépés a párt politikájának képviselésében.

Pozsgay elvtárs felvetéseivel egyetértettünk, azzal a megjegyzéssel, mely szerint az interjú ilyen körülmények között és formában történő megjelenése a mi tapasztalataink és felfogásunk szerint zavart okozott és politikai kárral járt.

Pozsgay elvtárs megjegyzésünket tudomásul vette.

Lukács János
/Lukács János/

Bizalmas!

KJ/86/1987.

Feljegyzés Lázár György és
Lukács János elvtársak részére.

Csatoltan küldök három levelet /tájékoztatás és az iratokhoz való csatolás céljából/, amelyek a lakiteleki találkozóról szóló, a Magyar Nemzet november 14-i számában megjelent Pozsgay-féle interjú mellék elágazása.

Az iratokat Berecz elvtárs küldte Katona István elvtársnak, aki nekem bemutatta.

A dolog lényege: Teszár József elvtárs írt egy reflexiót az interjura Soltész István főszerkesztő elvtársnak, kérve, hogy a lap adja le. Soltész elvtárs megküldte a levelet Pozsgay elvtársnak, aki a levél publikálását elutasította. Soltész elvtárs az ügyről – az anyagot is megküldve – jelentett Berecz János elvtársnak.

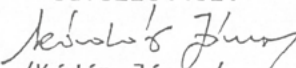
Még ide tartozik: Lakatos elvtárs javasolta Soltész elvtársnak, Teszár elvtárs levelét az olvasói levelek között publikálják. Ez az intervenció – az össze-vissza intézkedések menetében – Soltész elvtárs részéről érdemi válasz nélkül maradt.

Az anyag jól mutatja Soltész főszerkesztő lehetetlen helyzetét, Pozsgay elvtárs hozzáállását, s még inkább az ezen a vonalon kialakult "ügyintézés" módját.

1987. december 22.

4 db. melléklet

Üdvözlettel:

/Kádár János/

L. Kádár J. 1987. 12. 22.

Zakariás J. 1987. 12. 23

SZIGORUAN BIZALMAS!

Készült: 1 gépelt és
25 sokszorosított
példányban

J e l e n t é s

a Politikai Bizottságnak
a Magyar Nemzet 1987. november 14-i számában közölt,
a "Közmegegyezés hajszálerei" című interjú ügyében
folytatott vizsgálatról

Pozsgay Imre elvtárs a "Közmegegyezés hajszálerei" címmel interjút adott a Magyar Nemzet 1987. november 14-i számában. Az interjú, amely az állampolgári öntevékenységgel és a lakiteleki értelmiségi találkozóval foglalkozott, tartalmazta az ott elfogadott nyilatkozatot is.

A lakiteleki nyilatkozatban megfogalmazott helyzetelemzés - amely szerint: "A magyarság történelmének egyik súlyos válságába sodródott. Népmozgalmi erejében megroppant, önhitében és tartásában megrendült, kohéziójának kapcsai tragikusan meglazultak, önismerete megdöbbenően hiányos. Összeomlással fenyegető gazdasági válságnak néz elébe. A magyar etnikumot példátlan széttagoltság sújtja. Nemzetünknek nincs közösen vállalható jövőképe. ...A politikai és társadalmi szervek jelenlegi rendszerében nincs biztosítva az önálló és független nézetek kifejtése. Ezért javasoljuk egy magyar demokrata fórum létrehozását, amely a folyamatos és nyilvános párbeszéd színtere lehetne." - elfogadhatatlan. Nem fogadható el Pozsgay elvtársnak a magyar demokrata fórum létrehozására vonatkozó álláspontja sem /"Ami pedig a magyar demokrata fórum létrehozását illeti, azt hiszem, ennek működéséhez a legjobb feltételeket éppen a népmozgalom tudná ma megteremteni"/.

Pozsgay elvtársnak az említett találkozón való részvétele, szerepvállalása, majd az, hogy közreadta a nyilatkozatot, valamint a nyilatkozat tartalmához való viszonya a párttagság körében és a

- 2 -

közvéleményben zavart keltett, politikai kárt okozott. Mindezekre figyelemmel a Politikai Bizottság szükségesnek tartotta az interjú megjelenésével összefüggő körülmények tisztázását.

Az ügyben, a Titkárságtól kapott megbízás alapján eljárva, Pozsgay elvtárstól a tisztázandó kérdésekre levélben kértünk írásos választ. Miután választ kézhez vettük, két ízben személyes beszélgetést is folytattunk vele. Meghallgattuk Soltész István elvtársat, a Magyar Nemzet főszerkesztőjét, Lakatos Ernő elvtársat, az Agitációs és Propaganda Osztály vezetőjét és az osztály sajtóirányítással foglalkozó munkatársait. A vizsgálódás eredményének lényege a következőkben foglalható össze:

- 1./ Pozsgay elvtárs Lakiteleken elzárkózott a nyilatkozat közreadásának elvállalásától. Elhatározását - mint mondotta - azért változtatta meg, mert tudomására jutott, hogy a szervezők a nyilatkozat nyilvánosságra hozatala céljából sajtókonferenciát hívtak össze. Úgy vélte, segít azzal, ha a nyilatkozatot - annak egyes tételeivel polemizálva - a sajtókonferenciát megelőzve mi ismertetjük meg a közvéleménnyel.
- 2./ Pozsgay elvtárs, aki "a körülmények hatására" úgy döntött, hogy Lakitelek ügyében interjút ad, e szándékát ugyan jelezte, de elmulasztotta, hogy az interjú tartalmáról, a megjelenés időpontjáról konkrét formában konzultáljon.
- 3./ Berecz János elvtárs tudott arról, hogy Pozsgay elvtárs interjút készül adni, amiben "Lakitelekről is szó lesz", de konkrétan nem tájékozódott és másnak sem jelezte, hogy e tárgyban interjú készül a Magyar Nemzet számára.
- 4./ Az Agitációs és Propaganda Osztály egyes munkatársai szintén tudtak Pozsgay elvtárs szándékáról és ismerték az interjú megjelenésének tervezett dátumát is. Az általuk ismert - mint utóbb kiderült, eléggé felszínes - információk alapján azonban úgy gondolták, hogy az interjú körül minden rendben van.

- 3 -

5./ Soltész elvtárs - aki jóváhagyta az interjú szövegét - nem ellenőrizte, hogy annak tartalmát rajta kívül még ismer-e valaki.

Pozsgay elvtárs magatartását, az általa ismertetett indítékokat figyelembe véve is, el kell marasztalni. Ilyen és hasonló ügyekben nem fogadható el, hogy a Központi Bizottság tagja túltegye magát az érvényes normákon és önálló döntésével kész helyzetet teremtsen. A konkrét esetben ez vonatkozik a Lakiteleken való részvételére, szerepvállalására, az interjú és különösképpen a Lakiteleken elfogadott nyilatkozat közreadására. Pozsgay elvtárs eljárása annál inkább hibáztatható, mert ismert volt előtte Grósz Károly és Lukács János elvtársaknak a nyilatkozat közzétételét elutasító álláspontja.

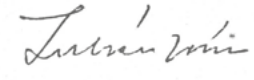
A beszélgetések során Pozsgay elvtárs elismerte, helytelen volt, hogy nem konzultált és a jövőre nézve elfogadja: az ilyen kényes ügyekben nem mellőzhető az érdemi konzultáció és az egyeztetés lépés. Annak a véleményének is hangot adott, hogy az interjúnak, a nyilatkozat közreadásának nem csak negatív visszhangja volt. Elmondta, hogy lépéseinek megítélésénél megértést kér, mert használni és nem ártani akart.

Javasoljuk: a Politikai Bizottság a jelentést vegye tudomásul. Erősítse meg a Titkárságnak azt az állásfoglalását, hogy a lakiteleki nyilatkozat közreadása politikai kárt okozott.

Pozsgay elvtársat részesítse figyelmeztetésben. Hívja fel figyelmét, hogy hasonló súlyú ügyekben a Központi Bizottság illetékeseivel folytatott előzetes konzultáció során egyeztetett álláspont szerint járjon el.

Budapest, 1988. február 2.

/ László György /

/ Lukács János /

Madácsy Tamás

Az oral history kutatásról

A Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archívum (RETÖRKI) megalapításától kezdődően fontos feladatának tartotta, hogy az eljövendő nemzedékek és a kutatók számára megörökítse azoknak a kortanúknak a visszaemlékezéseit, akik a rendszerváltozás eseményeinek fősodrában voltak. Intézetünkben ezért 2014-től kezdve az oral history módszerével felvett videóinterjúk gyűjtése és feldolgozása elsősorban célzott, tematikus vidékkutatások keretében valósul meg. Olyan megszólalókat kerestünk fel, akik a folyamatok irányítói vagy szemtanúi voltak, és azokról képesek hitelt érdemlő módon beszámolni. A videóinterjú formájában rögzített emlékek révén a történészek elengedhetetlenül fontos adalékokhoz juthatnak; a szélesebb közvélemény számára pedig a beszélgetésekből több esetben riportfilmeket készítettünk.

A RÉSZLEGES KÁRPÓTLÁS EMLÉKEZETE

A vidékkutatások sorában elsőként a rendszerváltást követő 1991. évi XXV. törvény alapján végrehajtott részleges kárpótlási folyamat feltárása került górcső alá. A feladatra az Intézet két munkatársa, Dr. Juhász-Pintér Pál és Madácsy Tamás kapott megbízást, akik Havasi Dániel és Halper Dávid operatóri munkájával kiegészülve készítették el az interjúkat. A magánosításról, azon belül is elsősorban a mezőgazdasági termelőszövetkezetek, állami gazdaságok létrehozásakor államosított termőföldek privatizációjáról, a földárverésekről, valamint a kárpótlási jegyek felhasználásának módjáról országszerte több mint félszáz

megszólalóval készültek interjúk. A beszélgetések az alábbi főbb témakörök szerint rendszerezhetők:

Az egykori szocialista mezőgazdasági termelőszövetkezetek elnökeivel, valamint főbb tisztségviselőivel készült videóinterjúk.

A termelőszövetkezetek gazdasági szervezetté történő átalakítása kapcsán az egykori termelőszövetkezeti tagokat kérdeztük a szövetkezet vagyonból történt részesítéséről, valamint a magánosítás konkrét folyamatáról.

A kárpótlási jeggyel rendelkezők a kárpótlási jegyek értékesítésére, valamint a jegyek termőföld-árveréseken való felhasználására emlékeztek vissza.

A földárverések egykori résztvevői az előkészületekről, a megelőző egyeztetésekről, az árverések megrendezéséről és lefolyásukról, az azokon tapasztalt visszasságokról számoltak be.

A kárpótlási folyamat kárvallottainak és nyerteseinek közlései.

Különösen megrázó volt, hogy a megszólalókban az interjúk több alkalommal is felszínre hozták az ötvenes évek

kommunista terrorja során elszenvedett sérelmeiket. A súlyos fizikai és lelki traumákat átélt kortanúk korábban nem beszéltek ezekről nyilvánosan, így bízhatunk abban, hogy egyfajta feloldásként is hathatott számukra a „kibeszélés” effajta lehetősége.

A részleges kárpótlást vizsgáló vidékkutatás során felvett videó-interjúkból 2015-ben két riportfilm készült (Havasi Dániel–Madácsy Tamás: *Adalékok a kárpótlás történetéhez*, valamint Dr. Juhász-Pintér Pál–Halper Dávid: *Földügyek*).¹

A BORSODI IPARVIDÉK PRIVATIZÁCIÓJÁNAK ORAL HISTORY KUTATÁSA

2015-ben további huszonkét *oral history* interjút vettünk fel a szocialista nehézipari üzemek privatizációjának témakörében. A kutatás Borsod-Abaúj-Zemplén megyében zajlott. Az interjúk a Miskolc-Diósgyőrben lévő egykori Lenin Kohászat Művek (LKM), a Diósgyőri Gépgyár (DIGÉP), valamint az egykori Ózdi Kohászati Művek (OKM) korábbi főbb tisztségviselőivel, mérnökeivel, kereskedelmi vezetőivel és munkásaival készültek. Külön kiemelendő az LKM két korábbi vezérigazgatójával, Drótos Lászlóval és Tolnay Lajossal készült összefoglaló beszélgetések. Az ebben a kutatásban készült *oral history* anyag alapjául szolgált; a beszélgetések anyagát Lóránt Károly *Az acélváros végnapjai* című könyvében dolgozza fel, ami a RETÖRKI Könyvek sorozatban 2017-ben jelent meg.

Az interjúkból 25 perces riportfilm összeállítás készült, melyet 2016. január 15-én, Miskolcon mutattunk be a témában a RETÖRKI által szervezett kerekasztal-beszélgetésre meghívott kortanúk és újságírók előtt.²

A MAGYAR DEMOKRATA FÓRUM VIDÉKI TÖRTÉNETE

A 2016-ban megkezdett vidékkutatásunk a hazai rendszerváltást előkészítő politikai mozgalmak és pártok megszerveződésére, elsősorban a Magyar Demokrata Fórum vidéki szervezeteinek létrejöttére irányult. Munkánkat (már a szervezés időszakában is) elősegítette, hogy a RETÖRKI, valamint Bíró Zoltán főigazgató – és egyben az MDF első ügyvezető elnökének – neve egyfajta hitelességet biztosított számunkra az interjúalanyok megkeresésekor. Az MDF vidéki alapítóival, a megyékben tevékenykedő fő szervezőkkel, valamint a mozgalom, majd párt kezdeti tagjaival rögzítettünk visszaemlékezéseket. Az egységes kérdéssor alapján végzett kutatás során közel hetven interjút vettünk fel az ország szinte összes megyéjében. A megszólalókat elsősorban településük 1988. őszi politikai, társadalmi légköréről kérdeztük, amikor is – a második lakiteleki találkozót követően – a tényleges helyi szervezet megalapítására sor került.

A kutatás során választ kerestünk arra, hogy mekkora volt a résztvevők mozgásteret; milyen témák mentén zajlott az a pezsgő közéleti diskurzus, ami oda vonzotta az érdeklődőket; milyen érzéseket váltott ki a jelenlévőkből az olyan, korábban tabunak számító témák megvitatása, mint az 1956-os forradalom és annak leverése, az azt követő megtorlás vagy a határon túli magyarok helyzete. Arra is kíváncsiak voltunk, hogy mi készítette az embereket arra, hogy dacolva a megélhetésüket fenyegető veszélyekkel, saját anyagi forrásaikat sem kímélve, önkéntes alapon szervezzék ezt a kibontakozó társadalmi mozgalmat.

¹ A filmek megtalálhatók a RETÖRKI Archívumának honlapján: http://archivum.retorki.hu/archivum/oral_history (Utolsó letöltés: 2019. 09. 11.).

² Az ezekből az interjúkból készült rövidfilm *Borsodi kohászattal kapcsolatos interjúrészletek* címmel szintén megtalálható a RETÖRKI Archívumának honlapján: Uo.

Kutatásunk során tehát elsősorban nem a Magyar Demokrata Fórum vezető politikaival, hanem az úgynevezett „egyszerű” szimpatizánsokból a mozgalom, majd párt tagjaivá és szervezővé váló személyiségekkel vettünk fel beszélgetéseket. Azokkal, akik lakóhelyükön – a szervezés miatt nem egy esetben egzisztenciájukat is kockára téve – aktív résztvevőként éltek

át a rendszerváltás folyamatát.³

³ Az interjúkból folyóiratunk is közölt részleteket: Juhász-Pintér Pál–Madácsy Tamás: Rendszerváltás „alulnézetből”. Az MDF helyi szervezői az 1990-es választási kampányról. *Rendszerváltó Archívum*, 2018. március, 28–36.; Juhász-Pintér Pál–Madácsy Tamás: „Úgy tetszik, beszélni már szabad”. Visszaemlékezések a Magyar Demokrata Fórum szervezeteinek 1989. március 15-ei ünnepléseire. *Rendszerváltó Archívum*, 2019. március, 43–50.

A Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archívum oral history gyűjteményében jelenleg közel háromszáz interjút őrzünk, amelyek elhelyezése, utógondozása és kutathatóvá tétele gondos körütekintést igényel. A RETÖRKI alapítása óta több projektalapú és megbízásos interjúgyűjtés folyt, valamint belső munkatársak kutatásai során szintén számos interjú került az Archívum őrzetébe.

Az interjúk jelenleg a következő fondstruktúrába kerültek besorolásra (zárójelben a főbb közreműködő kutatókat jelezzük):

OH.1. Borsodi kohászattal kapcsolatos kutatási program interjúi (Madácsy Tamás, Havasi Dániel)

OH.2. Taxisblokáddal kapcsolatos kutatási program interjúi (Riba András László, Szekér Nóra, Nagymihály Zoltán, Havasi Dániel, Kőrös Annamária, Madácsy Tamás)

OH.3. Az MDF vidéki története kutatási program (Madácsy Tamás, Havasi Dániel, Juhász-Pintér Pál, Halper Dávid)

OH.4. Kárpótlással kapcsolatos interjúk (Madácsy Tamás, Havasi Dániel, Juhász-Pintér Pál, Halper Dávid)

OH.5. Ötvenhatosok a rendszerváltás éveiről (TVP Stúdió interjúi)

OH.6. MDF kutatás interjúk (Szécsi Árpád)

OH.7. KDNP kutatás interjúk (Szécsi Árpád)

OH.8. RETÖRKI munkatársak interjúi

OH.9. Egyéb, vegyes interjúk

OH.10. Németországi interjúk (Szekér Nóra, Nagymihály Zoltán)

OH.11. Kárpátaljai interjúk (Nagymihály Zoltán, Izing Máté)

OH.12. Bíró Zoltán életútinterjúk (Szekér Nóra kutatása – nem kutatható)

OH.13. FKgP interjúk (Kávássy János Előd, Nagymihály Zoltán)

A borsodi kohászat privatizációjáról, valamint a taxisblokáddal történetéből már készült önálló kötet a RETÖRKI gondozásában, míg előkészület alatt áll egy Rendszerváltás Kárpátalján munkacímű könyv is, amelyek készítésekor a szerzők felhasználják az oral history gyűjteményben őrzött interjúkat.

PÁLINKÁS BARNABÁS

Halmy Kund

Hídverés kelet felé

A hagyományos kultúra újjáépítésének lehetőségei a posztkommunista térségben a rendszerváltozást követően

A következő írásban a kilencvenes évek tradicionális kulturális kibontakozását kívánom nagy vonalakban bemutatni: azt az örvendetes folyamatot, amely azóta is tart Magyarországon és a tőlünk keletebbre fekvő országokban. Olyan közös jelenségeket szeretnék megragadni, melyek jól jellemzik a rendszerváltozásokat követő évtizedeket. Mindezeket néhány személyes tapasztalattal is igyekszem alátámasztani.

A NEMZETI KULTÚRA MEGERŐSÖDÉSE

A folyamatban első helyen áll a nemzeti kultúra általános felértékelődésének kérdése, mely egyszerre jól érzékelhető, szimbolikus, valamint társadalmi, jogi és természetesen politikai eseményekkel járt együtt. Az 1990-es évek eseményei nem pusztán a politikai élet felsőbb szinterein eredményeztek hatalmas változásokat. A friss levegőhöz jutó országok sorra tartthattak szabad, független választásokat, melyek során többpárti parlamentek alakultak, az alkotmányok kiegészültek vagy újraformálódtak, a jogrend demokratizálódott és a gazdaság piaci formája kezdett érvényesülni. Természetesen ennek időbelisége országonként változott, de jellege Csehországtól a belső-ázsiai térségig sok hasonlóságot mutatott.

Az új keretek között megerősödtek Kelet-Közép-Európa országai és a Szovjetunió utódállamai, illetve ugyanekkor zajlott önazonosságuk megtalálása is. A függetlenség nehéz gazdasági kihívásai mellett pozitív folyamatként a nemzeti tradíciók újraértelmezése szintén terítékre került. Az országok visszakapták régi-új címereiket, zászlóikat és nemzeti ünnepeiket. A gyülekezés szabadságával élve az emberek újra közösen ünnepelhettek a parlamentjeik által törvénybe foglalt régi-új ünnepnapokon. Az oktatási rendszerben helyet kapott az ideológiamentes múltértelmezés – vagy legalábbis történtek ilyen irányú kísérletek –, kiemelve az organikus történelmi folyamatokat és a gyökerek fontosságát. Az emberek innentől kezdve büszkén, félelem nélkül vallhatták magukat saját nemzetük állampolgárainak, tisztelhettek nemzeti hőseiket, szabadabban beszélhetek társadalmi, politikai problémákról, saját hazájuk gondjairól. A kilencvenes évek elejétől kezdve már nem volt kötelező a kommunista doktrínák szerinti internacionalizmus szabálya szerint gondolkodni, élni.

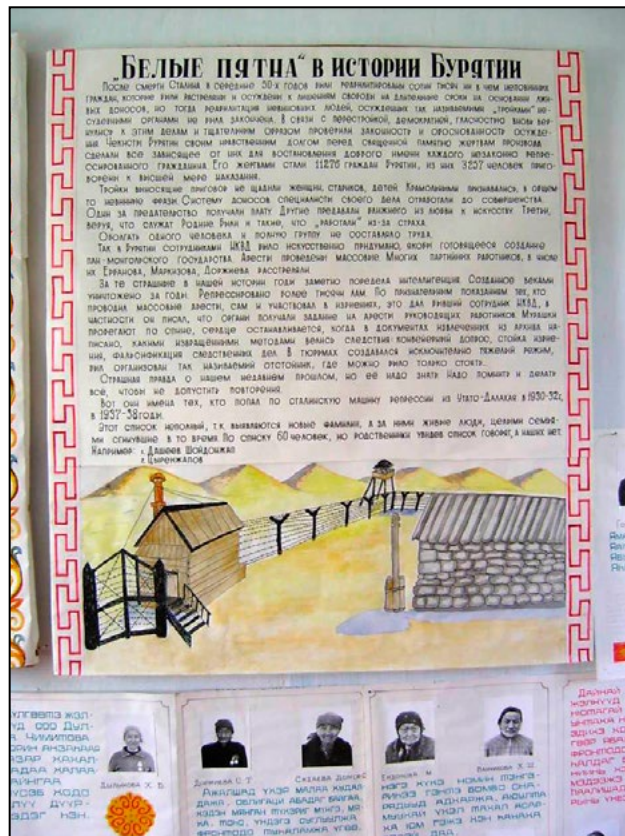
Ezek a döntő jelentőségű változások csak lassan szivárogtak le a társadalom mélyrétegeihez, azonban a kultúra világában azonnal éreztették hatásukat. Megszűnt a szamizdat, az irodalom és az újságírás tiltott világa, a sajtó szabadsága évtizedek után újra érvényesült, a cenzúra és a művészetek drasztikus

állami kontrollja is a múlt részévé vált. A színházak, koncerttermek előzetes egyeztetések nélkül játszhatták darabjaikat. A korábbi évtizedekben mindezek elképzelhetetlenek vagy nagyon nehezen megvalósíthatók lettek volna, így a fenti változások a rendszerváltás fontos eredményei közé tartoznak.

TÖRTÉNELMI EMLÉKEZET

Második jelentős tényező, amely a kilencvenes éveket jellemezte, hogy kibontakozhatott a történelmi emlékezet szabadsága. Azok a gondolatok, amelyeket az emberek addig csak egymás között, rejtve tudtak megosztani, a felszínre kerülhettek. Olyan nézetek váltak szabadon tárgyalhatóvá, melyeket korábban legfeljebb az emigrációk segítettek életben tartani. A közbeszéd az átmenetet követően intenzíven kezdett foglalkozni a közel- és a régmúlt felfesőpört, elfojtott eseményeinek emlékezetével. Magyarországon például elemi igény jelentkezett az 1956-os forradalom és szabadságharc eseményeinek méltó megünneplésére, olyannyira, hogy a kérdés az egész rendszerváltozási folyamat fókuszába került. De ezzel párhuzamba állítható az 1986 decemberében, Kazahsztánban, Alma-Atában zajló, halálos áldozatokkal is járó diáklázadás emlékezete, mely véleményem szerint az újjáalakuló Kazahsztán nemzeti ébredésének egyik első mozzanata és a rendszer megváltozásának nyitánya volt. Ezekben az országokban fokozatosan megjelenhettek a negyvenes-ötvenes évek represziójáról szóló művek, kiadhatták Szolzsenyicin és Salamov, de Orwell

és – teljes terjedelmében – Bulgakov műveit is. A történelem újraértelmezése megindulhatott, az addig magányos kutatók egyre több szakmai műhely munkájában vehettek részt, legújabb tudományos eredményeiket szabadon publikálhatták.

1. fotó: Történelmi múzeum Utata faluba, Burjátíában. (2004)
Fotó: Halmi Kund

2. fotó: Volgai németek le-
származottai a Zakamenszk
melletti Szurharbanon,
Burjátíában. (2004) Fotó:
Halmi Kund

3/1. fotó: Magyar katonák síremléke Karaganda mellett. (2011)
Fotó: Halmy Kund

3/2. fotó: A Karlag múzeum Karaganda mellett. (2011)
Fotó: Halmy Kund

elhelyezkedő, Dunántúl méretű szovjet láger működését mutatja be, ahol magyar hadifoglyoknak is emléket állítanak. (Ugyanilyen, magyar vonatkozású emlékművek létrehozása még várat magára például Üzbegisztánban, ahol 2017 nyarán volt szerencsém kutatóúton részt venni.)

4. fotó: Német katonai temető Üzbegisztánban, Taskentben. (2017) Fotó: Halmy Kund

5. fotó: Dzsingisz kán szobra Kelet-Mongóliában, Öndörhan városában. (2006) Fotó: Halmy Kund

Az elhallgatott múlt fejezeteit mindinkább feltárták, és kiállításokon is bemutatták. Jómagam 2004-ben Oroszországban, a Burját Köztársaság apró falvaiban olyan helytörténeti múzeumokban járhattam, melyek tablói a teljes huszadik század, köztük a rendszerváltás előtti évtizedek hiteles bemutatására vállalkoztak. Ugyanitt egy közösségi ünnepségen volgai németekkel találkozhattam, akik – a Bajkál-tó szomszédságában, nagyon messze eredeti lakhelyüktől – bátran, félelem nélkül beszélhettek származásukról és a sztálini időszakban történt áttelepítésükről.

Kazahsztánban Nurlan Dulatbekov képviselő segítségével meglátogathattuk a negyvenes-ötvenes évek repressziójának nagy múzeumát, a Karlag Múzeumot, mely a

8. fotó: Tradicionális énekesek a Zakamenszk melletti Szurharbanon, Burjátiában. (2004) Fotó: Halmy Kund.

A múlt feldolgozása tehát mindenhol megkezdődött. Mindez természetesen a mai napig nagy viták és harcok keresztútjében zajlik, de úgy gondolom, minden országban kialakultak már szilárd csomópontok, melyek a köztudat, a közgondolkodás részévé váltak. Ez nagyban elősegíti a taníthatóságot és a tankönyvek készítését is.

6. fotó: Liszt Ferenc téri Könyvklub, az első budapesti táncház 1972. május 6-án. Sebő Ferenc és Halmos Béla. Fotó: FORTEPAN/Szalay Zoltán adományozó, képszám: 138773.

7. fotó: Nádam ünnep a dél-mongóliai Asgat városa mellett. (2006) Fotó: Halmy Kund.

Új energiákkal telítődött a nemzetek történelmi nagyjainak megidézése is. Mongóliában 2006-ban az egész évet a nagy uralkodó, Dzsingisz kán emlékezetének szánták, és országszerte sorozatos ünnepségeken és történelmi tematikájú rendezvényeken örökítették meg a középkori Mongol Birodalom legfontosabb eseményeit. Mindezt – tapasztalatom szerint – nem tola kodo vágy túlzó, de határozott céllal tették. A nemzeti-kulturális identitások megerősítéséhez vagy újraerősítéséhez nélkülözhetetlen a jelentős történelmi személyiségekre fókuszálni, jobban beemelni őket a köztudatba. Ennek több oka van. Egyre triviálisabb, hogy a digitális világ korában a régi értékek mennyire esendők és veszendők, ezért egy-egy történelmi sarokpont vagy egyéniség kiemelése és előtérbe állítása indokolt, mert az általa képviselt értékek továbbadása elemi jelentőségű a jövő generációk értékrendjének kialakításához. Emellett a történelmi kutatások egyre inkább az egyéni sorsok és életpályák részletes vizsgálatából állnak, ezért egy-egy nagy teljesítményt felmutató múltbéli személyiség újrafelfedezése és megvilágítása indokolt emlékezetpolitikai lépésnek tűnik. (Emlékezzünk rá, hogy a magyar történelemtudomány berkein belül R. Várkonyi Ágnes professzor és köre évtizedekkel ezelőtt úttörő módon kezdett el 16. századi egyéniségvizsgálatokkal

9. fotó: Kurultay (Ősök Napja) Bugacon. (2014)
Fotó: Derzsi Elekes Andor / Wikimedia Commons

Burját földön Szurharban néven szintén újjáéledt, és egyre gazdagabbá, szabadabbá vált. E nagy összejövetelhez némileg hasonlít a magyar Kiskunságban kétvenként megrendezett Kurultáj (ill. Ősök Napja) elnevezésű törzsi gyűlés, ahol a rokonnak tekintett pusztai népek küldötteivel együtt ünnepel és versenyez a magyar

foglalkozni, melyekhez aztán hasonló kutatások indulhattak 20. századi személyiségekkel kapcsolatban is.)

A NÉPI KULTÚRA RENESZÁNSZA

A harmadik nagyobb volumenű jelenség – mely minden rendszerváltozás utáni országban megmutatkozott – a kulturális hagyományörzés megerősödése és a nemzeti, népi kulturális javak éltetésének és bemutatásának szabadabb lehetősége.

Az egyik legjobb példa erre a magyarországi táncházmozgalom világa, melynek kezdete, hősora a rendszerváltás előtt volt, de jelentős támogatása, egyértelmű felkarolása, majd a médiában való rendszeres megjelenése a rendszerváltás utáni évtizedekre tehető. A magyar kultúra mélyrétegeiben rejlő szellemi kincs ezáltal mind szélesebb körben válhatott nyilvánossá, sőt manapság már nagyon sok általános iskola van, melyben lehetséges, sőt kötelező az órarend szerinti néptáncoktatás.

A kultúra területén egy kicsit másféle, de hasonló jelenséget tapasztaltam a kétezres évek közepén Mongóliában, ahol az évszázakonkénti törzsi gyűléseken, a Naadam ünnepén mind nagyobb számban rendeztek hagyományos birkózást, lóversenyt és egyre gyakrabban íjászversenyt. Ugyanez a hagyomány Oroszország keleti részén,

hagyományörzők színe-java. A rendezvény fővédnöke több ízben Lezsák Sándor, a Magyar Országgyűlés alelnöke volt. A magyar hagyományörző csoportok, legális szervezetek létrejötte szintén a rendszerváltozás utáni időkre, a kilencvenes évekre tehető, melyekhez csatlakozva sokak számára elérhető lett az a nemzeti kulturális örökség, mely addig csak korlátok között létezhetett. Ki kell emelni a fizikai és szellemi hagyományörzés területén egyaránt nagyot alkotó Kassai Lajos lovasíjász-világ-bajnok nevét, aki a saját hagyományörző módszere szerint létrehozott törzsi rendszerben műveli nemzetközileg is nagyra becsült tevékenységét.

A paraszti kultúra fizikai hagyatékának reneszánszát éljük, a népi kézművesség számos válfajának elterjedése és diplomát is adó oktatása szervezett, államilag támogatott keretek között zajlik, rendezvényeken, vásárokon egyre tehetségesebb és sokoldalúbb népművészek termékeivel találkozhatunk.

A VALLÁSI ÉLET ÚJJÁSZÜLETÉSE

A kulturális újjáéledés negyedik iránya a hagyományos vallási élet kibontakozása és megerősödése volt. A huszadik század ideológiai offenzívái mély nyomokat hagytak az addig organikus fejlődést mutató

nemzetek életében. A marxista doktrína a modernitás és a szekularizáció jegyében egyik legnagyobb ellenfelének tekintette a hagyományos társadalmak legfőbb szellemi alapját jelentő transzcendens vallásosságot, és általában a hitélet háttérbe szorítását, sőt kiirtását tűzte ki célul.

Amit Nyugat-Európában véghezvitt a fogyasztói társadalom kialakulása, a felvilágosodásban gyökerező ateista világnézet elterjedése, az individualizmus és a mindent relativizáló gondolkodásmód, azt Közép-Európában és tőlünk keletre a kommunizmus állami erőszak-monopóliuma felülről vezérelve hajtotta végre. A tudományosság és a racionalizmus álcája mögött a hagyományos közösségek felbomlasztása, atomizációja volt a cél, amelynek elérése nélkül a szűk, hatalmat gyakoroló kör nem látta biztosítva uralmának folytatását.

10. fotó: Újjáépített kolostor Bujrátiában. (2004)
Fotó: Halmy Kund.

A marxizmus-leninizmusnak tehát az ateizmus, az évezredes egyházi, vallási rendszerek szétzúzása és saját, mesterséges struktúrákkal való helyettesítése nemcsak ideológiai alkotóeleme, hanem a hatalomgyakorlás feltétele is volt. A nyolcvanas évek erodálódó állami kontrollja friss, szabad levegőhöz juttatta az egyházakat Magyarországon, majd a rendszerváltozást követően nemcsak a szabadabb vallásgya-

korlás és -alapítás vált lehetővé, de az állami támogatási rendszer is kialakult, ami a hitélet újjászületését, plurálissá válását eredményezte. A két legnagyobb történelmi egyház egyetemet alapíthattott: létrejött (újfent) a Pázmány Péter Katolikus Egyetem és a Károli Gáspár Református

11. fotó: Újjáépített kolostor Saynshandban, Mongóliában. (2006) Fotó: Halmy Kund.

Egyetem. A hadseregben tábori püspökségek alakulhattak, szeretetszolgálatok kezdhették meg működésüket. Közép- és alapfokú oktatási intézményeket és egyházi fenntartású kórházakat alapítottak.

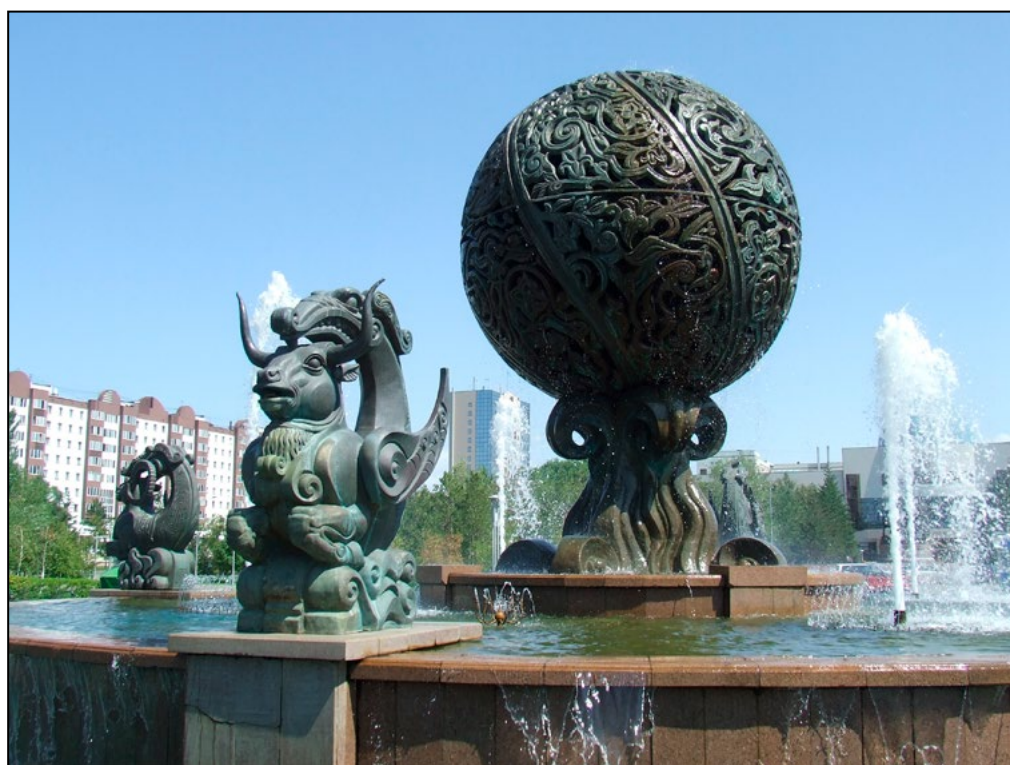
Tőlünk keletre még inkább a vallási élet újjászületéséről beszélhetünk. A történelmi múltban gyökerező, évtizedekig elfojtott hitélet a kilencvenes években mind a pravoszláv keresztény, mind a világi muszlim, mind a buddhista közösségekben erőre kapott. A vallási életet korlátozó rendelkezések megszűntek, sőt a kormányzatok nagy erőket mozgósítottak nemcsak a törvényhozási munkában, de a szakrális helyek építése vagy újjáépítése területén is. Személyes tapasztalataim szerint a vallási gyökerek újra megtalálásával a lelki-szellemi élet reneszánsza zajlott az oroszországi Burját Köztársaságban is, ahol a pravoszláv templomok mellett buddhista kolostorokat, kegyhelyeket is építettek, amelyekben szerzetesek kezdték meg tevékenységüket, s ahová hívők, zarándokok látogathatnak el. A vallási pluralizmus különösen fontos azokon a területeken, ahol együtt él a kereszténység, a buddhizmus és az eredeti törzsi vallások együttese, melyek egyensúlya biztosítja, hogy nem alakulhat ki egyközpontú vallási fundamentalizmus, szélsőségesség.

Mongóliában a kétezres években szintén hasonló jelenséget tapasztaltam, ahol több helyen nagy kolostorokat építettek (akár a Góbi sivatag peremén), a szerzetesi rendszer pedig újjáalakult. Nagy siker ez, és látványos ellenpontja annak a korszaknak, amikor a bolsevizmus jegyében tankokkal, páncélosokkal támadtak templomokat, kolostorokat, sorra lerombolva azokat. Ma a buddhizmus ismét a legfőbb vallási-szellemi irányzat Mongóliában. Nyugatabbra, Kazahsztánban pedig a leginkább sokszínűbb, toleráns vallási élet bontakozott ki: az ország muszlim többségű ugyan, ám világi jellege megkérdőjelezhetetlen.

ÖSSZEFÜGGÉSEK

Mindezek a közös vonások az európai és ázsiai országok között mélyebb összefüggésekre mutatnak rá. Népeink emlékeztében az eurázsiai, pusztai sorsközösség több egyszerű mesénél vagy régi vágyalomnál. Történelmünk és nemzeti karakterünk meghatározza azt a kölcsönös érdeklődést, mely a rendszerváltás után tág teret kapott, és csak arra vár, hogy megfelelő mederbe tereljék, szorosabb gazdasági és szellemi-kulturális együttműködést kialakítva országaink között. Magyarországon kevés az ismeretanyag, az emberek még nincsenek kellőképpen informálva azokról a folyamatokról, amelyek tőlünk ke-

tebbre történnek. A politikai élet felelőségén túl a közélet számos résztvevőjének fontos feladata lenne, hogy a meglévő rokoni, lelki szálakat megerősítse és k ö l c s ö n ö s e n hasznos, gyümölcsöző együttműködési rendszert alakítson ki. Csak egy rövid példa: nem túl régen

12. fotó: Szökőkút szkíta-hun ornamentikával Kazahsztán fővárosában, Nurszultánban. (2011) Fotó: Halmy Kund.

Dobrudzsában, Románia keleti részén az ott élő Nogáj tatár kisebbség idős tagjával készíthettünk interjút. A bácsi rögtön az elején felmutatta két ujját, és úgy fogalmazott: magyarok és törkök egy fának a két ága, melynek törzse Attila, a hun uralkodó. Ebből is látszik, hogy a közös legendáriumot és a mitológiai alapokat nem söpörhetjük könnyelműen félre, nem hagyhatjuk figyelmen kívül. Ebben az esetben másodlagos, hogy egyes körök milyen érveket hoznak fel ennek a kapcsolatrendszernek a megcáfolására vagy ellehetetlenítésére. A lelki-rokoni viszonyok nem feltétlenül a tudományos egzaktitás területéről merítik energiájukat, hanem ősi emlékekből, ösztönökből és a józanul mérlegelt érdekek felismeréséből. Magyarországon ebből a szempontból van némi zavar a fejekben, de talán mostanra elmozdultunk egy őszinte, tisztább és tabuk nélküli múltértelmezés irányába, akár östörténetünk kapcsán is.

A földrajzi, éghajlati és történelmi determináció elég táptalajt szolgáltat ahhoz, hogy felismerjük a világban betöltött hasonló szerepünket és kulturális hagyatékunk rokon jellegzetességeit. Lassan közismert az, amelyre Kodály Zoltán is rámutatott, hogy a népzenei és népdalkincs közös pentaton alapjai szellemi azonosságot, vagy legalábbis hasonló ízlést tükröznek, a Kárpát-medencétől – bármilyen erősen hangzik – a távol-keleti régiókig. A vizuális motívumkincs, a viseleten, a textílián, a kárpitokon vagy akár a nemezsátrakon található díszítések is tartalmilag megfeleltethetők egymásnak a magyar Alföldtől a kazah pusztákra át Ujguriáig, Mongóliáig. A bonyolult embertani, humángenetikai és archeogenetikai kutatások javában zajlanak, és a lehetséges, valós eredettörténetek merőben új változatait hozhatják felszínre. (Jelenleg is komoly tudományos és sajtópolemia zajlik ezen a téren.)

Ne menjünk azonban túl messzire. Amikor rokoni és baráti szálakról beszélünk, akkor nem elsősorban pragmatikus tudományos eredményektől várjuk azok kibontakozását. Azok a szálak már régóta megvannak, itt élnek bennünk, elevenek és nyilvánvalóak.

Számos magyar kutató indult el ezek nyomdokán, világnézettől függetlenül. A tisztelet jeleként soroljunk fel néhányat: Vámbéry Ármin, Stein Aurél, Németh Gyula, Ligeti Lajos, Bóna István, Kara György, Vásáry István professzorokat. A sor hosszan folytatható. Végül, de távolról sem utolsóként említem Mándoki Kongur István nevét, akinek személyében egyesült a hiteles tudományos kutató és a lelkes szervező, aki a türk, altaji népek szoros barátságát és együttműködését – mondhatjuk: közös ügyünket – szeretne volna előmozdítani. Mindezt karcagi kunként tette. Korai,

13. fotó: Nogáj török férfi legendákról mesél Dobrudzsában, Karamurat településen (Valea Dacilor, 2005). Fotó: Halmy Kund.

tragikus halála a kilencvenes évek elején nagy csapást jelentett mind a magyar, mind a kazah kulturális élet számára. Emlékezete ma is eleven: 2017 júliusában, Taskentben, Üzbegisztánban leszállt repülőgépünk fedélzetén két helyi polgár (az egyik, mint mondta, kőművesként dolgozott), megtudva, hogy magyarok vagyunk, lelkesen sorolni kezdte közös emlékeinket. Elsőként Vámbéry és Mándoki Kongur nevét említve közülük.

Az elmúlt negyedév fontosabb eseményei

Búcsúzás Csapó Endrétől¹

„Elmegyek, elmegyek messzi földre,
nem leszek senkinek a terhére,
nem írok levelet
és nem is üzenek,
lesz még tavasz, lesz még nyár,
de én nem leszek...”

(Mezőségi halottkísérő)

2018 karácsonyán „Ausztrália egyetlen magyar hetilapjától” e mottóval búcsúztam. Éppen fél év múltán e szívhez szóló népdalt dúdolva, magányosan köszöntem el főszerkesztőjétől is.

Az *Aracs* új, nyári számában, *Európa Trianonja* c. írását olvasva kedden hívtam telefonon, hogy gratuláljak. Fia, Mick vette föl a kagylót: Apa tegnap meghalt... Lélekben hozzá siettem: fölidéztem azt a ritka találkozásainkkal, tartalmas levélváltásainkkal, szellemi kapcsolatainkkal teli négy évtizedet, amit együtt éltünk meg. Égi ajándék volt távoli figyelme, barátsága, amit jórészt az *Ausztráliai Magyar Élet* révén kaptam, kaptunk tőle „magyar” munkánk során.

Sisa István *Örtállás Nyugaton* c. könyvében (2004) a magyar diaszpóra nagy alakjai között szerepel Csapó Endre. Ő Budapest védelmében, hadapród-örmesterként, hadifogságba került... „Trianon gyermekeként megfogadtam, ha innen kikerülök, mindent megteszek, hogy a Nyugat tudomására hozzam az igazságot. Mások is úgy vélték nagyon sokáig, hogy a Nyugatot fel kell világosítani. Végül nyugaton rájöttem arra, hogy minket kell felvilágosítani. Ennek érdekében minden tőlem telhetőt megtettem életem további szakaszában.” Sorsfordító fogadalom! Csapó Bandi megcselekedte, amit megígért: Ausztráliából a nemzet egészét tudósította, a Haza szívdobbanására figyelt: rendületlenül.

Deák Ernő jóvoltából a *Bécsi Napló*ban köszönthettem „a magyar diaszpóra Pátriárkáját”: „Csapó Endre, az *Ausztráliai Magyar Élet* főszerkesztője 2011. november 11-én töltötte be a 90. évét. Hetvenhárom éve az ötödik kontinensen él, mégis a nemzethűség példája, a magyar érdekek és a magyar nyelvű hiteles hírlapírás elszánt védelmezője maradt a tengeren túl is. Profetikus, igazságkereső és valóságigénnyel elemző írásai magukkal ragadják az olvasót.”

A *Magyar Élet* c. hetilap főszerkesztője példás helytállásáért, nemzetszolgálatáért egy évtizede páros Magyar Örökség-díj kitüntető elismerést kapott. Megtiszteltetés volt számomra a méltatás, amelyből egy bekezdést idézek emlékeztetőül: „A *Magyar Élet* főszerkesztője Csapó Endre cselekvő létével, hetente megjelenő nívós lapszámaival, írásaival fontos nemzetmegtartó szerepet vállalt a diaszpórában. Erről mindenki meggyőződhet, aki rendszeres olvasója a *Magyar Élet*nek, vagy megismerkedik a főszerkesztő *Ilyen a világ* című, 1961 óta hetente írott vezércikkei válogatását tartalmazó, eddig megjelent köteteivel... Mindazok, akik olvasták, tanúsíthatják, hogy a főszerkesztő – aki 1948–1991 között nem járt szülőhazájában – jobban érzékeli és elemzi helyzetünket, mint itthoni kollégáinak

¹ A nekrológ megjelent a *Bécsi Napló* 2019. július-augusztusi számának 10. oldalán.

zöme. Azért mert hű maradt önmagához, vállalt küldetéséhez, nemzetéhez. Nemcsak írásaiban, élteben is.” A *Teleki Pál Érdeméremmel* 2006-ban kitüntetett Csapó Endre az ausztráliai Szent Korona Társaság egyik alapítója, vezetője; az ötödik kontinensen igen népszerű „Egy a nemzet” szellemi mozgalom elindítója. Őszinte, mértéktartó, humánus gondolkodású és szerény közéleti ember volt. Nélküle és lapja nélkül nem találnánk igazi önmagunkra, nemzetünkre, s nem lenne olyan jó minőségű a sokfelől rekrutálódott, sokszínű ausztráliai magyar diaszpóra sem, mint amilyenek alkalmunk volt megismerni és több ízben méltatni.” Az elmúlt évtizedben zajlott sorsfordító események közepette Csapó Endre és lapja, a *Magyar Élet* hűséges helytállásával igazolta, hogy méltán kapott helyet a Magyar Szellem Láthatatlan Múzeumában. Az 1978-ban – éppen 40. éve egyesült, két régebbi lapból – újjászületett *Magyar Élet* főszerkesztőjének fogadalmából idézek: „Állampolgári hűségünk Ausztráliához köt, de szellemi hűségünk a magyar népé, amely ezer esztendőn keresztül építette, csiszolta azt a sajátos ízű, színű műveltséget, ami különös szép nyelvünkön oly egyénien fejeződik ki. Hűségünk nem pártoké, vagy csoportoké... Mennyezetünk az a magyar égbolt, amely mindazokat betakarja, akiknek szívét-lelkét még melegíti a magyar érzés. Újságunk ehhez kíván lenni szellemi fűtőanyag. Hűségesek kívánunk lenni a magyar égbolt világló csillagaihoz is, szellemi életünk, irodalmunk nagyságaihoz.”²

Csapó Endre a nemzet újságírója, a magyar diaszpóra örlelke, 98 évet élt.

Áldott legyen az emléke! Isten nyugosztalja!

BAKOS ISTVÁN

„Rendszerváltozás Baranyában 1989–2019” – Pályázat és iratgyűjtés

A Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archívum és a Kosztolányi Dezső Céltársulás pályázatot hirdetett Baranya megyei középiskolás diákok és egyetemisták részére *Rendszerváltozás Baranyában 1989-2019* címmel. A pályázat célja olyan családi- és helyi történetek összegyűjtése Baranya megyében, amelyek a rendszerváltozás korát hívatottak bemutatni esszé, tanulmány vagy interjú formájában, illetve olyan 3-5 perces videó, rövidfilm elkészítése dokumentumfilm vagy mélyinterjú formájában, amely a rendszerváltozás időszakát és annak következményeit mutatja be Baranya megye különböző településein.

A kiírók – a Nemzeti Fórum Pécsi Tagszervezetével együttműködve – a diákokon túl Baranya megye minden polgárát megszólították azzal a nem titkolt céllal, hogy a rendszerváltás tárgyi emlékeit és kordokumentumait összegyűjtsék. A tervek szerint a beérkezett anyagokból kiállítást szerveznek, illetve a felajánló dönthet úgy, hogy a benyújtott dokumentumokat a pályázat lezárulta után átadja a Rendszerváltozás Történetét Kutató Intézet és Archívumnak, amely gondoskodik az iratok őrzéséről és tudományos igényű kutathatóságáról

A pályázat és a dokumentumgyűjtés beadási határideje: 2019. október 22.

Bővebb információ: <http://kosztolanyiceltarsulas.hu/>

² Csapó Endre: Bemutatkozás. *Magyar Élet*, 1978.02.02. 1–2.

Felhívás a rendszerváltás kordokumentumainak összegyűjtésére

A Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet (RETÖRKI) felhívással fordul mindazokhoz, akik (vagy akiknek felmenői) a rendszerváltás időszakának aktív részesei voltak azzal a céllal, hogy személyes visszaemlékezések, kordokumentumok, relikviák összegyűjtésével minél szélesebb iratanyag álljon össze a rendszerváltás harmincadik évfordulójának emlékére.

A gyűjtés az alábbi – rendszerváltással összefüggésbe hozható – dokumentumtípusokra összpontosít:

- iratok, dokumentumok
- választási plakátok
- szórólapok
- kéziratok
- tárgyi emlékek
- audio- és videofelvételek
- fényképek
- sajtóanyagok
- könyvek

A dokumentumok tulajdonosa dönthet úgy, hogy az *eredeti* iratanyagot letétként vagy ajándékozás formájában Intézetünk rendelkezésére bocsátja, amely gondoskodik az anyag őrzéséről és tudományos igényű kutathatóságáról. Természetesen nyitottak vagyunk arra is, hogy a benyújtott iratokról digitális *másolatot* készítsünk, az eredeti dokumentumokat visszajuttatva a tulajdonosnak.

A dokumentumok **előzetes egyeztetés után** leadhatók telephelyünkön, az alábbi címen: 1062 Budapest, Andrássy út 100. 1. emelet.

Előzetes egyeztetés céljából kérjük forduljon hozzánk a következő elérhetőségek valamelyikén:

E-mail: retorki@retorki.hu

Telefon: +36 1 301 8077

A dokumentumok beküldési/leadási határideje: folyamatos.

Bővebb információ az archívum honlapján érhető el: <http://archivum.retorki.hu/>

MDF Baráti Kör

MDF Baráti Kör alakult a lakiteleki Népfőiskolán, 2019. június 12-én. A régi MDF-esekből álló társaság Lezsák Sándor, az Országgyűlés alelnöke, az MDF alapítója és Nagy Sándor, az MDF egykori egyik szervezője kezdeményezésére jött létre. A Baráti Kör célja, hogy felelevenítsen a rendszerváltás kezdeti lépéseit, valamint segítse a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archívum (RETÖRKI) munkáját. A tanácskozás másnapján Házi Balázs, a RETÖRKI munkatársa, lapunk szerkesztője tartott részletes előadást az Intézet munkájáról. A hallgatóságból többen kordokumentumokat ajánlottak fel, ezzel is segítve a RETÖRKI munkáját.

Harminc év után – Kötetbemutató

A RETÖRKI Előadótermében bemutatták Kiss Gy. Csaba irodalom- és művelődéstörténész, az MDF alapító tagjának *Harminc év után* című visszaemlékező kötetsorozatának következő darabját.

A megnyitón Bíró Zoltán, Intézetünk főigazgatója úgy vélekedett: az MDF története nem üdvtörténet, de nem is rémtörténet. A megnyitó rendhagyó módon alakult: a szerző Arató György történész-levéltáros kérdéseire válaszolt. A közép-európai változásokat összehasonlítva Kiss Gy. Csaba hungarikumnak nevezte a „rendszerváltás” kifejezést, a fordulatra sehol sem ezt a megfogalmazást használták. Az eltelt harminc év alatti kiadványok kapcsán azt mondta: az emlékezés egyoldalú és hiányos, Ripp Zoltán legutóbbi, *Kérdések és válaszok a rendszerváltásról* című kötete bibliográfiájában egyetlen RETÖRKI-kiadványt sem idéz. Szintén problematikusnak nevezte, hogy alapvető fogalmak tisztázatlanok: a „demokratikus ellenzék” kifejezést sem definiálták soha, pedig „a nyelv beszél bennünket”, így nem mindegy, milyen „nyelvi szemüveget” át értékeljük a történelmi folyamatokat.

Kiss Gy. Csaba a rendszerváltás szellemi előzményeiről szólva saját életében kiemelte az Eötvös Kollégium szerepét, amelynek nyitott szellemiségében például Bibó Istvánt is lehetett olvasni – akit sokkal később, a nyolcvanas évek végén kezdett felfedezni a magyar értelmiség. Az 1968-as csehszlovákiai eseményeket a magyar történelem és a maga szempontjából is komoly jelentőségűnek tartja: felidézte ’68-as pozsonyi látogatását, valamint Erdei Ferenc 1968. áprilisi előadását az Eötvös Kollégiumban, amelyben „nagy lelkipurdalással és rokonszenvennel” beszélt a csehszlovákiai változásokról. „Szellemi értelemben a közép- és kelet-európai írószövetségek készítették elő a rendszerváltást, elég csak az 1981-es magyar írószövetségi közgyűlésre gondolni” – fogalmazott Kiss Gy., a karizmatikus szereplők között említve Csoóri Sándort, Mészöly Miklóst, Kiss Ferencet és Németh G. Bélát.

Az MDF „hálózatépítéséről” szólva a Bethlen Gábor Alapítvány és a lakiteleki találkozók kulcsszerepét emelte ki. Mindkettő okiratából kimaradt a „szocializmus” szó, amelynek elvetését ő maga is határozottan támogatta. Ennek eredőjeként a Lengyelországhoz való kötődését emelte ki, ahol a közbeszéd „a magyarországinál sokkal nyíltabb rendszerkritikus kifejezést engedett meg”. A rendszerváltásban szerepet kapó csoportokról szólva Kiss Gy. Csaba fölhevítette a figyelmet arra, hogy a kommunizmus idején különböző körei voltak az „elégedetleneknek”: az 1972-es bölcsészkarai tüntetőktől az MSZMP reformszárnyán át az újonnan alakult pártokig. Az elkülönülés kapcsán egy régi történetet idézett fel: Haraszi Miklós 1988-ban megkérdezte tőle, belép-e az MDF a Szabad Kezdeményezések Hálózatába. „Erre én állítólag visszakérdeztem, hogy: és a Hálózat belép az MDF-be?” Az utólagos értékelésre térve a szerző elárulta: „biztosan sok mindenben tévedtünk 1988–89-ben, de nagyon keveset tudtunk a külpolitikai helyzetről, az 1956 utáni retorziók emléke még élénken élt bennünk”.

(Vitéz Anita / *Magyar Hírlap* alapján)

A Rendszerváltó Archívum 2019/3. számának szerzői

Bakos István (Bánfa, 1943)

Művelődésszervező, művelődéskutató. Pályáját agronómusként kezdte, majd az ELTE Bölcsészettudományi Karán magyar-népművelés szakon tanult. 1970-ig az Eötvös Kollégium diákja volt, azóta a hazai civil társadalom építésének aktív résztvevője. Pályája során tudományos kutatóként, kutatásszervezőként és köztisztviselőként dolgozott: a Magyar Tudományos Akadémia Tudományszervezési Intézetében (1970–1973), a Termelőszövetkezetek Országos Tanácsában (1973–75), a kormány Tudománypolitikai Bizottságában (1975–78), az MM Tudományszervezési Intézetében, majd a Művelődési Minisztériumban (1979–1994). 1994-től 1999-ig a Magyarok Világszövetsége választott főtitkára, 1999–2004 között a Nemzeti Tankönyvkiadóban főosztályvezető, a határon túli magyar oktatás és tankönyvellátás menedzsere nyugdíjazásáig. A Bethlen Gábor Alapítvány kezdeményezője, szervezője, kurátora. 2013 óta a RETÖRKI külsős munkatársa.

Halmy Kund (Budapest, 1975)

Történész, politológus. 2001-ben végzett az Eötvös Loránd Tudományegyetem politikaelmélet és a Károli Gáspár Református Egyetem történelem szakán. 2001 és 2012 között a Terror Háza Múzeum munkatársa, 2004 és 2012 között kutatási osztályvezetője. Számos időszaki kiállítás anyagának gyűjtését koordinálta (Magyar Tragédia sorozat, kiállítások a hatvanas évek ifjúsági kulturális törekvéseiről, illetve az 1989-es határnyitásról, valamint a kommunizmus ázsiai hatásairól). Egyik legfontosabb munkája a Hódmezővásárhelyi Emlékpont Múzeum szakmai anyaggyűjtésének koordinálása volt. 2006-ban szerzett abszolutóriumot a PPKE Történettudományi Doktori Iskolájában. 2012 és 2014 között ösztöndíjas kutatóként az állampárt érveléstechnikáját és kommunikációját vizsgálta a rendszerváltást megelőző években. 2013 óta a RETÖRKI munkatársa.

Isó Gergely (Budapest, 1991)

Történész. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán végzett. Alapszakos diplomáját levéltár (2014), mesterszakos diplomáját művelődéstörténet (2016) szakirányon szerezte. 2016 óta az ELTE Történettudományi Doktori Iskola művelődéstörténeti programjának hallgatója. Kutatási területe a 20. századi egyháztörténet, különös tekintettel az evangélikus egyház történetére. 2016 és 2018 között a Mika Sándor Egyesület elnöke.

Jónás Róbert (Csenger, 1978)

Történelem szakon szerzett alapszakos diplomát 2015-ben a Kodolányi János Főiskolán, majd a Nemzetközi Tanulmányok mesterszakon szerzett abszolutóriumot. A főiskola és a RETÖRKI közös kutatói ösztöndíjpályázatának keretében 2016 júniusa és decembere között fél évet kutatói ösztöndíjasként töltött az Archívumban. 2017-től a RETÖRKI Archívum munkatársa. 2018 szeptemberétől az Eszterházy Károly Egyetem történelem szakának mesterszakos hallgatója.

Madácsy Tamás (Szeged, 1974)

Történész. A Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán, majd a Károli Gáspár Református Egyetem történelem szakán szervezett diplomát. Részt vett a Terror Háza múzeum állandó kiállításának létrehozásában, valamint az időszaki kiállításokhoz kapcsolódó kutatómunkában. Dolgozott az újonnan létesülő hódmezővásárhelyi kiállítóhelyek – Holokauszt Emlékhely, Emlékpont Múzeum – tartalmi összeállításán, utóbbinak 2006-tól igazgatója lett. 2014-től a RETÖRKI munkatársa. Oral history interjúkat készített a rendszerváltást követő földkárptól, a borsodi nehézipar csődjének és privatizációjának kortanúival, valamint a rendszerváltás fontos helyi szereplőivel.

Pálkás Barnabás (Budapest, 1987)

Történelem szakon szerzett alap- és mesterszakos diplomát a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karán. Egyetemi éve alatt a Magyar Országos Levéltár XVI. Elektronikus Iratok Főosztályán, illetve a Magyar Tudományos Akadémia Etnikai- és Nemzeti Kisebbségkutató Intézetében vett részt szakmai gyakorlaton. 2013 és 2019 között a Rákóczi Szövetség szervezeti munkatársaként, majd rendezvényekért felelős igazgatójaként tevékenykedett. 2019 áprilisától a RETÖRKI munkatársa kutatási referensi munkakörben.

Az egyéb írárok szerzőinek életrajzai

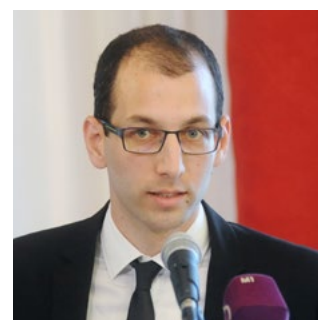
Lezsák Sándor (Kispest, 1949)

Költő, politikus. 1968-ban érettségizett a Madách Imre Gimnáziumban. 1969 és 1974 között képesítés nélküli volt Lakiteleken, a szikrai tanyasi iskolában, 1974-től általános iskolai tanár a településen. 1975-ben a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán szervezett magyar-történelem szakos tanári diplomát. 1969 és 1985 között a lakiteleki Művelődési Ház népművelője. 1979-ben a fiatal írók lakiteleki találkozásának fő szervezője. 1985-ből a Bethlen Gábor Alapítvány vidéki titkára, 2009 óta az alapítvány kuratóriumának elnöke. 1987. szeptember 27-én az ő kertjében tartották meg az első lakiteleki találkozót. Az MDF alapítója, kezdetől a mozgalom, majd párt elnökségi tagja, később alelnöke, 1996 és 1999 között elnöke. 2004-ben kizárták az MDF-ből, 2006-tól a Nemzeti Fórum elnöke. 1991-től a Lakiteleki Alapítvány és Népfőiskola alapítója, kuratóriumi elnöke. 1994 óta országgyűlési képviselő, az MDF, majd 2006 óta a Fidesz frakciójában. Az Országgyűlés alelnöke.

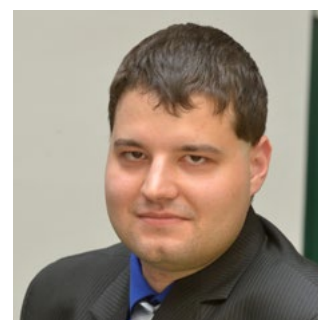
A szerkesztők életrajzai

Házi Balázs (Budapest, 1987)

Történész, levéltáros. A budapesti Toldy Ferenc Gimnáziumban érettségizett 2006-ban, 2013-ban a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karán szerzett történelem mesterszakos diplomát. A Magyar Országos Levéltár több projektjében is részt vett segédlevéltárosként. Az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa volt 2013–2014-ben, majd 2014 októberétől a RETÖRKI alkalmazásában áll. A PPKE Történelemtudományi Doktori Iskola hallgatója, a Bethlen Gábor Alapítvány titkára.

Nagy Mihály Zoltán (Budapest, 1988)

Történész. 2012-ben szerzett diplomát a Pázmány Péter Katolikus Egyetem történelem szakán, ahol elsősorban a 20. századi magyar történelem és az emigráció kérdéseit kutatta, szakdolgozata a Látóhatár c. müncheni lap történetét mutatta be. 2013-ban és 2014-ben a nemzetpolitikai államtitkárság Körösi Csoma Sándor-programjának ösztöndíjasaként kétszer fél évet töltött a németországi magyar diaszpóra közösségeiben. 2014-től a RETÖRKI munkatársa. A PPKE Történelemtudományi Doktori Iskola hallgatója, a Bethlen Gábor Alapítvány kurátora.

RENDSZERVÁLTÓ ARCHÍVUM

Kiadó:

Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archívum

Felelős kiadó:

Bíró Zoltán

Kiadó székhelye:

1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 1-3.

Szerkesztők:

Házi Balázs, Nagymihály Zoltán

Főmunkatárs:

Jónás Róbert

Szerkesztőség tagjai:

Gulyás Martin, Pálinkás Barnabás, Riba András, Szekér Nóra

Nyelvi lektor:

Budai-Szántó Daniella

Borító és lapterv:

Házi Balázs, RETÖRKI

Szerkesztőség elérhetősége: 1062 Budapest, Andrássy út 100, 1. emelet
szerkesztoseg@retorki.hu

Ingyenes kiadvány. Megjelenik negyedévenként.

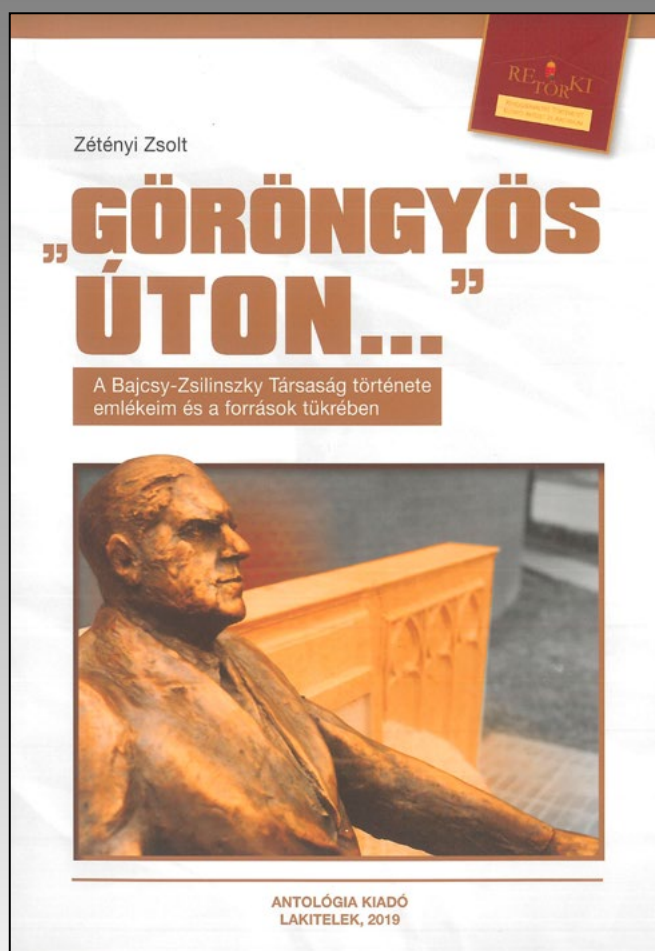
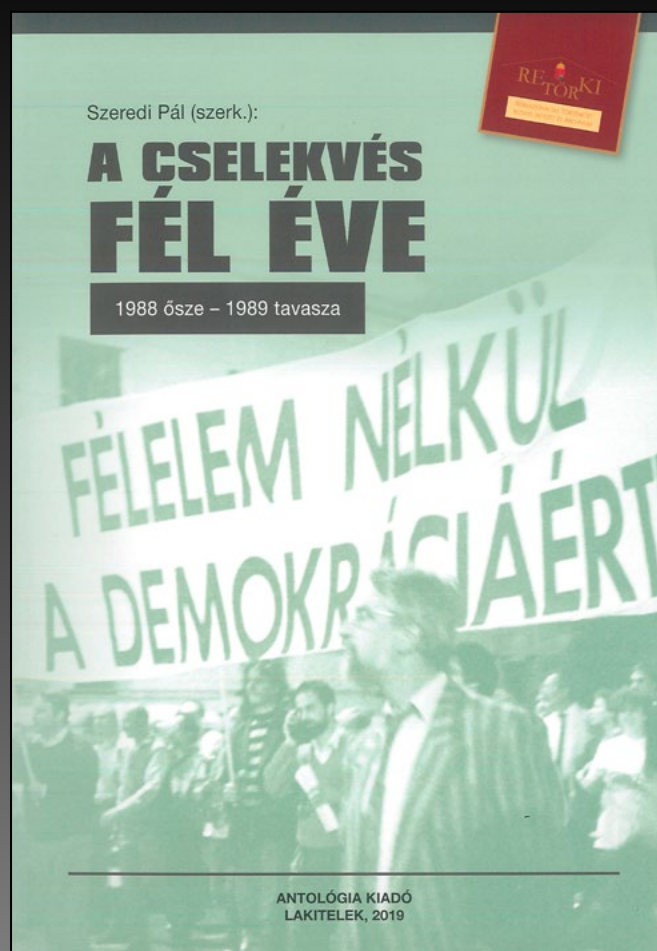
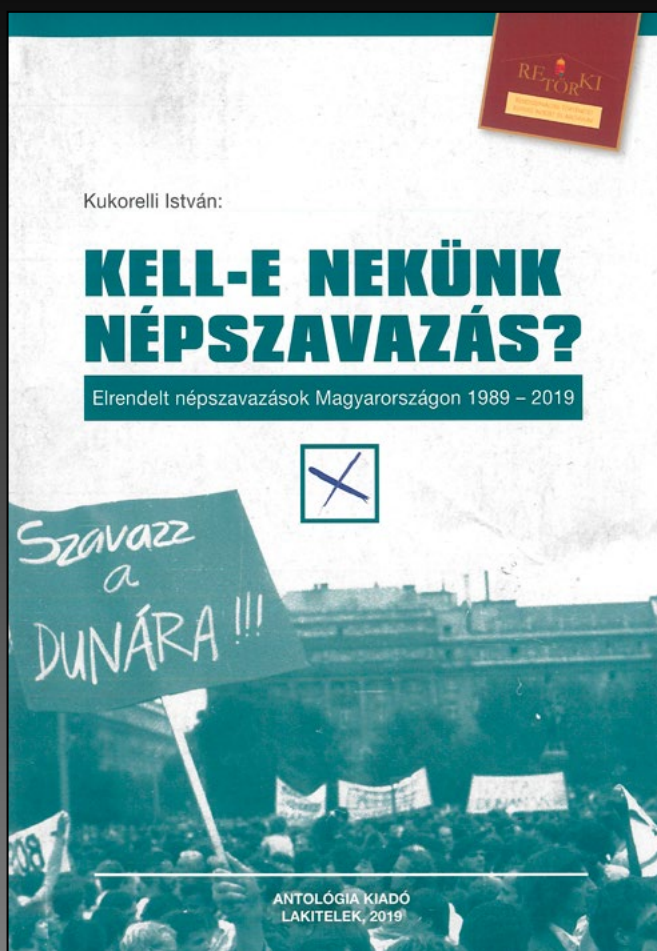
HU ISSN 1589-0228 (nyomtatott)

HU ISSN 2498-9193 (online)

Nyomdai munka: Pannónia Nyomda

A RETÖRKI Rendszerváltó Archívum című műve *Creative Commons*
Nevezd meg! - Ne add el! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi Licenc alatt van.

Az elmúlt időszakban
megjelent kiadványaink